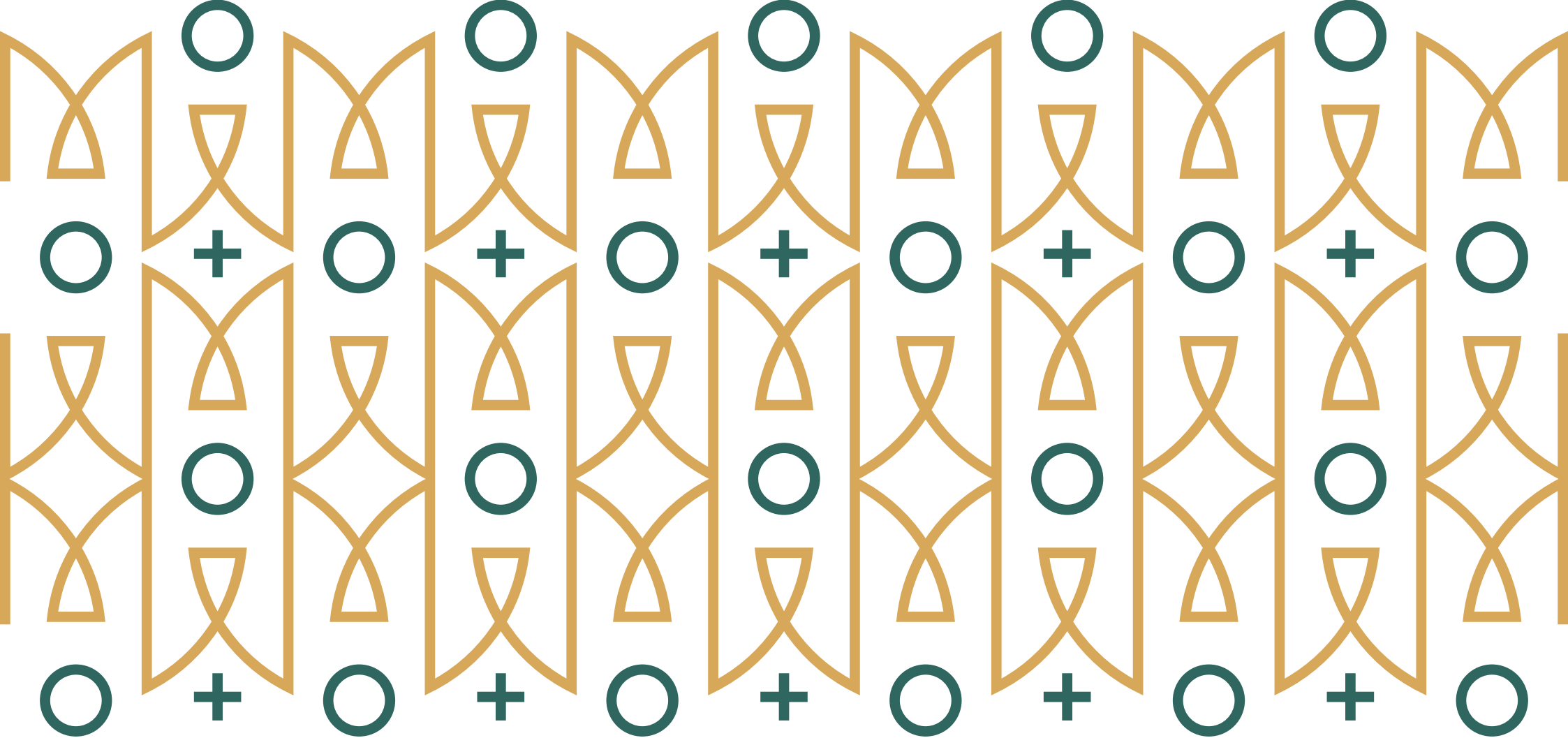




MÕIS KUI AMMENDAMATU INSPIRATSIOONIALLIKAS
ÜLESANNETE KOGUMIK



Projekt „Tegus ja nägus mõisakool“, 2015
Eesti Arhitektuurimuuseum, Tallinn

Õppematerjalide valmimist rahastati Euroopa Majanduspiirkonna toetusprogrammist
„Mõisakoolid – säilitamine läbi kasutamise“

Projekti koordinaator Pille Epner
Õppematerjalide kontseptsioon ja sisuline toimetus Elle Lepik ja Jane Remm
Konsultant Riin Alatalu
Visuaalne identiteet AKU, küljendus Elle Lepik
Illustratsioonid Jane Remm
Keeletoimetaja Tiina Hallik
Sõnavara tõlked võõrkeeltesse Sirje Heinma, Tiia Parik ja Multilingua Tõlkebüroo OÜ



KULTUURIMINISTEERIUM



EESTI ARHITEKTUURIMUUSEUM



KEELTE- JA KIRJANDUSAINED: MÕISALOOD

Sissejuhatus. Mari Lühiste

Peenmotooriline loovkirjutamine. Leena Valend

Keele- ja kirjandiõpetus lugemispala kaudu. Anne Änilane

Kui mõisas kummitab... Mari Lühiste

Mõis erinevates tekstižanrites. Mari-Vivian Laht

Loovdraama klassitoas. Triin Siiner

Mõis ja lugu võorkeeleeõpetuses. Urve Mukk

SOTSIAALAINED: MÕIS – PAIGA JA AJALOO PEEGEL

Sissejuhatus. Liina Käär

Mõisamängu loomine. Jaanika Alliksoo

Lugude leidmine ruumis. Liina Käär

Mõis kui majanduslik üksus 18.–19. sajandil. Katrin Kurvits

Nutikas elemendijaht. Leena Valend

Pärandivaderid: Koolinoored kultuuripärandit hoidmas. Elle Lepik ja Riin Alatalu

Parunid blogivad. Kati Hiir

Mängulised võtted õpitu kinnistamiseks. Liisu Tähe ja Jaanika Alliksoo

KUNSTIAINED: VANALE UUS VÄÄRTUS

Sissejuhatus. Gled-Airiin Saarso

Mõisamuusika ja Carl Orff. Eda Anton

Mõisamustrid muusikas. Katrin Järvlepp

Käärilõige – inspireeritud mõisnik F. Fr. P. von Siversi töödest. Leili Viinapuu

Mõisa ilu ja valu: trafarettmustrid ja stencil'itehnika. Elle Lepik ja Jane Remm

Mõisaehitiste loov edasiarendamine. Gled-Airiin Saarso

Mõisa visuaalne identiteet: millele ja kuidas seda üles ehitada. Merike Rehepapp

Proportsioonid mõisas. Piret Anier

LOODUSAINED: MÕIS KUI INSPIRATSIOONI- JA TEADUSALLIKAS

Sissejuhatus. Helju Kadakas ja Alice Suurkuusk

Nõgesesõbrad. Pille Sonk

Õppekäigud eri ilmakaartes. Helju Kadakas ja Alice Suurkuusk

Kodukoha psühhogeograafiline plaan. Juhan Soomets

Vanade mõõtühikute kasutamine. Kerti Pellmas

Füüsikakatsed käepäraste vahenditega. Arno Vorsman ja Tanel Kümnik

Keemiakatsed mõisas. Kati Hiir

5
6
8
14
17
21
26

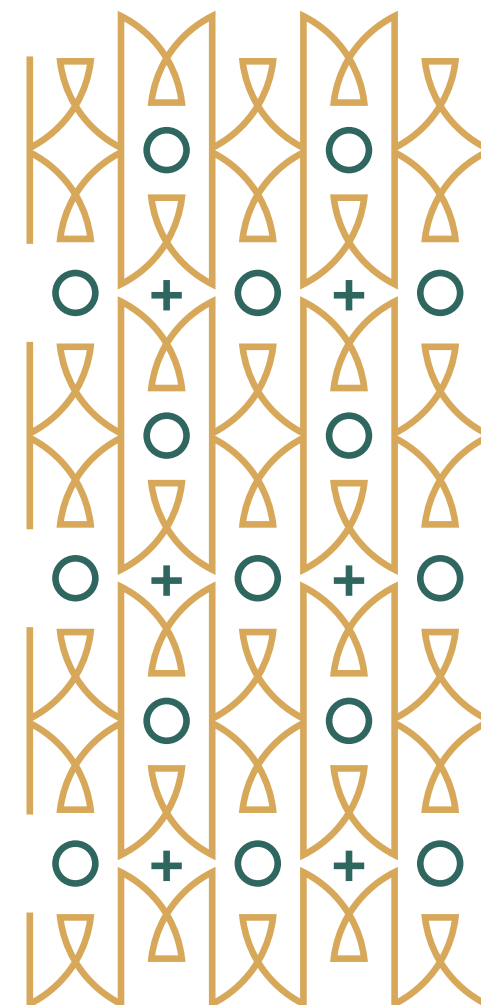
36
37
40
43
48
50
53
55

60
61
64
67
70
76
80
83

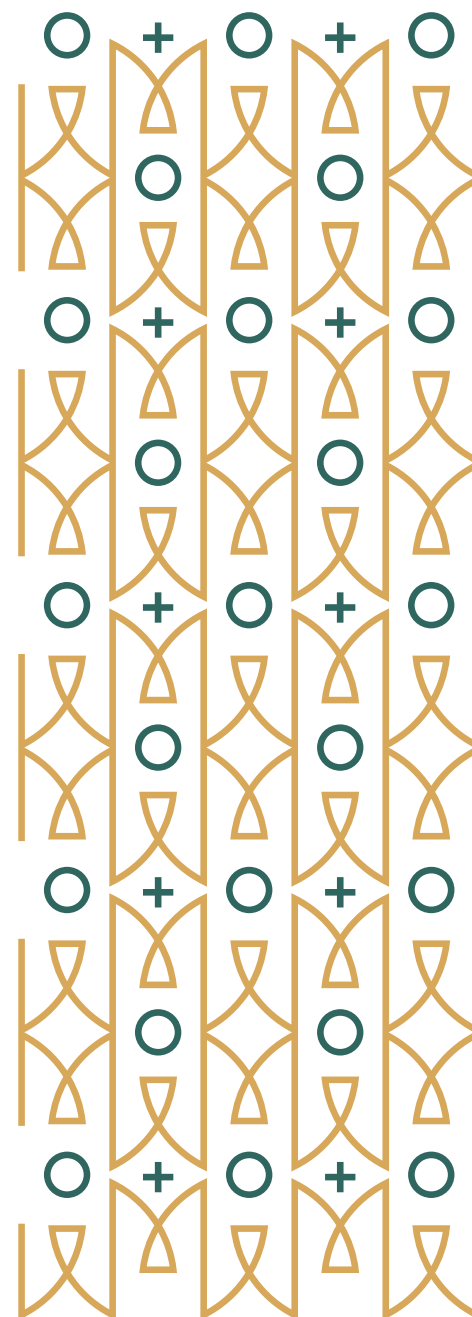
91
92
95
97
100
102
107



SISUKORD



KEELTE- JA KIRJANDUSAINED: MÕISALOOD



Mõisalood

„Mõis on aja märk ja peegel. Midagi, millel on sügavam tähendus kui üksnes meeltega tajutav ilm.“ (Ann Tenno, Juhan Maiste. Läbi aegade. Manor Houses of Estonia. Tallinn: Priton, 2004).

Neid aja märke ja peegeldusi püüdsid õpetajad ja Luguteatri näitlejad tabada 16. jaanuaril 2015 Muuga Põhikoolis toimunud õppepäeval. Ühise ettevõtmise tulemusena on valminud ülesannetekogu, mis suunab õpilasi uurima-avastama ja (lugusid) looma. Kõik ülesanded on seotud mõisaolustiku või mõisas elanud isikutega, pakkudes erinevaid õpiväljundeid, nagu pärimuslugude kogumine ja uurimine, peenmotooriline loovkirjutamine, erinevates žanrites tekstide kirjutamine, lugude jätkamine, illustreerimine, mõisateemalise sõnavara kasutamine nii eesti keele kui ka võõrkeelte õppes. Ülesannete lahendamisel saab kasutada erinevaid töövõtteid: kodune eeltöö, uurimine, erinevatest allikatest info hankimine; individuaalne, paaris- või rühmatöö tunnis; ideekaardi või -kava, esitluse või plakati koostamine, loo dramatiseerimine ning esitamine (loovdraama ja rollimängud).

Ülesanded võimaldavad erinevate ainete õpetajate koostööd, lisaks keelte ja kirjanduse õpetajatele ka ajaloo-, muusika-, kunstiõpetajate ning loodusainete ja inimeseõpetuse õpetajatega. Töökohtadena sobivad klassiruum, muuseumituba, raamatukogu, erinevad mõisaruumid, -õu ja -park.

Mari Lühiste
Tõstamaa Keskkooli emakeele ja kirjanduse
õpetaja



peenmotooriline
loovkirjutamine

mõisaloost
loominguks

mõisateemaline
luule

muistendite ja
lugude kirjutamine

vana teksti „tõlkimine“
tänapäeva keelde

mõisa pärimus ja
selle uurimine

mõis
erinevates
tekstžanrites

luguteater

mõis ja lugu emakeele
ja kirjanduse tunnis

unarsõnad

MÕISALOOD

sõnaliigid

mõis ja lugu
võõrkeeletunnis

kirja/kutse
tõlkimine
võõrkeelde

aastaarvud mõisas

keelelaenud

sõnavaramängud

Peenmotooriline loovkirjutamine

Leena Valend, Vääna Mõisakool

Ülesanne arendab õpilase peenmotoorikat, planeerimisoskust, fantaasiat ja loovust. Samuti toetab lauseehituse paranemist ning sõnavara laienemist. Ülesanne aitab mõtestada oma kodumõisa erilisust.

Algne idee: Mall Tamm (MTÜ Ansata erakool ArtTer).

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. oskab moodustada etteantud juhuslikest sõnadest seotud, mõttega lauseid;
2. planeerib elementide paigutust, ruumikasutust töö;
3. arendab oskust rebida paberist sobiva kuju ja suurusega vorme.

Seos õppekavaga

- Toetab üldpädevuste omandamist – nt väärtuspädevust, õpipädevust, tegevuspädevust.
- On kasutatav igas ainevaldkonnas.
- Toetab õpimotivatsiooni.
- Võimaldab rõhuasetusi arvestades õpilaste erihuviseid ja -oskusi arendada.

Soovitused

Kirjeldades tähtede rebimist, oleks hea eraldi välja tuua, et rebitakse välja tähekujulised paberiribad, mitte ei otsita tekstist kindlat tähte väljarebimiseks. Nt kui on tarvis A-tähte, siis seda ei leita mitte tekstist, vaid rebitakse paberist A-tähe kujutis.

Tekstiloomes juures on oluline tekstist leitud ja välja kirjutatud sõnad kindlasti eraldi välja rebida – nii tekib õpilasel võimalus sõnadega „mängida“, luua kujutluspilte loodavast tekstist.

Õpilastele ei tohiks näidata näidistööd – nii surutakse nad liialt raamidesse ja loovuseks jääb vähe ruumi.



Kooliaste

II ja III kooliaste (võimalik kohandada sobilikuks ka I kooliastmele)

Ained, kus ülesannet saab kasutada

kõik õppeained, eriti võõr- või eesti keel, inimeseõpetus ja kunstiõpetus

Ainetundide arv

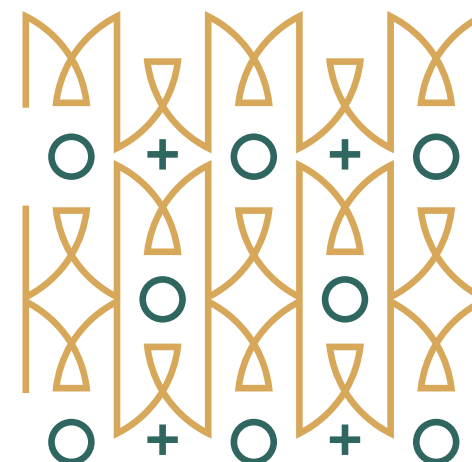
1–3 ainetundi (sõltuvalt vanusest ja planeeritud töö mahust)

Materjalid ja töövahendid

ajakirjad/ajalehed, värvilised markerid, liimipulk, valge paber (nt koopiapaber), A3 paber (joonistuspaper), kirjutusvahend

Märksõnad ja mõisted

rebimistehnika
loovkirjutamine



Rebimistehnika – paberist teatud kujundite või tähtede väljarebimine.

Loovkirjutamine – teksti loomine ette antud teemat silmas pidades.

Sissejuhatus ülesandesse (0,25 ainetundi)

Teema avamine, raamatu lugemine, uute definitsioonide kasutusse võtmine, reeglitega tutvumine, ajalooliste sündmuste tutvustamine, mõisa ajaloo või mõisaga seotud isikute tutvustamine/kinnistamine, mõisa väärtuste leidmine õpilaste endi poolt.

Uurimine ja avastamine

Ülesannet võib kasutada eelnevalt õpitud teema kinnistamiseks (nt kodulugemise korral lugemiskontrollina, matemaatikas rebida välja matemaatiline termin, ümber paigutada sõnad selle iseloomustamiseks või elulisusega sidumiseks, inimese-õpetuses siduda pärandiõppega, ka mõisaga vmt). Ülesanne sobib ka ise mingi teema avamiseks – kooli sündmuste korral kasutada seda sündmust või sündmusega seotud sõnu keskmes asuva sõnana (mõisapäev vmt); ajaloos rebida välja uue teema jaoks oluline sõna ja selle ümber lapsed püüavad luua teksti näitamaks, mida hetkel teavad või on uurinud selle kohta.

Ülesanne on väga sobilik paaris- või rühmatööks.

Looming ja tegevus (1–3 ainetundi sõltuvalt laste vanuseastmest ja töö täpsest ülesehitusest. I kooliastme puhul võib kirjutamise osa sõnade arvu vähendada.)

1. Artiklitest vajalike tähtede kujuga paberite väljarebimine (nt rebitakse välja sõna MÕIS – M-kujuline paber, Õ-kujuline paber jne). Oluline, et tähed rebitakse välja artiklitest, kus on tekst, mitte ajakirjade pildiosalt! Väljarebitav sõna võib olla seotud mõisaga üldisemalt (mõis, mõisahärä, häärber jne) või kitsamalt (Vääna mõis, Stackelberg jne).
2. Tähtede kleepimine A3 paberile, arvestades ruumikasutust (hilisem tekst peab ka mahtuma). Õpilane peab ise leidma sobiva viisi oma tähtede kleepimiseks. Tähed võiksid olla paigutatud nii, et sõna oleks loetav (nt MÕIS, mitte SMÕI).

3. Tähtedelt juhuslike sõnade leidmine ja märkimine. Õpetaja määrab vajaliku sõnade arvu (nt märkida värvilise markeriga 10 suvalist silmahakkavat sõna tähtedel asuvate sõnade hulgast). I kooliastme puhul võib ette öelda, et sõnad peaksid olema seotud mingi kindla teemaga, alates II kooliastmest on loovuse seisukohalt oluline rõhutada, et sõnad olgu suvalised – mis esimesena silma hakkavad. Valmismõeldud sõnu on liiga lihtne sobivasse teksti märkida, juhuslike sõnade jaoks on mõtlemistase oluliselt tugevam.
4. Märgitud sõnade valgele paberile kirjutamine (mitte töö-olevale A3, vaid A4 lisapaberile).
5. Sõnade väljarebimine (sõnapusle), nii et jääb 10 paberitükki, igal paberitükil üks sõna.
6. Sõnapuslega mängimine – teksti loomine kujutluspildi kaudu. Sõnu liigutatakse erinevasse järjekorda nii kaua, kuni hakkab tekkima idee tulevases tekstist. Kasutada võib lisasõnu.
7. Loodud teksti tervikuna kirjalikult vormistamine ja tööle lisamine – loovkirjutamine.
8. Väljarebitud sõnadele töös koha leidmine (vabal valikul – kas teksti sisse sobivale kohale või lihtsalt n-ö kaunistuse-na vabale pinnale).
9. Valmistöö esitlemine klassikaaslastele.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

Hinnata saab rühmatöö panust, töö korrektsust, tekstiloomet (fantaasiat, teemaga haakuvust, keele korrektsust jne sõltuvalt sellest, missuguses aines tööd kasutati).

Hinnata võib õpetaja, kuid ka teised õpilased. Jälgida eetiliste normide täitmist (vältida negatiivseid, halvustavaid kommentaare, isiklikke andmeid jmt).



Keele- ja kirjandiõpetus lugemispala kaudu

Anne Änilane, Vääna Mõisakool

Ülesanne annab võimaluse sõnaliigi (omadussõna) kinnistamiseks. Teksti võib kasutada nii häälikuõpetuse, käänamise kui ka lauseliikmete kinnistamiseks. Ülesande kaudu saab õpilane võimaluse mõtestada oma kodumõisas toimunut ning uurida mõisa eluolu, noorte tundeid ja suhteid tollel ajastul. Ülesande lahendamise eelduseks on õpilase omandatud teadmised sõnaliikide põhivarast ning kirjandi kirjutamise struktuurist.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. mõistab tööjuhendeid ja täidab töölehe iseseisvalt;
2. oskab esitada teksti sisu kohta küsimusi ning vastuste leidmiseks teab raamatukogust või internetist vastavat kirjandust otsida;
3. arendab kavapunktide koostamise kaudu oskust teksti lühidalt kokku võtta;
4. kirjutab loovmõtlemise ja ettekujutamise kaudu olemasolevale tekstile teise osa (soovil rohkemgi);
5. saab teada mõisa ja talurahva suhetest, reeglistest, õigustest.

Seos õppekavaga ning eesti keele ja kirjanduse ainekavaga

- Kultuuri- ja väärtuspädevus.
- Sotsiaalne pädevus.
- Enesemääratluspädevus.
- Õpipädevus.
- Suhtluspädevus.

Soovitused

Enne töölehe täitmist luua sobiv meeleolu: näiteks jutustab õpetaja mõisaaegsest olustikust (mis oli lubatud mõisarahvale ning keelatud talurahvale). Töölehe täitmine on edukas individuaalselt sooritades, sest nõnda tekib õpilases kujutlus nii kohast kui ka inimestest ja suhetest.

Jutule teise osa kirjutamisel võiks õpetaja anda ideekaardi, mis aitab õpilast teemas püsida, aga ka õiget tausta tajuda.

Oma mõtete ja emotsioonide väljatoomiseks saab õpilane illustreerida või maalida/joonistada oma kujutelma jutust „Ootamatu kohtumine“. Õpilane võib visandada ka koomiksi.

Abimaterjal

Piltide, fotode või filmikatkendite vaatamine ja kirjeldamine.

Eesti mõisatega seotud raamatud ning internetiotsingud.

Oma mõisa ajalooürikute sirvimine.



Kooliaste

II kooliaste (eriti sobiv 5. klassile)

Ained, kus ülesannet saab kasutada

eesti keel (sõnaliigid, teksti saab kohandada mis tahes grammatikaosa kinnistamiseks), kirjandus (lugemine, kavastamine, loovmõtlemise kaudu kirjandi kirjutamine), kunst (koomiksi, joonistuse või maali loomine, tervikteksti või osade illustreerimine)

Ainetundide arv

3–4 ainetundi ja 0,5 tundi iseseisvat tööd

Õppekeskkond

klassiruum, raamatukogu, arvutiklass või arvuti kasutamise võimalus

Materjalid ja töövahendid

kirjutusvahend, värvid, joonistuspaper/lõuend, arvuti

Märksõnad ja mõisted

sõnaliik (omadussõna)
terviktkest (loogiline järjekord)
kavapunkt, mõistekaart
illustreerimine
kunstitehnikad/-vahendid
omalooming



Sissejuhatus ülesandesse (kuni 0,25 ainetundi)

Mõisasituatsiooni käsitlemine: räägitakse mõisa ajaloo, inimestest, väärtustest, paruni ja talupoja vahelistest suhetest. Õpilased esitavad omapoolseid teadmisi ning kinnistavad oma teadmisi õpetaja jutustuste või pildimaterjalide kaudu. Piltide ja fotode vaatamisel pööratakse tähelepanu detailidele (mööbel, riietus jms) ning antakse tundmatutele väljenditele, sõnadele selgitused tänapäevases kontekstis (nt tõld ja kutsar).



Uurimine ja avastamine (0,25 ainetundi ja 0,5 tundi iseseisvat tööd)

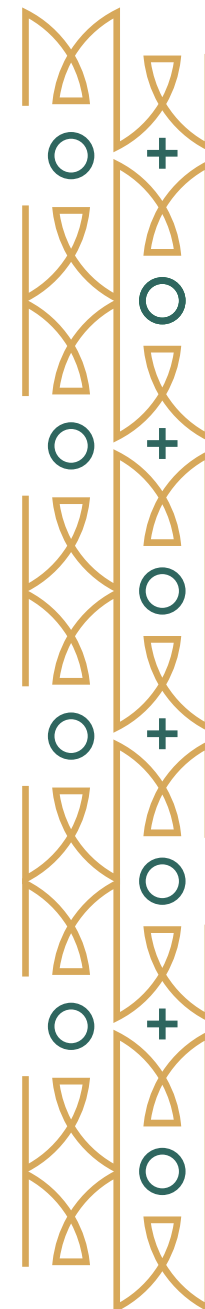
1. Vestlus-vaatlus: piltide, vanade fotode ja filmilõikude vaatamine, kirjeldamine.
2. Õpilane otsib ajalooürikust huvitava ajaloolise teemakohase katkendi, loeb läbi ning seejärel arutatakse loetu/jutustatu teemal koos klassiga või gruppides.
3. Iseseisev töö tekstiga, millele järgneb kas paaris või ühine kontrollimine, ühisosa leidmine.
4. Jutule teise osa kirjutamisel tuletab õpilane meelde kirjandi kirjutamise põhimõtteid kasutades oma konspekti või õpikumaterjali.
5. Õpilane esitab sisu kohta küsimusi ning täiendab oma teadmisi (raamatukogus) raamatutest või internetist uuritud materjaliga.

Looming ja tegevus (2,5–3,5 ainetundi)

I tund

1. Keeleõpetus – omadussõnade kinnistamine. Tekst on jagatud lõikudeks. Igas lõigus on lüngad, millesse õpilane leiab lõigu alt sulgudest sobivad omadussõnad.
2. Kirjandus – õpilane paigutab lõigud loogilisse järjekorda, nii et tekiks terviklik tekst. Õpilane kirjutab järjekorranumbri lõigu ees olemasolevasse kastikesse.
3. Kirjandus – õpilane leiab lõikude kohta keskse mõtte ning koostab iga lõigu kohta kavapunkti (2–3 sõna), mille kirjutab lõigule järgnevale punktiirjoonele.

NB! Esimeses lõigus on küsimus ning viide sellele, et õpilane peab vastuse välja uurima. Seda võib teha siis, kui lünkharjutus on täidetud ja teksti järjestus paika pandud.



II–III tund

1. Kirjandiõpetus – klassikirjandi kirjutamine. Õpilane kirjutab omaloominguna jutule „Ootamatu kohtumine“ teise osa, kasutades oma empaatiavõimet (tegevused, koht, inimesed, suhted), sõnavara ning õpetajalt kuulnud või ise otsitud teadmisi mõisa eluolu kohta. Õpetaja pakub omapoolse ideekaardi, mis analüüsitakse eelnevalt läbi.

Soovituslik ideekaart:

1. *saabumine mõisa*
 - *ruumid, kus Mari viibib*
 - *esemed, mis Marile silma jäävad*
 - *Mari meeleolu*
 2. *kohtumine noorparuni vanematega*
 - *parunessi ja paruni välimus*
 - *parunessi ja paruni hoiak/suhtumine tüdrukusse*
 3. *pahandus*
 - *parun juhib poja tähelepanu seisuste erinevustele*
 - *ohud ja ebameeldivused talutüdruku mõisa toomise pärast*
 - *karistus seadustest üleastumise eest*
 4. *jumalagajätt*
 - *noorparuni selgitused Marile*
 - *Mari emotsioonid ja tunded*
 - *lahkumine*
2. Õpilane kirjutab jutule „Ootamatu kohtumine“ teise osa, kasutades kirjandi kirjutamise põhimõtteid (sissejuhatus, teemaarendus, lõpetus, sidus lausestus, teksti viimistlemine, mustandi ja puhtandi kirjutamine).

III–IV tund

1. Kunst – õpilane illustreerib jutu, valides ise vahendid, tehnikad ja aluspaberi formaadi.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

- Hinnata saab individuaalset tööd erinevate harjutuse osade täitmisel, teise osa kirjutamisel loovust, kirjandi põhimõtete järgimist, sõnakasutust jm ning kunstilist väljendust.
- Illustratsioonidest saab kujundada näituse.
- Õpilased saavad lavastada teksti põhjal näidendi või lühemaid sketše.
- Hinnata võib õpilane õpilast (järgides eetikat, vältides inetuid või ebameeldivaid kommentaare) ja õpetaja õpilast nii suulise hinnanguga kui ka numbriliselt.



Lisa 1. Näidisülesanne

OOTAMATU KOHTUMINE (I osa järjejutust)

I Loe jutukest, kirjuta lünka sobiv omadussõna lõigu alt sulgudest

- ☐ Küla servas asus paruni kodu – tornidega, akende ja ustega häärber. Selleni viis ja allee, mis oli valgustatud tõrvikutega. Alleed ääristasid pärnapuud ning teed võis aimata ainult ja saanijalaste jälgede järgi. Allee alguses avastasid noored, et aja jooksul olid nad jõudnud teineteise elust üht-teist teada saada. Noormees oli kõnelenud oma suguvõsast, kelle liikmed maailma paikades elasid. Tütarlaps rääkis aga oma unistustest saada kusagil tööd. Sügaval südamesopis lootis Mari nii väga, et mõisa aednikuhärra, kes tema isalegi puukoolis tööd on usaldanud, võtab ehk temagi suvel mõisaaeda põõsaid lõikama, teeradasid ääristama ning muruplatse ja lilleklumpe hooldama.
(pikk, teises, sügavate, kõrgete, erinevates, kitsas, avarate, põgusa, põlevate, sirgeid, libedate, laiade, õrnadest, suursugusest, ümaraid, töökas, raagus, ilusasse, noore, mitmevärvilisi)

Kavapunkt:

- ☐ parunile jättis Mari mulje, ta polnud enne tütarlast kohanud. Ta oli hämmingus tüdruku käitumisest, mis äratas noormehes usaldust. Teda paelus tütarlapse unistus ning ta soovis neiut aidata. parun tegi Marile ettepaneku mõisa tulla, et tema „..... unistusest“ parunessi ja paruniga rääkida. Nüüd oli Mari ja

Kuid noormees ei taganenud oma plaanist.
(uskumatu, taolist, noorele, viisakast, kindlat, tagasihoidlikku, noor, õrnast, kõhklev, arg, üllast)

Kavapunkt:

- ☐ Ühel ja talvapäeval läks talutüdruk Mari metsa hagu otsima. Ta sumpas sammul läbi lume. Peagi jõudis Mari tihnikusse. ja oksad lebasid risti-rästi puude vahel maas. Tütarlaps otsustas siitsamast sületäie kokku korjata. Ta sidus haoraasud põlleräbalasse ning istus siis puunotile puhkama.
(külmal, hoogsal, raagus, päikesepaistelisel, paraja, vettinud, kuiva, jändrikud, sihvakate, koheva, kuivanud, tihedasse)

Kavapunkt:



Lisa 1. Näidisülesanne

- ☐ Parunihärra kõnetas tütarlast saksa keeles, kuid Mari ei saanud ühestki sõnast aru. talutüdruk kohmetus. Kuna aga noorparun oli ja oskas pisut eesti keeltki, siis nende vestlus arenes. jutuhoos ei märganudki nad, et päevast oli saanud õhtu. Kuna parun tundis väga hästi oma jahimaid, siis otsustas ta , kuid tütarlapse metsast välja juhatada. vaevaga olid nad peagi jõudnud küla lähiste.
- (tagasihoidlik, noor, kerge, väikese, süngest, pime, haritud, mõnuses, valgest, meeldiva, avaraid, lihtsa)*

Kavapunkt:

- ☐ Korraga kuulis tüdruk sahinat ja vaatamise järel märkas Šveitsi hagi. Mari karjatas häälega, mille peale peni tema suunas jooksis. Koer ei olnud õnneks, vastupidi: ta oli ja liputas saba. Ootamatult ilmus koera kõrvale üks ja noormees, kes osutus mõisa noorparuniks. Noormees kandis ja jahikostüümi: kuub, kaela ümber rebasenahk, mütsi küljes sädeles faasanisulg. Noormees oli ning tütarlast
- (kuldne, kohaliku, kohev, pronksjas, lahke, moodsat, uhket, julgustav, kena, kuri, terane, kahtlast, siledakarvalist, ehmunud, tähelepaneliku, suurt, sihvakas, sõbralik)*

Kavapunkt:

II Lugenud jutukest, märkasid, et tekst ei ole loogilises järjekorras. Paiguta jutu lõigud õigesse järjekorda (kirjuta järjekorranumber lõigu ees olevasse ruudukesse).

III Kirjuta iga lõigu kohta kokkuvõttev kavapunkt ning kujunda nendest idee- või mõistekaart.

IV Kunstiõpetuse tunnis joonista selle jutu kohta pilt. Kasuta A3 formaati, tehnikad ja vahendid vali ise!

V Kuidas võiks lugu Marist ja noorest parunist edasi minna? Aita mõelda ning kirjuta üles!



Lisa 2. Näidisülesande lahendus

OOTAMATU KOHTUMINE (I osa järrejutust)

1. Ühel **külmal** ja **päikesepaistelisel** talvapäeval läks talutüdruk Mari metsa **kuiva** hagu otsima. Ta sumpas **hoogsal** sammul läbi **koheva** lume. Peagi jõudis Mari **tihedasse** tihnikusse. **Raagus** ja **kuivanud** oksad lebasid risti-rästi **sihvakate** puude vahel maas. Tütarlaps otsustas siitsamast **paraja** sületäie kokku korjata. Ta sidus **jändrikud** haoraasud põlleräbalasse ning istus siis **vettinud** puunotile puhkama.
2. Korraga kuulis tüdruk **kahtlast** sahinat ja **tähelepaneliku** vaatamise järel märkas **suurt siledakarvalist** šveitsi hagijat. Mari karjatas **ehmunud** häälega, mille peale **terane** peni tema suunas jooksis. Koer ei olnud õnneks **kuri**, vastupidi: ta oli **sõbralik** ja liputas saba. Ootamatult ilmus koera kõrvale üks **kena** ja **sihvakas** noormees, kes osutus **kohaliku** mõisa noorparuniks. Noormees kandis **moodsat** ja **uhket** jahikostüümi: **kuldne** kuub, kaela ümber **kohev** rebasenahk, mütsi küljes sädeles **pronksjas** faasanisulg. Noormees oli **lahke** ning tütarlast **julgustav**.
3. Parunihärra kõnetas tütarlast saksa keeles, kuid Mari ei saanud ühestki sõnast aru. **Tagasihoidlik** talutüdruk kohmetus. Kuna aga noorparun oli **haritud** ja oskas pisut eesti keeltki, siis nende vestlus arenes. **Mõnusas** jutuhoos ei märganudki nad, et **valgest** päevast oli saanud **pime** õhtu. Kuna **noor** parun tundis väga hästi oma **avaraid** jahimaid, siis otsustas ta **lihtsa**, kuid **meeldiva** tütarlapse **süngest** metsast välja juhatada. **Kerge** vaevaga olid nad peagi jõudnud **väikese** küla lähistele.
4. Küla **teises** servas asus **noore** paruni kodu – **kõrgete** tornidega, **avarate** akende ja **laiade** ustega häärber. Selleni viis **pikk** ja **kitsas** allee, mis oli valgustatud **põlevate** tõrvikutega. Alleed ääristasid **raagus** pärnapuud ning teed võis aimata ainult **sügavate** ja **libedate** saanijalaste jälgede järgi. Allee alguses avastasid noored, et **põgusa** aja jooksul olid nad jõudnud teineteise elust üht-teist teada saada. Noormees oli kõnelenud oma **suursugusest** suguvõsast, kelle liikmed maailma **erinevates** paikades elasid. Tütarlaps rääkis aga oma **õrnadest** unistustest saada kusagil tööd. Sügaval südamesopis lootis Mari nii väga, et mõisa **töökas** aednikuhärra, kes tema isalegi puukoolis tööd on usaldanud, võtab ehk temagi suvel **ilusasse** mõisaaeda **ümaraid** põõsaid lõikama, **sirgeid** teeradasi ääristama ning muruplatse ja **mitmevärvilisi** lilleklumpe hooldama.
5. **Noorele** parunile jättis Mari **uskumatu** mulje, ta polnud enne **taolist** tütarlast kohanud. Ta oli hämmingus tüdruku **viisakast** käitumisest, mis äratas noormehes **kindlat** usaldust. Teda paelus tütarlapse unistus ning ta soovis **tagasihoidlikku** neiu aidata. **Noor** parun tegi Marile ettepaneku mõisa tulla, et tema „**õrnast** unistusest“ parunessi ja paruniga rääkida. Nüüd oli Mari **kõhklev** ja **arg**. Kuid noormees ei taganenud oma **üllast** plaanist.



Kui mõisas kummitab... (Kummituslugude uurimine ja jätkamine)

Mari Lühiste, Tõstamaa Keskkool

Õpilastel on võimalik kirja panna erinevaid pärimuslugusid, sh kummituslugusid, pakkuda võimalusi, kuidas kummitus hingerahu leiaks.

- Võimalus jätkata õpetaja koostatud, kuid pooleli jäetud kummituslugu.
- Koostada kummituse ja teda kohanu dialoog või kummituse monoloog.
- Illustreerida oma lood. Koostada lugude kogumik.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb oma mõisa pärimuslugusid ja oskab neid loovalt ning väljendusrikkas keeles kirja panna;
2. jätkab pooleli jäänud kummituslugu sobivas stiilis;
3. koostab dialoogi või kummituse monoloogi, illustreerib oma töö;
4. oskab töötada iseseisvalt või grupis;
5. väärtustab kohalikku pärimuskultuuri ning mõisaolustikku.

Seos õppekavaga ning eesti keele ja kirjanduse ainekavaga

- Kuuldu põhjal tegutsemine; sündmuste toimumise koht ja aeg ning tegelased – nende käitumise motiivide analüüs.
- Protsesskirjutamine: suuline eeltöö, teksti kirjutamine, viimistlemine, avaldamine, tagasiside saamine.
- Alustekst, selle edasiarendus; sõnavaliku mitmekesisus erinevates tekstides; teksti keeleline toimetamine ja korrektne vormistus.
- Omaloomingulised tööd: fantaasialoo, muudetud vaatepunktiga või ajaga loo, tegelase monoloogi kirjutamine.

Soovitused

- Õpilased peaksid enne ülesande läbiviimist koguma oma mõisa kummituslugusid.
- Õpetaja valib need lood, mida saaks jätkata, mille põhjal pakkuda lahendusi kummituse lepitamiseks.
- Soovitav oleks tööd võimalusel illustreerida.



Kooliaste

II–III kooliaste/gümnaasiumi tekstiõpetus

Ained, kus ülesannet saab kasutada
eesti keel ja kirjandus, kunst

Ainetundide arv

4–5 ainetundi (lisaks üks tund töö illustreerimiseks); iseseisva tööna kummituslugude kogumine

Õppekeskkond

klassiruum või mõni koht, kus mõisas kummitab

Materjalid ja töövahendid

paber, kirjutus- ja joonistusvahendid

Märksõnad ja mõisted

mõis, häärber
parun, paruniproua
mõisapärimus
kummitus
kummitus-, fantaasialugu
monoloog, dialoog



Sissejuhatus ülesandesse (1 ainetund)

Tunni alguses räägib õpetaja mõisategelastest ning kummitustest. Tutvustab lühidalt mõisa ja sellega seotud lugusid ning mõisas elanud isikuid (parunid, paruniprouad, lapsed, teenijad jt). Selgitab fantaasia- ja kummitusloo mõistet. Õpetaja räägib mõne kummitusloo, õpilased lisavad omi lugusid.



„Kohtumine kummitusega“ ehk lugude kogumine (2–3 tundi iseseisvat tööd + 1 ainetund)

Õpilased on eelnevalt nädala jooksul iseseisva tööna uurinud ja kirja pannud oma mõisa kummituslugusid. Tunnis tutvustavad neid kaaslastele. Leiavad lugudes ühisjooni.

Looming ja tegevus (1–2 ainetundi)

Järgnevalt on pakutud mõned võimalused kummituslugude jätkamiseks.

- Õpilased kirjutavad antud detailide põhjal kummitusloo(d).
- Õpetaja valib need lood, mida saaks jätkata, mille põhjal saaks pakkuda lahendusi kummituse lepitamiseks. Õpetaja loeb ette kummitusloo alguse, õpilased jätkavad individuaalselt loo kirjutamist. Õpilased jätkavad õpetaja etteloe-tud, kuid pooleli jäänud kummituslugu, pakuvad võimalusi, kuidas kummitus(ed) saaks hingerahu. Järgneb tööde tutvustamine rühmades. Õpilased valivad rühmas paremad lood või kirjutavad koondloo. Koostavad kummituslugude kogumiku, illustreerivad selle.
- Õpilased kirjutavad kummituse monoloogi või dialoogi tõelise isikuga.
- Kummituslugude kogumik + illustreerimine.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

- Vastastikune lugude kuulamine, hindamine (huvitavamate lugude valimine); ühistöö hindamine (mida kasulikku, uut andis) – õpilaste osa.
 - Loovuse ja väljendusrikkuse hindamine, sobiva stiili, õige kirja ning vormistamise hindamine – see on õpetaja osa.
- Kuna tegemist on loominguga, siis hinnata vaid positiivselt, soovitatavalt hea või väga hea hindega.



Lisa 1. Näited Tõstamaa kummituslugudest

- ... mõisas on aeg-ajalt näha ringi liikumas valges kleidis naist, kel pole aga pead. Legendi järgi juhtus mõisa ehitustööde ajal mõisnike peres traagiline lugu. Nimelt oli tollasel härral, kes oli üsna karmi ja ülbe loomuga mees, ilus ja temast tunduvalt noorem abikaasa. Nende abielu polnud kuigi õnnelik, mistõttu naine armus ühte endavanusesse ohvitseri...
- Teisel korrusel on kuulda kukkuva mööbli kolinat. Kui vaatama minnakse, pole midagi paigast ära. Kord nädalas on aga kuulda müra ning peale selle näha ja tajuda naise lahkumist toast...
- Lisaks eelnevatele ringikondajatele on nähtud/tajutud mõisas uitamas ka üht 40–50-aastast meest. Teda peetakse mõisa viimaseks omanikuks Alexandriks, kes lapsena oli emata jäänud. Majas on õhtuti ikka kosta samme, tajuda kellegi juuresolekut, nähtud varje liikumas jne.



Mõis erinevates tekstižanrites

Mari-Vivian Laht, Kiltsi Põhikool

Järgnev õppematerjal lähtub ideest, et mõisa teemat võib kaasata mis tahes tekstižanri õpetamisel/tutvustamisel. Lisaks saab tekstiõpetusega lõimida ka keeleõpetust.

Kolm suuremat tekstiliiki on:

AJAKIRJANDUSTEKSTID
ILUKIRJANDUSTEKSTID
TARBETEKSTID

Täpsemad tekstižanrid on välja toodud Lisas 2 koos võimalike seostega, mida mõisateema pakub.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb konkreetset tekstižanrit;
2. õpib end ümbritsevat keskkonda kõrvaltvaatajana jälgima ja kirjeldama, analüüsima;
3. suhestab koolikeskkonda iseenda või ümbritseva (kultuuri)keskkonnaga.

Seos õppekavaga ning eesti keele ja kirjanduse ainekavaga

- Toetab õppekavas välja toodud keele ja kirjanduse pädevuste kujunemist: õpilane kuulab, loeb ja kirjutab mõtestatult eri liiki tekste ning esitab teavet eri viisidel.
- **Läbivad teemad:** kultuuriline identiteet, keskkond ja jätkusuutlik areng.

Soovitused

Žanriõppesse on võimalik tuua ka draamaelemente (intervjuu läbimängimine).

Tekstiõpetusega saab lõimida ka keeleõpet.

Žanr peab liigituma üldisesse konteksti (millise tekstiliigiga on tegu, mis on selle tekstiliigi eesmärk).



Kooliaste

alates II kooliastmest

Ained, kus ülesannet saab kasutada eesti keel, kirjandus, ajalugu, muusika, kunst

Ainetundide arv

1–4 ainetundi

Rohkem kodutööd andes ja kirjaliku hindamise puhul võib hakkama saada 1 ainetunniga. Tunnis kogutud materjali läbi arutades ja valmistöid ette kandes võib aga kuluda ka 3 või 4 ainetundi (1. tund – žanriga tutvumine, 2. tund – materjali kogumine või kogutud materjali läbiarutamine, 3. tund – süntees ehk tekstiloomine, 4. tund – ettekandmine ja tagasiside)

Õppekeskkond

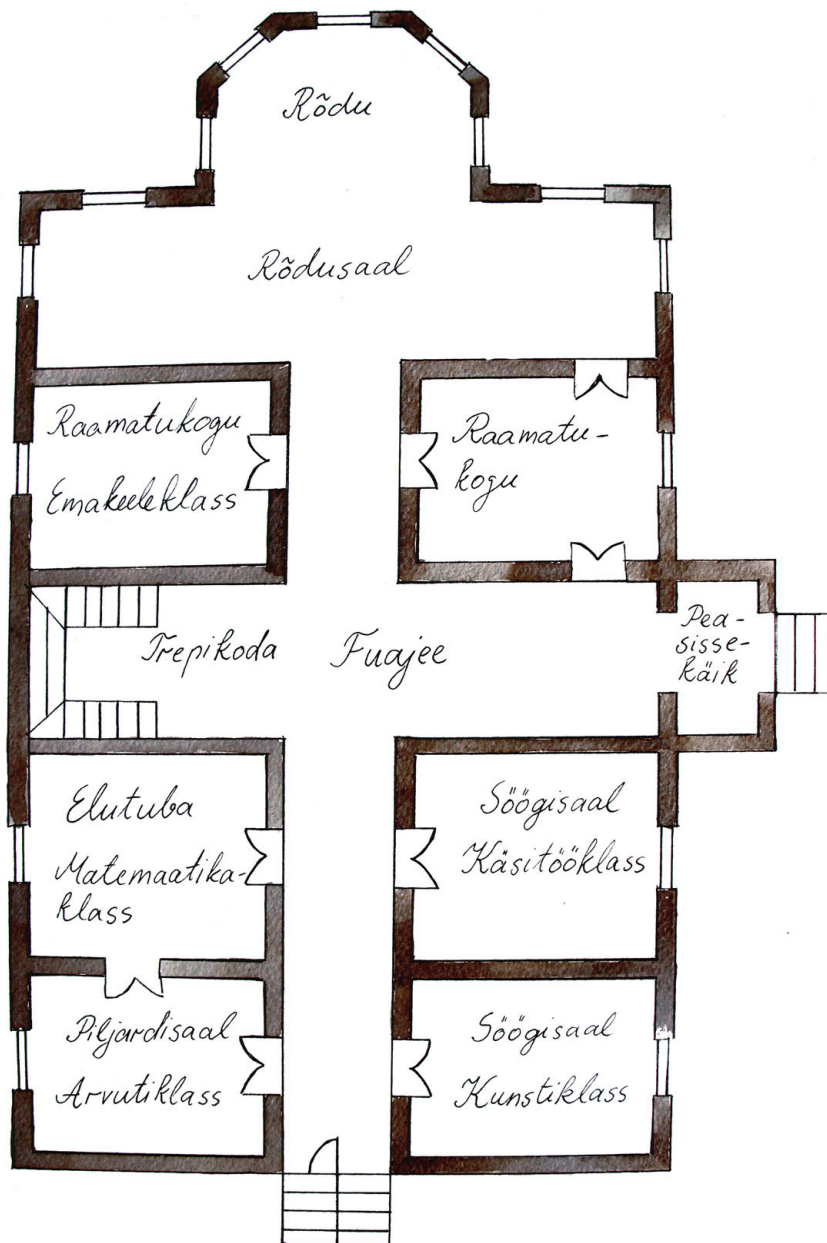
mõis (muuseumitoad või muud ruumid), klassiruum

Materjalid ja töövahendid

õpikud või muu žanrit tutvustav tekstimaterjal (ka suuline), (vajadusel) tekstinäide tutvumiseks/analüüsimiseks, paber ja kirjutusvahend, täiendav materjal mõisa ajaloost, mõisaga seotud isikutest vm

Märksõnad ja mõisted

kunst
kirjeldus, märkmed
keskkond
vaatlus, analüüs
küsimused



Sissejuhatus ülesandesse (1 ainetund)

- Tekstižanriga tutvumine vastavalt õpetaja äranägemisele. Võib olla pikem sissejuhatus, kus loetakse teksti, leitakse žanri tunnuseid. Tuttavamad žanrid pikemat tutvustust ei vaja.
- Konkreetsete juhtnööride andmine, kuidas nõutud teksti luua. Hindamisjuhise andmine. Mida täpselt hinnatakse?

Uurimine ja avastamine (kuni 1 ainetund)

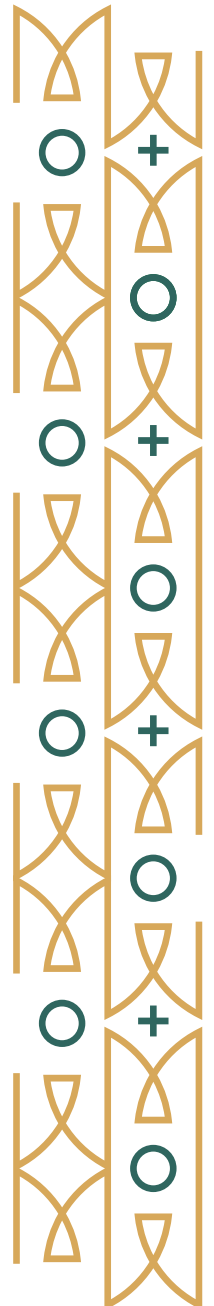
- Materjali kogumine ja märkmete tegemine.
- Mõne žanri puhul (nt arutlus) sobivad sissejuhatuseks aktiivõppemeetodid, nagu arutelu, diskussioon või väitlus.
- (Ajaloalise) materjali läbitöötamine.
- Kontserdi, näituse vm külastamine.

Looming ja tegevus (kuni 1 ainetund)

- Tekstiloomine. Võimalik teha individuaaltööna, paaris või grupis (ei sobi iga žanri puhul). Individuaaltöö sobib tegemiseks ka kodus.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

- Tagasiside võib olla kirjalik ja kajastuda hindena.
- Tagasiside võib olla suuline ja järgneda töö ettekandmisele.
- Ajakirjandusžanris töid võib avaldada kooliajalehes.
- Hindamine peab olema kooskõlas juhendiga.



Lisa 1. Näidisülesanded

A. Arvamuslugu

I tund

1. Arvamusloo mõiste selgitamine, teiste ajakirjandusžanritega võrdlemine, uudise ja arvamusloo erinevuste väljatoomine (õpetaja või õpilaste poolt).
2. Väitlus
3. Teema(de) jagamine koduseks ülesandeks:
 - Mõisakool peaks säilima
 - Mõis – parim õppekeskkond?

Kodune töö: arvamusloo kirjutamine

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

Arvamuslugu esitatakse kirjalikult ja hinnatakse. Oluline tingimus on, et lugu sisaldaks nii poolt- kui ka vastuargumente ning mõlemad oleks põhjendatud, varustatud näidetega.

B. Limerik

I tund

Seosed, mida limerik kodukoha mõisaga luua võimaldab, on pigem keelelised.

Limerik on ajuvaba naljaluule, mille esimese rea viimane sõna on kohanimi, antud juhul mõisa nimi. Luuletuse 2. ja viimane ehk 5. värss peavad sellega riimuma. 3. ja 4. värss on vormilt veidi lühemad ja riimuvad omavahel.

1. Enne kirjutama asumist võib anda ülesande leida võimalikult palju mõisa nimega riimuvaid sõnu. Tulemus võiks olla nt: Kiltsi – pinksi, kitsi, pitsi, sitsi, vilksi.
2. Ird- ja täisriimi mõiste kordamine. Vanemas astmes saab viidata vältetele (riimis olevad sõnad peaksid olema samas vältes).
3. Õpilased kirjutavad limeriku.

Näiteks:

*Meie mõisal nimeks Kiltsi
rongis sõites paistab vilksi
või ei paista ka,
lal-lal-lal-lal-laa,
tule kae, ma pole kitsi*

4. Limerikud loetakse ette, parandatakse, kus vaja. Hinnatakse. Parimaid saab kasutada ajalehes või loometahvil.

C. Mõisa majajuht

I tund

1. Õpilased tutvuvad erinevat tüüpi majajuhtidega. Info leidmine ühelt majajuhilt ja küsimustele vastamine.
2. Töö koostamise selgitamine. Ülesande puhul ei ole valmis joonistatud majaplaani täpne sarnasus päris joonisega oluline, aga majajuht võiks olla siiski kasutatav.
3. Majajuhi joonistamine.
4. Info lisamine.
5. Arvsõnade õigekirja ning kokku- ja lahkukirjutuse reeglite kordamine (matemaatikaklass kirjutatakse kokku, sest näitab liiki).

II tund

1. Esitus ja hindamine.
Hinnatakse nii töö kunstilist teostust, täielikkust (kõigi ruumide olemasolu) ja ruumide õiget paigutust kui ka õigekirja.
2. Suuline arutelu ja tagasiside (Mida õppisite? Mis oli raske? Mida oma kooli kohta teada saite? Ruumidega seotud lood vms).

Kui tervet tundi ei kulu, võib jätkata uue teemaga.



Lisa 2. Žanriloend ning võimalused kasutada mõisateemat erinevate tekstižanrite loomes

AJAKIRJANDUSTEKSTID

- Intervjuu – mõisavalitseja või mõne teise lossi kunagise elanikuga (koduõpetaja, aedniku, möldri, tallipoisi või lossivaimuga). Vastused võivad olla välja mõeldud ja/või lähtuda ajaloo- või kodulootunnis õpetatust.
- Reportaaž.
- Uudis – tõestisündinud või fiktiivse sündmuse põhjal. Uudisekünnise ületanud sündmuse võivad õpilased ise leida. Uudist saab kasutada kooliajalehes.
- Arvustus – koolikontsert.
- Olemuslugu – mõis, mõisakool ja selle inimesed.
- **Arvamuslugu.**

ILUKIRJANDUSTEKSTID

- Muinasjutt – mõis kui muinasjutu tegevuspaik.
- Muistend – mõisa ümbritsevate loodusobjektide teke, mõisas elanud ajalooliste isikutega seonduvad lood.
- Ballaad – mõisas toimunud sündmustest, mõisas elanud isikute elust vms.
- **Limerik.**
- Riimluule ja vabavärss – näiteks kooli või mõisaga seotud isiku sünnipäeva puhul. Võib esitada koolisündmusel.
- Krimilugu – mõisas toimus mõrv. Sündmuse toimumiskoht on mõis.

TARBETEKSTID

- Juhend – nt kuidas minna matemaatikaklassist keldrisse. Arendab ruumilist taju ja selgitusoskust.
- Retsept – mõisakoogi retsept, mis peegeldaks midagi mõisale iseloomulikku, nt värvi või kuju.
- **Majajuht.**
- Kava – mõisas toimuva aktuse või kontserdi kava koostamine. Ajaloolise fiktiivse sündmuse kava.
- Päevaplaan – mõisas kunagi elanud isiku päevaplaan. Lõiming ajalooõpetusega.
- CV – mõisas elanud isiku elulookirjeldus.
- Motivatsioonikiri – miks sobiksin/tahaksin saada lossivaimuks, koduõpetajaks, mõisavalitsejaks, aednikuks, möldriks, tallipoisiks jne.



Loovdraama klassitoas

Triin Siiner, Eesti Luguteater

Ülesanne koosneb kahest osast: soojendus ehk sotsiomeetriline rida ja tegevus ehk loov ja improvisatsiooniline, teemakeskne rollimäng. Kirjelduses on välja pakutud kaks rollimängu teemat, rollimängu sisu ja rollid kujunevad grupiarutelus.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. jagab oma lugu – julgus ja rääkimisoskus;
2. kuulab teiste lugusid – kuulamisoskus;
3. mõistab sarnasusi ja erinevusi hinnanguvabas õhkkonnas – grupisisene empaatia;
4. rolli sisseelamise kaudu mõistab isiklikult mõisa ja sellega seotud inimeste lugu;
5. on huvitatud teemast ja mõisa ajaloost;
6. töötab grupis – teeb koostööd, annab tagasisidet, toetab kaaslasti.

Seos õppekavaga

- Kultuuri- ja väärtuspädevus.
- Enesemääratluspädevus.
- Suhtluspädevus.

Sotsiomeetria on grupitegevuse meetod, mis aitab soojendada grupisiseseid suhteid ja seotust konkreetse teemaga. Sobib suurepäraselt loova draamategevuse soojenduseks.

Rollimäng on kujutlusele rajatud mäng, mis eeldab rollis olemist. Vaja ei ole abivahendeid, aga loova võib kasutada kõike, mis klassiruumis saada – lauad, toolid, erinevad õppevahendid, kangad (vajadusel dekoratsioonideks ja kostümeerimiseks).

Draamaprotsessi soojendus. Draamategevus koosneb alati neljast osast: soojendus, tegevus, kogemuste jagamine ja arutelu. Soojendus on ettevalmistav tegevus, mille eesmärgiks on turvalise ja loova keskkonna kujundamine. Sõnaliselt kokkulepitud reegleid – üks räägib korraga, arvesta teisega, vabatahtlikkus jne – kogetakse tegevuses.

Draamaprotsessi tegevus. Tegevus toimub laval. Lava on kokkuleppeline koht, kus tegutsetakse rollides – laval luuakse kujutletav maailm. Publik jääb alati väljapoole lava. Lavastaja, kes rollimängu juhib, liigub lava ja publiku vahel, aidates näitlejatel rolli sisse elada (enne tegevuse alustamist intervjuerib rollis olijat – nimi, vanus, suhted teistega, paar sõna oma elust) ja tehes aeg-ajalt tegevuses pause. Kui tegevus peatada, saab tegelastelt ükshaaval küsida, mida nad sisemuses tunnevad. Kui kõik on oma sisekõne kuuldavaks teinud, tegevus jätkub.

Kogemuste jagamine draamaprotsessist. Tegevusele laval järgneb alati kogemuste jagamine. See aitab rollist välja tulla ja saadud kogemust tundetasandil teadvustada. Vestlusringis räägib igaüks oma kogemusest ja sellega seotud tunnetest. Õpetaja roll kogemuste jagamisel on suur – tema toetavad küsimused aitavad paremini mõista rollis kogetut.

Draamaprotsessi arutelu. Arutelu käigus täpsustatakse fakte ja püütakse neid siduda eelneva õppimisprotsessiga.

Soovitused

Enne ülesande juurde asumist sõlmitakse kokkulepe, et üksteisele ei anta hinnanguid ja et räägib üks õpilane korraga. Ülesande jooksul püüab õpetaja jälgida, et kõik saaks võimaluse rääkida. Õpetaja julgustab ja toetab küsimusega, kui vaja. Selles ülesandes peaks kõlama jääma mõte, et ei ole õiget ja valet vastust – igaühe lugu on tähtis ja eriline. Kindlasti peaks ka õpetaja kaasa tegema.

Tegevuse alustamisel rõhutab õpetaja, et hea draama ei tähenda näitlemisoskust ja teadmisi: hea draama on koostöö.

Täpsemad soovitused ja lisateave luguteatri kohta
Lisas 1.



Kooliaste

kõik kooliastmed

Ained, kus ülesannet saab kasutada
eesti keel ja kirjandus, võõrkeeled, ajalugu

Ainetundide arv

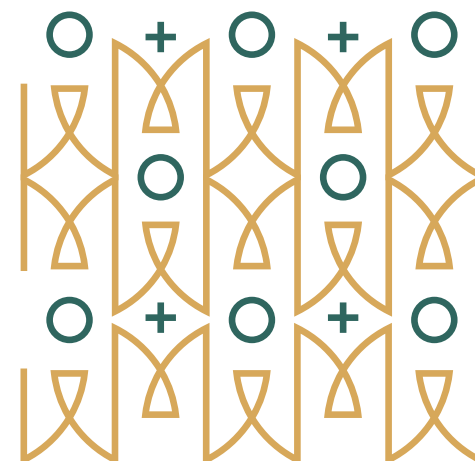
5–7 ainetundi

Materjalid ja töövahendid

ruum, et saaks liikuda, ja toolid vastavalt õpilaste arvule

Märksõnad ja mõisted

draamaprotsess
soojendus
tegevus
kogemuste jagamine
arutelu
lava



Soojendus tegevuseks – sotsiomeetriline rida (1–2 ainetundi)

Soojendus teemale ja draamategevusele isiklike lugude ja arvamuste jagamise kaudu.



Kui on soov õpilasi konkreetse teema eel – näiteks mõisa kummituslood – soojendada, lastakse neil moodustada rivi, mille ühes osas on need, kes ei usu neid lugusid, ja teises osas need, kes usuvad, keskosas aga need, kes vahel usuvad ja vahel mitte. Palutakse välja tuua olulisemad põhjendused. Meetodit kombineeritakse nii nagu teemaga seotud tegevuseks vaja.

1. Õpilastel palutakse moodustada toolidest ring ja istuda ringi.
2. Õpetaja avab tegevuse eesmärgi – järgnev tegevus aitab ette valmistada draamategevuseks, harjutada rääkimist ja kuulamist.
3. Ringis istuvatel õpilastel palutakse moodustada uus istumisjärjekord – eesnimede alfabeetiline rida –, õpetaja paneb paika tähestiku alguse ja lõpu. Kui kõik üksteise nimesid teavad, moodustavad õpilased rea vaikusel, sõnu kasutamata. Kui rivi paigas ja kontrollitud, palub õpetaja igaühel jagada oma nimesaamise lugu või ühte naljakat nimega lugu. Võib moodustada ka uue rea, kasutades hüüdnimede esitähti. Ka siis arutatakse, kes on hüüdnime pannud ja kuidas keegi oma hüüdnimesse suhtub.
4. Sotsiomeetrilise rea võib teha ka sünnipäevade (kuu ja kuupäev), silmavärvi (tumetus-heledus), juuksevärvi järgi. Peale rea moodustamist esitatakse küsimus, mis aitab avada igaühe eripära – *kellelt oled pärinud?* jne – või seotust teemaga.
5. Soojendustegevuse kõige olulisem tagasiside on tegevuse järel kogemuste jagamine – igaüks saab oma tundeid kajastada: *Kuidas oli rääkida oma lugu? Mida huvitavat ma sain teada teiste kohta? Miks on tähtis oma lugu teada ja kogemusi jagada?* Õpetaja roll toetava ja suunava küsimuste esitajana on oluline. Selles ülesandes ei ole vale vastust.



Loov draama – rollimäng „Ootamatu kohtumine“ (1–2 ainetundi sõltuvalt laste arvust)

Uurimine ja avastamine

1. Alustatakse soojenduse järel, kui kõik istuvad ringis.
2. Õpetaja avab draamategevuse teema – uurida mõisa ajalugu inimeste ja nendevaheliste suhete kaudu.
3. Tuletatakse meelde ja kirjutatakse tahvlile olulisemad mõisaga seotud inimesed (6–8 persooni) – ka nendevahelised sidemed.
4. Püütakse inimesi seostada kohtadega mõisahoones ja selle ümbruses. Näiteks parun – kabinet, saal jne, aidamees – ait, tallipoiss – hobusetall jne.

Looming ja tegevus

1. Klass jagatakse gruppideks, igas grupis 3–6 liiget. Tegevuse läbiviimiseks peaks olema vähemalt kaks gruppi.
2. Igale grupile jagatakse paber ja kirjutusvahend.
3. Õpetaja selgitab gruppidele ülesannet: iga grupp vastab kahele küsimusele (kui grupe on rohkem kui kolm, siis ühele küsimusele), kirjutades vastuse eraldi reale. Kui vastused on paberil kirjas, keeratakse paber kokku, nii et vastused ei oleks teistele nähtavad, ja antakse paber edasi. Nii moodustuvad erinevate gruppide lood.
4. Lugu kujuneb järgmiste küsimuste-vastuste kaudu:
 - Mis koht see on?
 - Kes on osalised?
 - Mida nad teevad?
 - Kes tuleb ja mida ta ütleb?
 - Mis siis juhtub?
 - Kuidas lugu lõpeb?

5. Kui küsimused on vastatud, antakse paber järgmisele grupile, kes avab loo ja mängib selle laval ette. Soovitav on gruppidele pisut aega anda, et jagada rollid – kolm osalejat, loo jutustaja, kes tutvustab tegelasi ja kohta ning teeb kokkuvõtte. Kui gruppides on rohkem kui 4 liiget, võib tegelaste arvu suurendada – küsimus „Kes tuleb?“, võib kõlada „Kes tulevad?“ (2 inimest).
6. Rollimängu võib varieerida – üks pilt on tummfilmi stiilis (ilma sõnadeta), teine tavadraama, kolmas kuuldemäng (kuulajad sulgevad silmad) jne.

Õpetaja on rollimängude ettekandmise ajal lavastaja rollis – aitab ja toetab küsimustega ja jälgib ajapiire. Kui vaja, konkretiseerib tegevust. Küsib pealtvaatajatelt peale rollimängu tagasisidet.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

Tegevuse järel istuvad grupiliikmed ringi ja õpetaja suunab igaüht jagama oma kogemust rollis olemisest: jagatakse oma tundeid ja mõtteid – mis meeldis, mis oli uus ja üllatav. Kui kõik on kogemusi jaganud, vahetatakse ringis kohad ja arutatakse üldisemalt. Õpetaja suunab arutelu küsimustega: *mis oli igas loos üllatavat, naljakat, realistlikku? Kas rollide prototüübid võisid ka tegelikult samal moel käituda? Mida selline rollimäng igaühele õpetas? Mida uut saadi teada üksteise kohta?*



Rollimäng „Kui asjad räägiksid“ (1–2 ainetundi sõltuvalt laste arvust)

Uurimine ja avastamine

Draamategevuse alustamiseks palutakse õpilastel vabal valikul leida mõisahoonest mõni vana algupärane ese või ehitusdetail (ahi, trepp, skulptuur, uks, lae- või seinamaalingul kujutatud olend, kroonlühter jne). Selle ülesande võib neile jagada eelmisel tunnil, nii et tundi tulles on ese valitud.

Looming ja tegevus

Ringis olles palutakse õpilastel ette kujutada, et nad kõik on selle eseme rollis. Õpetaja loob ringi keskele lava – tühi tool. Kordamööda istuvad kõik õpilased toolile ja tutvustavad ennast selle eseme rollis, ilma et nad ütleks, mis asi see on. Õpilast suunatakse küsimustega – *kuidas sa ennast selles hoones tunned? Kes on su loonud? Kui vana sa olla võiks? Mis materjalist sa oled? Kas tunned end olulisena – vanasti ja nüüd tänapäeval? Kõik võiksid ka oma kehakeelega püüda valitud eset jäljendada.*



1. Kuulajad püüavad peale tutvustamist ära arvata, mis asjaga on tegemist.
2. Kui kõik on ennast tutvustanud, loovad õpilased ühise skulptuuri mõisast, kus kõik asjad on omavahel seotud. Elav skulptuur koosneb rollis olevatest õpilastest. Õpetaja võtab ise mõisakooli direktori rolli ja annab neile teada, et koolimajas algab remont ja ümberehitus. Seepeale asjad jagunevad vabal valikul kahte gruppi: ühed, kes toetavad remonti, teised, kes on sellele vastu. Õpetaja laseb gruppidel põhjendada, miks nad nii arvavad, mida loodavad või mida kardavad.
3. Kaks gruppi saavad ülesande välja mõelda tulevikupilt – mõisakool peale remonti. Oma tulevikupilti tutvustavad taas rollis olles – ühise skulptuurina. Igaüks ütleb enda kohta midagi. *Millised uued asjad on siia mõisamajja tekkinud? Või vastupidi – mida enam ei ole? Milline on asjade sõnum õpilastele, kes sellesse kooli õppima tulevad?*
4. Aruteluringis arutatakse, milline oleks vanale mõisale kõige parem uuendamine. *Milleks võiks vanu mõisamaju veel kasutada peale kooli, et vanad asjad saaks oma elu edasi elada?*

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

Tegevuse järel istuvad grupiliikmed ringi ja õpetaja suunab igaüht jagama oma kogemust rollis olemisest: jagatakse oma tundeid ja mõtteid – mis meeldis, mis oli uus ja üllatav. Kui kõik on kogemusi jaganud, vahetatakse ringis kohad ja arutatakse üldisemalt. Õpetaja suunab arutelu küsimustega: *mis oli igas loos üllatavat, naljakat, realistlikku? Kas rollide prototüübid võiksid ka tegelikult samal moel käituda? Mida selline rollimäng igaühele õpetas? Mida uut saadi teada üksteise kohta? Kuidas oli olla elutu asja rollis? Kas asjadel on hing? Kuidas peaks vanade asjadega ümber käima? Kas me oskame tänapäeval aru saada nn vanade asjade keelest?*



Lisa 1. Soovitused draama läbiviijale ja luguteatriga seotud mõisted

Loovdraama on draamameetod, milles saab osaleda terve klass. Loovdraama aitab tuua klassiruumi elu ja inspiratsiooni, sest tegevuse keskmes on omavahelised suhted ja isiklikud lood. Draamategevuse eesmärk on arendada empaatiat erinevate rollide kaudu. Rolle ei näidelda, vaid neis ollakse. Tähtis on mõista, mis tunne on olla selles olukorras ja milliseid valikuid seal teha võiks. Õpetaja on draamaprotsessis lavastaja, kes suunab rollis olevat õpilast küsimustega. Küsimuste eesmärk on suunata rolli mõistma sügavamalt tundetasandil.

Iga draamategevuse aluseks on grupi kokkulepe – õpetaja paneb õpilased ringi ja istub ise nende keskele. Küsib, mis on tähtis, et saaks mängida ja koos luua. Olulised kokkulepped on vabatahtlikkus, hinnangutevaba õhkkond, kuulamine, konfidentsiaalsus (kõik isiklikud lood jäävad siia ruumi). Kui olulised punktid on välja toodud, sõlmitakse leping – võetakse omavahel käest kinni ja moodustatakse ring. Õpetajal on kohustus pidevalt jälgida, et kokkulepitud reeglitest kinni peetakse. Reegli

rikkumist ei tasu halvustada, pigem arutleda selle üle, kuidas tunneb end see õpilane, keda keegi ei kuula jne. Kui vaja, tuleb taas ringi tulla ja mõni reegel üle rääkida. Reeglid loovad turvalisuse ja sellel põhineva aususe, mis muudab draama isiklikult ja sügavalt mõjutavaks meetodiks.

Rollis olemine on seotud tegevusega laval: kui draamategevus on lõppenud, siis need omadused, mis olid rollil, ei kandu üle inimesele, kes rollis oli. Selleks on hea enne lavale minekut ja peale rollimängu läbi viia rituaal – *nüüd sa ei ole enam sina, vaid tegelane x; tegelane x jääb lavale ja sa oled jälle sina – raputa roll maha*.

Soovitav lugemine

- Ivika Hein. Draamaraamat. Tallinn: Maurus, 2014.
- Allan Owens; Keith Barber. Draamakompass. Protsess-draama käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikool, 2014.
- Martti Lindqvist. Julge elu unelm. Rühmatatku loovusesse. Tartu: Johannes Esto Ühing, 2003.

Draama ja draamaõpetus on hea meetod õpilaste sõnalise ja mitesõnalise suhtlemisvõime arendamiseks, oma keha-häälest ja mõtlemisest teadlikkuse tõstmiseks ning grupisuhete arendamiseks. Draama keskmes on eri viisil lugude jutustamine – sõnaliselt, kehaliselt, helide, visuaali ja ruumi kaudu. Draamaõpetuses on (vastandina teatriõpetusele) kesksel kohal loomisprotsess, mitte etendus valmisteosena.

Loovdraama – improvisatsiooniline draama, milles alustatakse mingi loo või situatsiooniga, kogu grupp osaleb mängu ja karakterite kavandamisel, dialoog ja tegevused sünnivad spontaanselt. Ei ole ettekirjutatud teksti, abivahendeid ega publikut.

Improvisatsioon – ettevalmistamatult, eelnevalt harjutamata ja enamasti etteantud tekstita esinemine.

Psühho-sotsiodraama ja sotsiomeetria – 20. sajandi esimesel poolel Jacob Levi Moreno loodud grupitöö meetod. Grupitegevus võib olla teraapiline, hariduslik või sotsiaalne protsess, millest saab kasu nii grupp tervikuna kui ka iga üksik grupiliige. Grupitegevuse põhimõtted on demokraatlikud. Kõige olulisem on meetodi kasutamisel tegevuse eesmärk – arendada ja muuta senised grupisuhted loovamaks ja toetavamaks. Sellist grupisiseste suhete teadvustamise, peegeldamise ja muutmise protsessi nimetatakse sotsiomeetriaks.

Lavastaja – draamategevust juhendav inimene. Lavastaja on aktiivne ja toob esile oma seisukohti, teeb kokkuvõtteid, annab tõlgendusi. Lavastaja vastutab protsessi eest: kuidas käsitleda draamas erinevaid olukordi, milliseid rolle kasutusele võetakse ja uuritakse, millal draama lõpetatakse jne. Lavastaja sekkumiste eesmärk on toetada grupiliikmete rolli sisseelamist, mõistmist ja sellest õppimist. Oma tegevuse ja valikutega näitab lavastaja grupiliikmetele, mida võib inimestevahelistes suhetes saavutada aususe, sallivuse ja armastusega.

Luguteater (playback theatre) – 1975. aastal New Yorgis psühhodraamast inspireeritud draamavorm, mille looja on Jonathan Fox. Foxi huvitas, kuidas kasutada teatris improvisatsiooni, suulist lugude rääkimise traditsiooni ja rituaali. Luguteater on intuitiivne tehnika, mis uurib inimeste kogemust isiklike lugude rääkimise kaudu grupis ja seisneb oluliste seikade improvisatsioonilises läbimängimises, peegeldamises, üldistamises ja järelduste tegemises.



Mõis ja lugu võõrkeeleeõpetuses

Urve Mukk, Heimtali põhikool

Enne meid on mõisates elanud mitmed inimpõlvad mõisa- ja talurahvast, mõisateemalise sõnavara ja tekstide toomine keeleõppesse annab võimaluse vahendada vaimset ja materiaalselt kultuuripärandit paikkonnas ja tuua mõisalugu tänapäeva. Selleks võib kasutada nii klassiruumis, muuseumitoas kui ka õues õppimist. Samas annab see palju võimalusi integratsiooniks teiste õppeainetega, nagu kunst, loodusõpetus, matemaatika, ajalugu, muusika, karjääriõpetus, huviharidus, mille tulemuseks on ka parem koostöö õpetajate vahel.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. kirjutab lühikesi tekste;
2. hangib infot erinevatest allikatest;
3. töötab iseseisvalt/paaris/rühmas;
4. on omandanud algteadmisi õpitava keele (eesti, saksa, vene, inglise jt) maa kultuuriloost.

Seos õppekavaga ja võõrkeeleeõppe ainekavaga

- Kultuuri- ja väärtuspädevuse, õpipädevuse, suhtluspädevuse toetamine.
- Õpilase aktiivne osalus õppes, tema teadlik ja loov võõrkeeles kasutamine ning õpistrateegiate kujundamine.
- Erinevate aktiivõppevormide (sh paaris- ja rühmatöö) rakendamine.
- Õpetaja rolli muutumine teadmiste vahendajast õpilase koostööpartneriks ning nõustajaks teadmiste omandamises.

Soovitused

- Mõisakooli ümbrus pakub võimalusi õuesõppeks, millel on palju eeliseid võrreldes klassiruumiga.
- Õuesõppetundi võiks alustada ja lõpetada alati ringis seistes või istudes.
- Aineõpetajatel tasub teha koostööd, et keeleõpe lõimiks paremini teiste õppeainetega.



Kooliaste

II, III, gümnaasium,
emakeeles ka I kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada

eesti keel ja kirjandus, vene keel,
saksa keel, inglise keel

Ainetundide arv

1–2 ainetundi iga ülesande või
harjutuse sooritamiseks

Õppekeskkond

mõisakoolimaja, kooliõu, mõisapark

Materjalid ja töövahendid

erineva suuruse ja tugevusega paber,
markerid, fotografeerimisvahend,
GPS, fotod paikkonnast, täringud ja
mängunupud

Märksõnad ja mõisted

sõnavaraharjutused:
anagrammid, ristsõnad
viktoriinid
lauamängud
kaardi järgi tee juhatamine
intervjueerimine
kirjeldused fotode kohta
mõisaralli
grammatika: täisminevik,
aastaarvud, umbisikuline tegumood,
omadussõnade võrdlusastmed



A. Puud mõisas (1–2 ainetundi)

Ülesanne sobib keskkonna/meid ümbritseva looduse teemakäsituse juurde. Ajaliselt võiks see olla kas ühe või kahe erineva keele õpetaja paaristund. Koostööd saavad teha erinevate keelte õpetajad ja loodusaine õpetaja – koos luuakse sõnakaardid erinevates keeltes, loodusainete õpetaja aitab puude tundmise ja sobivate kirjeldustega, mida saab kasutada kokkuvõtte tegemisel ning õpilastele tagasiside andmisel.

Sissejuhatus

Mõisapargis erinevate puuliikide tundmaõppimine õuesõppe tunnis.

Uurimine ja avastamine

1. Ette on valmistatud sedelitel eesti keeles anagrammid. Võõrkeele tunni jaoks on võõrkeelsed sedelid samade puude nimetustega, leitakse vasted saksa, vene ja inglise keeles, nt U. Sukk (kuusk) – *die Fichte* (saksa k) – *ель* (vene k) – *spruce* (inglise k). Soovitav on valida sellised nimetused, millised puud konkreetses mõisapargis esinevad.
2. Õpilased leiavad sedelilt vastava puu nimetuse – eesti keeles antud anagrammina, võõrkeeletunnis lisaks vastavas keeles, tekib sõnapaar. Sõltuvalt ainest on kirjeldus eestikeelne või võõrkeelne.
3. Õpilased otsivad pargis üles selle puu, mille sedeli nad said.
4. Õpilased vaatlevad puud väliselt, katsuvad koort, vaatlevad pungi/lehti/õisi (olenevalt aastaajast), toovad välja eripära (okaspuu/lehtpuu jms).

Looming ja tegevus

Mõisapargis valib õpilane individuaalselt/paaris/rühmas ühe puu välja ja koostab kirjelduse, tutvustab seda teistele.

Kokkuvõte

Õpilased hindavad end lõpuringis ise, arvestades oma osalust ka paaris- või rühmatöös. Sõnastavad, mida tunnis õppisid.

B. Hooned mõisas (1–2 ainetundi)

Ülesanne sobib teemade Elamine/hooned käsituse juurde. Tegevuse võib jaotada mitme ainetunni peale (õues – uurimine ja koolimajas – vormistamine, esitlemine).

Uurimine ja avastamine

1. Õpilased moodustavad paarid või väikesed rühmad.
2. Õpilased tõmbavad loosiga mõisakompleksi hoonete nimetuse: härrastemaja, pargipaviljon, (jää)kelder, kivist, hobusetall jne. Õpetaja on ette valmistanud sedelid vastavas keeles, milles tund toimub (eesti või võõrkeeles).
3. Paar/rühm otsib objekti üles, teeb sellest foto (või joonistab).
4. Selle objekti kohta otsitakse täiendavat infot raamatukogust, muuseumitoast, internetist jne. Võõrkeelde tõlkimiseks saab kasutada sõnaraamatuid (klassis, raamatukogus) või interneti.

Loomine ja tegemine

Valmistatakse ette kas esitlus või plakat, juurde koostatakse ka tekst. Esitletakse teistele.

Kokkuvõte

Õpetaja annab tagasisidet koostatud materjali kohta, tunnustab esitluse järel ja/või õpilased annavad üksteisele hinnangu (kirjalikult/suuliselt), tuues välja, mida uut nad teada said.





C. Aastaarvud mõisas (1–2 ainetundi)

Ülesanne aitab kinnistada aastaarvude lugemist, saada uusi teadmisi kultuuriloost ning arendada suulist keeleoskust, kaasates seejuures küsimuste ja vastustega tervet klassi.

Uurimine ja avastamine

Aastaarvude õppimisel saab kasutada mõisnike pilte koos sünni- ja surmadaatumitega, samuti hoonete ehitamisega seotud aastaarve. Võib kasutada küsimuse-vastuse vormi: *Wann? Millal? (sündis, suri, hoone ehitati).*

1. Ettevalmistatud sedelitel on aastaarvud ja sündmuste või mõisnike nimed, neid kokku sobitades keskendutakse aastaarvude lugemisele.
2. Õpetaja räägib juurde mõisalugu, et teadvustada, kes olid siin enne meid.
3. Kohalike mõisnike kõrvale saab asetada ka teisi tuntud sakslasi ja kõnelda faktidest. Heimtali mõisa näitel: Lübeckis õppides oli Peter Reinhold von Siversil kontakt Johann Wolfgang von Goethega. Kes oli Goethe? Millal ta sündis ja suri?

Looming ja tegevus

Õpilane koostab kronoloogilise tabeli valitsenud mõisnikest koos sünni- ja surmadaatumitega. Esitleb suuliselt.

Kokkuvõte

Õpetaja annab pidevalt tagasisidet, kas on korrektne vastus või mitte, selgitab juurde mõisalugu. Õpilane sõnastab, mida uut ta õppis ja teada sai.



Lisa 1. Mõisateemaline sõnavara

I Hooned/rajatised

eesti	saksa	inglise	vene
aednikumaja	das Gärtnerhaus	a gardener's house	дом садовника
aiamajake/lehtla	die Laube,-n	a garden house/a bower	беседка
härastemaja/häärber	das Herrenhaus,"-er	a manor/a mansion	господский дом
jahimaja	das Jagdhaus,"-er	a lodge	охотничий дом
juustutööstus/-koda	die Käseerei,-en	cheese industry/ a chamber of cheese	сыроварня
jääkelder	der Eiskeller,-	an ice cellar	погреб-ледник
kabel	die Kapelle,-n	a chapel	часовня
karjamõis	der Rinderhof,"-e	a cattle mansion	скотоводческое поместье
karjakastell	das Rinderkastelle,-n	a cattle fort	скотоводческий кафель
kelder	der Keller,-	a basement/a cellar	подвал/погреб
kellatorn	der Glockenturm,"-e	a clock tower	колокольня
kirik	die Kirche	a church	церковь
koertemaja	das Hundehäuschen,-	a dogs' house	псарня
kõrts	die Kneipe,-n	an inn/a tavern	корчма/кабак
laut/tall	der Stall,"-e	a barn/a stable	хлев/конюшня
meierei	die Molkerei,-en	a dairy	маслобойня
moonakatemaja	das Kätnerhaus, Instmannshaus,"-er	a varlets' house	батрачий дом
mõis	das Gut,"-er/der Gutshof,"-e	a manor	усадьба/поместье/мыза
pargipaviljon	der Parkpavillon,-s	a park pavilion	парковый павильон
peahoone	das Hauptgebäude,-	a main house/a main building	главное здание
ringtall	der Rundstall,"-e	a circle stable	кольцевая конюшня
saun	die Sauna	a sauna	баня



Lisa 1. Mõisateemaline sõnavara

sepikoda	die Schmiede,-n	a forge	кузница
teenijatemaja	das Dienerhaus,"-er	a servants' house	дом для прислуги
triiphoone	das Treibhaus,"-er	a conservatory	теплица/оранжерея
tõllakuur	die Remise, -n	a shed of coaches/carriages	каретный сарай
valitsejamaja	das Verwalterhaus,"-er	a ruler's house	дом управляющего
veski	die Mühle,-n	a mill	мельница
viljaait	der Getreidespeicher,-	a granary	амбар
viinaköök	die Brantweinküche,-n/ die Brennerei	a distillery	винокурня

II Ümbritsev keskkond

eesti	saksa	inglise	vene
park	der Park,-s	a park	парк
inglise stiilis/ prantsuse stiilis park	der Park im englischen/ französischen Stil	an English-style/ a French-style park	парк в английском стиле парк во французском стиле
erinevad puude, põõsaste, taimede liigid:	unterschiedliche Baum-, Strauch- und Pflanzenarten:	different names of trees, bushes and plants:	разные виды деревьев, кустарников, растений:
elupuu	der Lebensbaum,"-e	a thuja	туя
haab	die Espe,-n	an aspen	осина
jalakas	die Ulme,-n	an elm	вяз
kask	die Birke,-n	a birch	берёза
kastan	die Kastanie,-n	a chestnut	каштан
kuusk	die Fichte,-n	a fir-tree/a spruce	ель (ж.р.)
lehis	die Lärche,-n	a larch	лиственница
lepp	die Erle,-n	an alder	ольха
mänd	die Kiefer,-n	a pine	сосна



Lisa 1. Mõisateemaline sõnavara

nulg	die Tanne,-n	a fir(-tree)	пихта
paju	die Weide,-n	a willow	ива
pihlakas	die Eberesche,"-en	a rowan-tree	рябина
pärn	die Linde,-n	a lime, a linder	липа
saar	die Esche,-n	an ash	ясень
sarapuu	die Haselnuß,"-e	a hazel	орешник
sirel	der Flieder,-	a lilac	сирень (ж.р.)
tamm	die Eiche,-n	an oak	дуб
toomingas	der Faulbaum,"-e	a bird-cherry	черёмуха
vaher	der Ahorn,-e	a maple	клён
eksootilised taimed	exotische Pflanzen	exotic plants	экзотические растения
allee	die Allee,-n	a valley/a parkway	аллея
allikas	die Quelle,-n	a spring	источник
balustraad	die Balustrade,-n	a balustrade	балюстрада
hüpokaustahi	der Hypokaustofen,-	a hypocaust furnace/stove	гипокауст
mantelkorsten	der Mantelschornstein,-e	a coat-chimney	дымоход
mälestusmärk	das Denkmal,"-er	a memorial/a monument	памятник
müür	die Mauer,-n	a wall	стена, кладка
peahoone	das Hauptgebäude,-n	a main house	главное здание
peavärv	das Haupttor,-e	a main gate	главные ворота
purskkaev	der Springbrunnen,-	a fountain	фонтан
ringtee	die Ringstraße,-n	a circuit	окружная, кольцевая дорога
saar	die Insel,-n	an island	остров
sild	die Brücke,-n	a bridge	мост
skulptuur	die Skulptur,-en	a sculpture	скульптура
terrass	die Terrasse,-n	a terrace	терраса
tiik	der Teich,-e	a pond	пруд



Lisa 1. Mõisateemaline sõnavara

III Inimesed

eesti	saksa	inglise	vene
aednik	der Gärtner,-	a gardner	садовник
aidamees	der Speicherwächter	a granary-keeper	амбарщик
amm	die Amme,-n	an amah	кормилица
baltisakslane (Baltimaade sakslane)	der Deutschbalte,-n	a Baltic-German	прибалтийский немец
guvernant	die Gouvernante,-n	a governess	гувернантка
jahimees/jääger	der Jäger,-	a hunte/a game warden	охотник
kokk	der Koch,,-	a cook/a chef	повар
krahv	der Graf,-en	an earl	граф
krahvinna	die Gräfin,-nen	a countess	графиня
kubjas	der Gutsvogt,,-e	a taskmaster	бурмистр
kummitus	das Gespenst,-er	a goast	привидение, призрак
kutsar	der Kutscher,-	a coachman	кучер
laps	das Kind,-er	a child	ребёнок
majapidajanna	die Haushälterin,-nen	a housekeeper	экономка, домоправительница
metsnik	der Förster,-	a forester/a woodman	лесник
mõisahärra	der Gutsherr,-en	a squire	помещик, мызник
mõisamoonakas	der Kätner/der Instmann	a varlet of the manor	батрак
mõisapreili	das Gutsfräulein,-	a miss of the manor	барышня
mõisaproua	die Gutsherrin,-en	a lady of the manor	помещица
mõisateenija	der Diener,-	a servant	слуга, служанка
mõisavalitseja	der Gutsverwalter,-	a steward/ a governor of the manor	управляющий

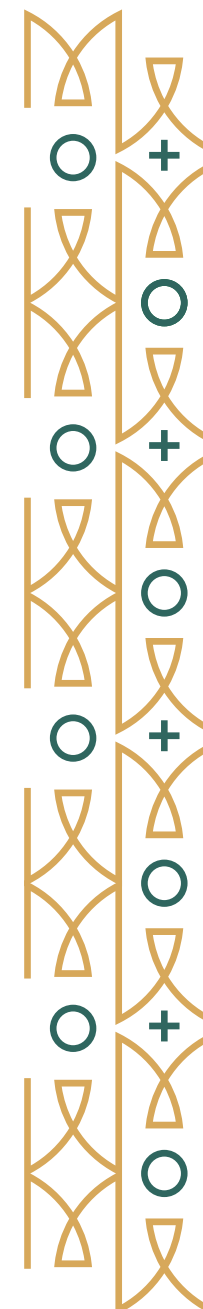


Lisa 1. Mõisateemaline sõnavara

mõisaomanik/mõisnik	der Gutsbesitzer,-	a landlord/a squire	владелец поместья, мызы
mölder	der Müller,-	a miller	мельник
rätsep	der Schneider,-	a tailor	портной, портниха
sepp	der Schmied,-e	a smith	кузнец
tallimees	der Stallmeister,-	a stableman	конюх
talupoeg	der Bauer,-n	a peasant	крестьянин, крестьянка
toapoiss	der Kammerdiener,-	a valet	камердинер, лакей
töömehed/-naised	der Arbeiter/die -inen	workers/ working men and women	рабочие
teenijatüdruk	das Dienstmädchen,-	a ladies maid	горничная

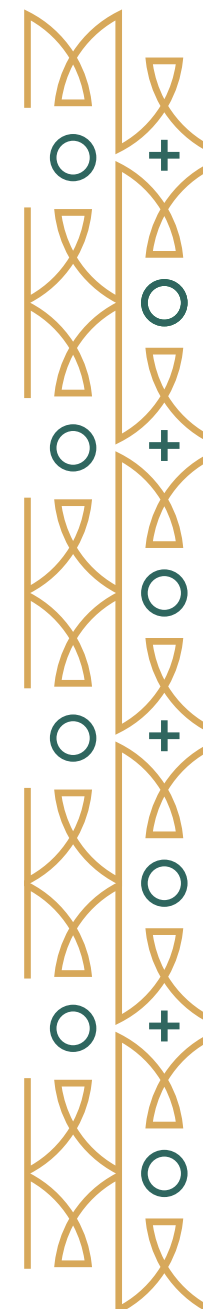
IV Tegevused

eesti	saksa	inglise	vene
balli korraldama	einen Ball veranstalten	to organize a ball	устраивать/*устроить бал
hobust rautama	das Pferd beschlagen	to shoe a horse	подковывать/ *подковать лошадь
jahti pidama	auf die Jagd gehen	to go hunting	охотиться
jalutama	einen Spaziergang machen	to walk	гулять
juustu tootma	Käse produzieren	to produce cheese	варить сыр
jääd saagima	Eis sägen	to saw an ice	пилить лёд
kala kasvatama	Fische züchten	to farm a fish	разводить рыбу
kala püüdma	angeln/fischen	to go fishing	ловить рыбу
karjas käima	eine Herde hüten	to herd/shepherd	пасти
kauplema	Handel treiben	to trade/bargain	торговать
külastama	auf Besuch gehen	to visit	посещать/*посетить

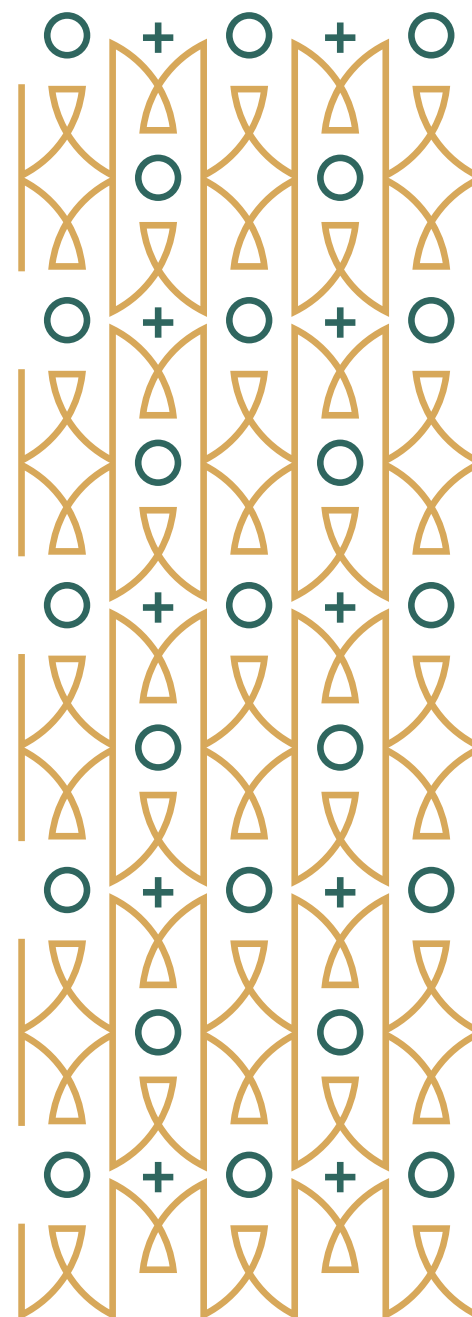


Lisa 1. Mõisateemaline sõnavara

külvama	säen	to sow/seed/plant	сеять/*посеять
kündma	pflügen/ackern	to plow/plough	пахать
loomi kasvatama	Vieh züchten	to grow animals	разводить скот
lugema	lesen	to read	читать
lüksma	melken	to milk	доить
maalima/joonistama	malen/zeichnen	to paint/draw	писать/рисовать
musitseerima	musizieren (mit jemandem zusammen Musik spielen)	to make music	музичировать
müüma	verkaufen	to sell	продавать/*продать
ostma	kaufen	to buy	покупать/*купить
paadiga sõitma	Boot fahren	to go boating	кататься на лодке
parvetama	Bäume flößen	to go rafting/floating	гонять/гнать плот
pilli mängima	ein Instrument spielen	to play a musical instrument	играть на инструменте
põllumajandust arendama	Landwirtschaft fördern	to develop agriculture	развивать сельское хозяйство
ratsutama	reiten	to go riding	ездить верхом
reisima	reisen	to travel	путешествовать
suvitama	den Sommer verbringen	to summer	проводить/*провести лето, отдыхать
telliseid põletama	Ziegel brennen	to burn bricks	обжигать кирпичи
tikkima	stricken	to embroider	вышивать
unistama	träumen	to dream	мечтать
viina ajama/põletama	Branntwein brennen	to distill/burn vodka	гнать/курить вино/водку (винокурение - vananenud termin)
õmblema	nähen	to sew/stitch	шить
õpetama	unterrichten	to teach	учить
õppima	lernen	to learn/study	учиться



SOTSIAALAINED:
MÕIS – PAIGA JA AJALOO PEEGEL



Mõis – paiga ja ajaloo peegel

„Elu on nagu lugu: tähtis pole, kui pikk see on, vaid kui hea see on.“

(J. K. Rowling)

Iga inimese, paiga, hoone või kogukonnaga on seotud lood minevikust, olevikust ja tulevikust. Me armastame rääkida oma sõpradele sellest, mis meiega on kunagi juhtunud või mida tulevikus teha plaanime. Samamoodi on lood seotud paikade, hoonete ja kogukondadega, millel on oma minevik, olevik ja tulevik. Mõned lood on toredad, teised natuke hirmutavad, ja on lood, mida tahame üha uuesti ja uuesti kuulda. Kõiki lugusid annab rääkida igavalt ja üksluiselt sõnu lihtsalt ritta sättides. Samal ajal annab aga ka kõige ilmetuma paiga panna elama, kui lisada sinna lugu, nii et kuulaja satub oma olemise, mõtete ja tunnetega ise tegevuse keskmesse.

Tõstamaa mõisas räägiti 27. märtsil 2015 sotsiaalainete õppepäeval lugudest ja sellest, kuidas panna mõis ning kohalik kogukond kõnelema. Räägitu põhjal koostasid osalenud mõisakoolide õpetajad ülesanded, mille abil on võimalik panna kohalik mõisakool ja kogukond elama lugude kaudu, mis on suust suhu liikunud juba aastaid, varasemalt juba kirja pandud või alles ootavad teistele rääkimist. Nii on näiteks mõisakoolide lastel võimalik asetada end paruni rolli ja hakata pidama blogi sellest, mida ta võis omaaegses keskkonnas näha, mõelda ja tunda. Või hoopis hakkab mõis

ja kogukond oma lugu rääkima interaktiivse lauamängu kaudu, kus iga täringuveeretusega ilmub meie ette jutustus sellest, mis kunagi on toimunud ja olnud. Samamoodi on möödunud eluolu võimalik kajastada grupitööna valminud videos, kus vaataja näeb tänaseid paiku ning kuuleb juurde lugusid sellest, mis kunagi on toimunud veel tänaseni kasutusel olevates hoonetes.

Kõiki lugusid ei pea aga rääkima sõnadega, mängude või arvutiekraani abil, vaid seda võib teha ka füüsilise tegevuse kaudu, riisudes puhtaks vana kääpakoha või puhastades võsast hiiepaiga. Hakates pärandivaderiks oma kodukoha unustusse vajunud mälestisele, saab iga koolijüts meelde jääva loo oma kodupaiga ajaloost ning temast endastki on saanud osake sellest loost.

Kõik kirjapandud ülesanded annavad mõisakoolide õpetajatele inspiratsiooni ja võimalusi tööks õpilastega, kellele tutvustada põnevate ja kaasahaaravate tegevuste kaudu kodukooli minevikku, olevikku ja ehk tulevikku.

Põnevaid lugusid soovides

Liina Käär

Tõstamaa mõisakooli õpetaja ja projektijuht



blogi koostamine
ajalooliste isikute vormis

giidindus

mõisa- ja/või külalood uurimistöök

mõisalugude dramatiseering

ametid mõisas läbi ajaloo

mõisasümboolika

ruum ja lugu

MÕIS – PAIGA JA AJALOO PEEGEL

aastaarvud mõisas

mõisa tutvustava mängu
loomine

mõis tööobjektina
ja pärandi korrastamine

mängulised
võtted õpitu
kinnistamiseks

mõisa tutvustava video loomine

QR koodid mõisa ajaloo
tundmise kontrollimiseks

Mõisamängu loomine

Jaanika Alliksoo, Roosna-Alliku Põhikool

Tutvutakse oma mõisa ajalooga ning luuakse selle põhjal virtuaalne lauamäng veereta.edu.ee keskkonnas.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. on tutvunud mõisa ajalooga, oskab selle kohta esitada küsimusi ning neile ka vastata;
2. oskab kasutada IKT vahendeid õppemängu loomiseks;
3. väärtustab mõisa ja õppimist selles keskkonnas;
4. teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt.

Seos ajaloo ainekavaga

- Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas.
- Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus, valitsemine, keskvõim ja aadli omavalitsus.
- Asustus ja eluolu paikkonnas 17.–18. sajandil.
- Kultuur ja eluolu paikkonnas 19. sajandil ja 20. sajandi algul.
- Barokk, klassitsism, historitsism.

Soovitused

- Tuletada õpilastele meelde autorikaitseenõudeid ning leppida kokku, millist materjali ja kuidas mängu tegemiseks kasutatakse (viited teiste autorite tekstidele ja fotode kasutamine).
- Tutvuda veereta.edu.ee keskkonna juhendiga (<http://koolielu.ee/waramu/view/1-c2f3df52-a2b8-4b82-9fca-3fd56da67116>) ning kontrollida, et konto saaks kinnitatud (ilma kinnitusega konto ei luba mängu avalikuks teha ja mängida ei saa).



Kooliaste

II, III kooliaste ja gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada
ajalugu ja teised õppeained

Ainetundide arv

mängu loomiseks kuluv aeg sõltub mängu mahust ja mängu koostajate arvust (2–4 ainetundi), mängimiseks kulub umbes 1 koolitund (sõltub mängijate arvust ja mängu pikkusest)

Õppekeskkond

mängida saab klassiruumis, mängu koostamisel on soovitatav kasutada kogu mõisakompleksi ja arvutiklassi

Materjalid ja töövahendid

erinevad oma mõisa tutvustavad materjalid, arvuti, paber, pliiats, internetikeskkond veereta.edu.ee

Märksõnad ja mõisted

rühmatöö
täringumäng
autorikaitse
viitamine
mõis
mõisakompleks
mõisahooned



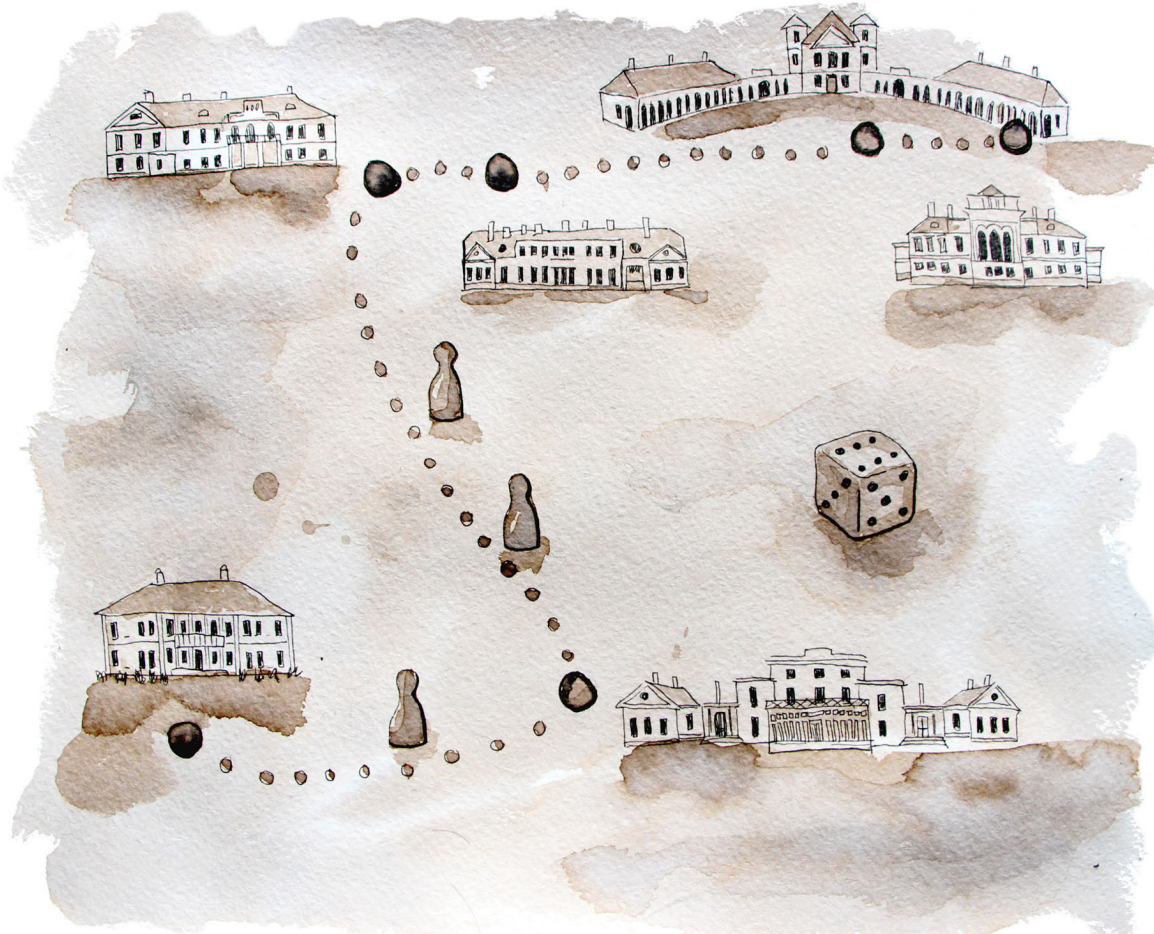
Häälestus (1 ainetund)

- Mängitakse mängu <http://veereta.edu.ee/index/index/tag/ajalugu> „Roosna-Alliku mõis eile ja täna“.
- Tutvutakse teiste keskkonnas veereta.edu.ee olevate mängudega ning mängu loomise juhendiga koolielu portaalis.

Mängudega tutvumisel on eesmärgiks õppida tundma kasutatava keskkonna võimalusi ja saada mõtteid, kuidas luua omanäoline mäng.

Ettevalmistus mängu loomiseks (1 ainetund)

- Õpilased moodustavad mängu loomiseks rühmad, lepidvad kokku, millega keegi rühmas tegeleb.
- Õpilased uurivad oma mõisa ajalugu ning kavandavad mõisa tutvustavale mängule mängulaua ja kasutatavad teabetekstid ning ülesanded. Esialgu on soovitatav valmis teha väike osa kavandatud mängust ning proovida mängida. Mängu saab selle looja igal ajal muuta ja täiendada (NB! enne tuleb veebikeskkonnas ära muuta mängu avaliku kasutamise funktsioon) ning läbi mängu looja on see võimalus ka teistel mõisahuvilistel.
- Õpetaja juhendab ja suunab vastavalt vajadusele (abistab rühmade moodustamisel, aitab valida sobivaid teabetekste, koostada küsimusi jne), sõltuvalt sellest, kui palju on õpilased mõisa ajalugu õppinud, milliseid materjale neil kasutada on. Noorematel õpilastel aitab õpetaja mõisa ajalugu jaotada teemade kaupa ning otsida välja tekstid, mille kohta koostatakse küsimused. Vanemad õpilased otsivad ise huvitavat infot mõisa kohta ja koostavad teabetekstid ning küsimused. Vajadusel võib õpetaja teha ka ise valiku, millistest infomaterjalidest mängu tegemisel lähtuda.



Mängu tegemine (2–3 ainetundi)

- Õpilased koostavad sobivad küsimused vastavalt valitud tekstidele (korduvate küsimuste vältimiseks jaotada eelnevalt ära teabetekstid või teemad).
- Valmib mõisa tutvustav mäng, mis annab teadmisi mõisast ning võimaldab ka saadud teadmisi kontrollida. Kui mäng on valmis ja kasutusel, võib anda mängijatele ülesande uute mänguküsimuste koostamiseks, sest iga täringuviske all võib olla mitu ülesannet ning mängu saab ka käike juurde lisada (mitte ainult lõppu, vaid ka vahele). Mängu pidev täiendamine säilitab mängijate huvi ka mitmekordisel mängimisel.
- Teabetekstide valimisel võiks jälgida, et nende sisu annaks mängijatele teadmisi mõisast ning nende lugemine annab võimaluse vastata mängus olevatele küsimustele ka neil mängijatel, kes mõisa ajaloo ei ole varem kokku puutunud. Kuna küsimusi võib mängus olla lõpmatult palju (ühe täringuviske all ka mitu küsimust), siis osa küsimusi võiks olla sellised, millele küsimuse juures olevast teabetekstist vastust ei leia. Sel juhul saadakse õige vastus teada pärast küsimusele vastamist ja seeläbi saadakse uut infot mõisa kohta. Küsimuste raskustase mängu käigus ei ole oluline, sest mängimisel ja esimesena finišisse jõudmisel on oluline ka täringumängule omaselt mänguõnn, st mitu silma veeretatakse täringul.
- Õpetaja jälgib, kuidas toimub mängu loomine, vajadusel annab sisulist ja IKT alast nõu.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

- Mängitakse oma koostatud mõisateemalist mängu. Mängimise käigus pannakse kirja tekkinud mõtted ja tähelepanekud seoses mänguga, mängus olevate tekstide ja küsimustega. Toimub arutelu ja vajadusel tehakse mängu parandusi ning täiendusi.
- Kui mõisa kohta valmib mitu mängu, siis mängitakse ka teiste loodud mängu ning antakse tagasisidet.
- Soovi korral võib õpetaja ka mängu koostamist hinnata (eelnevalt leppida kokku, mida ja kuidas hinnatakse). Samuti on võimalik hinnata ka mängimist, sest mängu koostamise käigus said kõik õpilased uusi teadmisi mõisa ajaloost, mida nüüd mängimisel tuleks kasutada, ning seega on võimalik ka teadmisi hinnata.



Lugude leidmine ruumis

Liina Käär, Tõstamaa Keskkool

Ülesanne aitab õpilastel seostada ruumi ja lugusid. Õpilaste ülesandeks on õpetaja poolt etteantud kaartidel või keskkonnas avastada mõisakeskkonda, kirjeldada paikadega seotud inimesi, nende kokkupuuteid omavahel, tegevusi ning pärimust.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb mõisakooli ja piirkonna ajalugu;
2. tunneb mõisakooli ruume ja ümbritsevat kogukonda; teab ümbruse loodust, rajatisi ja hooned; teab kogukonna erinevaid asulaid;
3. oskab seostada omavahel mõisakooli erinevaid ruume seal elanud inimeste ja nende tegevustega, oskab paralleelse tuua tänapäevaga;
4. oskab seostada kogukonna erinevaid piirkondi, loodust, asutusi ja rajatisi ajalooliste inimeste ja tegevustega ning võrrelda kaasajaga;
5. tunnetab ja väärtustab oma seotust mõisa, kogukonna ja kodukoha kultuuripärandiga;
6. suhtleb kogukonnaliikmetega lugude kogumise käigus, oskab luua kontakti, kuulata ja suhelda (sotsiaalne pädevus).

Seos õppekavaga ja ajaloo, kirjanduse, eesti keele ja geograafia ainekavaga

- Kultuuri ja igapäevaelu uurimine.
- Kohaliku elu sündmuste seostamine ajaloosündmustega Eestis ja maailmas.
- Omaloomingulise teksti kirjutamine, toetudes ajaloolistele allikatele, fotodele ja kaartidele.
- Erinevate ajalooperioodide ja inimeste igapäevaelu käsitus kirjanduses.
- Maa ja loodusvarade kasutamine ajaloos ning tänapäeval.

Soovitused

Teema käsitlemine peab algama mõisahoone ning ümbritseva piirkonnaga tutvumisest, kus õpetaja tutvustab mõisa ajalugu ja ruume; tehakse ringkäik kogukonna erinevate ajalooliste hoonete ja rajatiste juurde, tutvutakse piirkonna looduse ja ajalooga.

Sellele järgnevalt toimub:

- piltide, fotode, filmikatkendite, asula- ja maastikukaartide, hoonete ruumiplaanide vaatamine ja kirjeldamine;
- Eesti mõisate ja kogukondadega seotud raamatute, voldikute ning internetiallikatega tutvumine;
- oma mõisa ja kogukonna ajalooürikutega tutvumine;
- õpetaja tutvustab õpilastele erinevaid ameteid ja sotsiaalseid staatusi ajaloost, ebavõrdsusega seonduvat ning suhtlust erinevas staatuses olevate inimeste vahel.



Kooliaste

III kooliaste, gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada

ajalugu, eesti keel, kirjandus, geograafia

Ainetundide arv

13 ainetundi, sellest iseseisvat tööd 4 tundi

Õppekeskkond

klassiruum tööks kaartidega; terve mõisakool; ümbritsev keskkond – põllud, metsad, veekogud, kogukonna erinevad asulad koos seal asuvate hoonete ja rajatistega

Materjalid ja töövahendid

mõisahoone kaart; valla või kogukonna kaart, asulakaart; mõisahoone ja sellega seotud inimeste fotod; kogukonna inimeste ja tegevuste fotod; rajatiste ja hoonete fotod; paber, kirjutusvahendid, elektroonilised esitlusvahendid

Märksõnad ja mõisted

mõisakool
kogukond
maastik
kaart
mõisapärimus
rahvajutud külast ja inimestest



Häälestus (2 ainetundi)

- Õpetaja räägib õpilastele ruumi ja lugude omavahelistest seostest, kuidas paigad muutuvad oluliseks siis, kui nendega on seotud lood. Õpilastega koos arutletakse selle üle, millised on nende jaoks olulised paigad ning mis lood neil seoses paikadega rääkida on. Püütakse leida ajaloo-sündmuste ja paikade vahelisi seoseid. Näiteks kuidas erinevate sündmuste kohtadest ja paikadest on saanud tänaseks vaatamisväärsused. Püütakse ilma eelneva uurimistöota leida kodukoha paikade ja lugude vahelisi seoseid.

Paiga loomine lugude kaudu (koos iseseisva tööga 6 ainetundi)

- Õpetaja tutvustab õpilastele mõisakooli ja kogukonna ajalugu: ringkäik mõisamajas, kogukonna erinevate ehitiste ja rajatiste juurde, loodusesse. Lisaks ringkäikudele tutvutakse fotodega, võimalusel filmikatketega, loetakse tekste piirkonna ajaloo kohta. (2 ainetundi)
- Õpilased otsivad iseseisvalt kodus vanu fotosid, koguvad lugusid oma vanematelt või teistelt kohalikelt piirkonnas toimunud sündmuste kohta. Kogutakse inimeste mälestusi, mis ühes või teises kohas, seoses teiste inimeste või sündmustega toimunud on. Lugude kogumine võib olla jagatud klassis vastavalt temaatikale: kalandus, põllumajandus, kultuur jne. (2 ainetundi)
- Peale lugude kogumist analüüsitakse mõisakaarti ja asulakaarte vaadates, milliste kohtadega on inimestel kõige rohkem mälestusi, millistest kohtadest on säilinud kõige enam ajalooallikaid, millistest kohtadest on seoses inimeste ja tegevustega kõige enam fotosid tehtud jne. Püütakse leida seoseid, millistes paikades millised inimesed käisid, millistes paikades erineva staatusega inimesed kohtuda võisid (nt mõisahärra ja talupoeg) ning milline oli nende suhtlus selles paigas või ruumis. (2 ainetundi)



Looming ja tegevus (3 ainetundi koos iseseisva tööga)

- Planeerige 1 ainetund kaartide ettevalmistamiseks klassis: töökäigu tutvustamine, varasemalt kogutud lugude analüüs, selgitused selle kohta, mida ja kuidas kaardile kanda; 2 ainetundi iseseisvat tööd lugude kirjutamiseks ja oma kaardi koostamiseks.
- Õpilased on loonud kas paberkandjal või elektrooniliselt mõisa- ja kogukonna kaardid, kuhu on seoses erinevate tegevuste ja inimestega peale kantud lood, mida erinevad paigad endas kannavad. Näiteks sadamakohale on paigutatud foto laevakaptenist, kalurist ja sõjalaevast, mis viitavad selle piirkonna konkreetsetele lugudele. Samuti annab see visuaalselt infot inimeste ja tegevuste kohta. Igale fotole ja sümbolile on juurde kirjutatud lühikesed omaloomingulised lood paikade ja seal toimunud tegevuste ja inimeste kohta. Samuti on kirja pandud, kes, millistes olukordades ja kuidas omavahel erinevates paikades kohtusid ja suhtlesid. Nt mõisa peahoone juurde on märgitud mõisahärra ja tema pere, aga ka teenijad ja talupoeg. Õpilased kirjutavad omaloomingulised lühitekstid selle kohta, mis tingimustel sattus talupoeg mõisa ja kuidas suhtlesid omavahel härra ja talupoeg.
- Elektrooniliste kaartide loomiseks võib kasutada Koolielu portaalis soovitatud lahendusi:
nt <http://www.alphagis.ee/gis-i-kasutamine-uldhariduskooli-uurimistoodes/> või mapmaker.education.nationalgeographic.com/?ar_a=1&b=1&ls=000000000000

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (2 ainetundi)

- Kaartide ja lugude esitamine; õpilased annavad tagasisidet ja hindavad üksteise töid.
- Ühine ringkäik mõisas ja kogukonnas, kus õpilased esitavad erinevates paikades konkreetse kohaga seotud lugusid. Lugude esitamiseks võivad nad kasutada erinevaid loomingulisi meetodeid: mäng, lühinäidend, laul, giidina esinemine vm.
- Õpetaja hindab paiga ja lugude seostamist; ajalooliste ja kaasaegsete lugude paigutamist ruumi ning selle esitlust.



Mõis kui majanduslik üksus 18.–19. sajandil

Katrin Kurvits, Olustvere Teenindus- ja Maamajanduskool

Käesolev rühmatöö võimaldab õpilastel uurimusliku tegevuse kaudu saada ettekujutuse mõisast kui olulisest majandusüksusest 18.–19. sajandil, aitab tutvuda oma mõisa erinevate hoonete ja ajaloo, seostada end oma õppekeskkonnaga ja väärtustada oma mõisapärandit. Rühmatöö on ajamahukas projektülesanne, mille esitlusevariantidena on soovitatav kasutada kas slaidiesitlust või võimekamatel õpilastel videot.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb Eesti mõisate ajaloo taustal oma mõisa ajalugu ja oskab leida sellekohast infot erinevatest allikatest ja neile ka korrektselt viidata;
2. seostab omavahel erinevaid valdkondi: Balti erikord – mõisate majandamine – talupojad – talurahvaseadused;
3. oskab töötada rühmas, võtab vastutust, teeb oma tööst järeldusi ja annab hinnanguid;
4. oskab koostada videot ja kasutada mõnd videotöötlusprogrammi.

Seos õppekavaga ja ajaloo ainekavaga

- Eesti ajalugu II: Vene aeg 1721–1917.
- Info otsimise, arusaamise ja tõlgendamise, meeskonnatöö planeerimise, teostamise ja esitlemisoskuse osas on antud rühmatööl seos ka gümnaasiumi üldosa kultuuri- ja väärtus-, sotsiaalse ja kodaniku-, enesemääratlus- ja suhtlus-, õpi- ja ettevõtlikkuspädevustega; kutseõppeasutuse sotsiaalainete mooduli õpiväljunditega.

Soovitused

Rühmatöö edukaks läbiviimiseks on soovitatav koostada detailne juhend, mis annab parema ülevaate töö eesmärkidest, etappidest ja oodatavatest tulemustest. Antud ülesanne eeldab, et küsimused ja ülesanded koostab õpetaja. Samal ajal võiksid võimekamad ja motiveeritumad õpilased ise ülesandeid täiendada või lisafakte otsida. Rühmade kokkupanekul peaks õpetaja arvestama, et igaüks saaks oma võimete kohaselt töösse panustada. Nt pakkuda võimekamatele rühmatöö esitluseks video ja vähem võimekamatele slaidiesitluse formaati.

Kasulikud allikad

- Ain Mäesalu, Tõnis Lukas, Mati Laur, Tõnu Tannberg. Eesti ajalugu. 1. Tallinn: Avita, 1996.
- Aimur Joandi. Magasiait ja magasivili. Jänesmäe, 2012.
- Erinevad käsitlused Eesti mõisatest, oma mõisa(kooli) koduleht, püsinäitused, mõisa asendiplaan.
- Valdo Praust. Eesti mõisaportaali, 1999–2013, <http://www.mois.ee>
- Virgo Õitspuu. Video loomine õppetöös, <http://8371149.la02.neti.ee/kool/vanker/video/index.html>
- Mõisakoolide näitused. – Arhiivikool, http://www.eha.ee/arhiivikool/index.php?tree_id=16



Kooliaste
gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada
ajalugu, kunstiajalugu, infotehnoloogia, majandus, matemaatika, võõrkeeled (kui soovitakse, et video oleks nt oma mõisa kui turismiobjekti tutvustav)

Ainetundide arv
12 tundi, sellest iseseisvat tööd 6 tundi

Õppekeskkond
kooli muuseum/arhiiv, mõisa erinevad hooned (ringkäik koos giidi või õpetajaga)

Materjalid ja töövahendid
internetiühendusega arvuti või nutitelefon (pildistamiseks), slaidiesitluse koostamise programm, videotöötlusprogramm (nt MovieMaker, iMovie)

Märksõnad ja mõisted
Balti erikord
asehalduskord
19. sajandi talurahvaseadused
vanad mõõtühikud



Häälestus (1 ainetund)

- Õpetajapoolne mõisateema ja rühmatöö juhendite/eesmärkide tutvustamine, gruppide moodustamine, töö planeerimine.



Uurimine ja avastamine (5 ainetundi)

- **Sissejuhatav ülesanne: ülevaade Eesti mõisate ajaloost (1 ainetund)**

Õpetaja võib koostada ülevaadet hõlbustava küsimustiku (vt Lisa 1), mille vastuseid saavad rühmad ka oma videosse või esitluse rakendada (allikas: Eesti mõisaportaal).

- **Ülesannete lahendamine/küsimustele vastuste otsimine klassiruumis, muuseumis, arhiivis ja ringkäigul oma mõisa erinevates hoonetes, mõisahoonete fotografeerimine (4 ainetundi)**

1. Meie mõisa lugu (allikas: käsitlused mõisa kohta, näitused, arhiividokumendid, ringkäik mõisas).

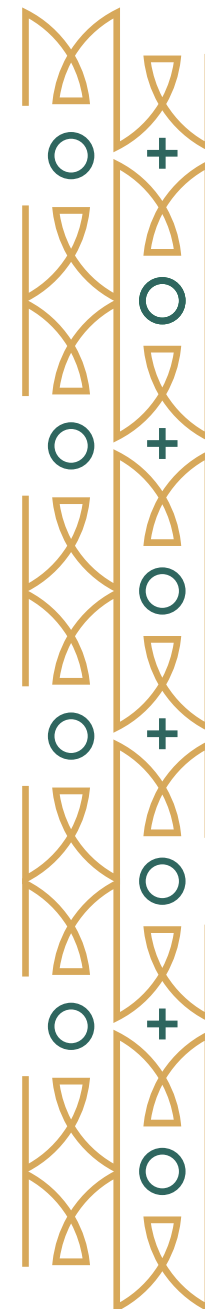
Siin võiks rühmad tutvustada lühidalt oma mõisa ajalugu: suguvõsasid, kelle käes mõis on olnud, millised on olnud ja on nüüd mõisa erinevad hooned ja nende otstarve. Lisada mõni huvitav mõisalegend. Õpetaja võiks tööjuhendis anda jällegi suunavaid küsimusi. Info võiks mahtuda videos 2–3 minuti sisse. Soovitav on lisada illustreerivaid (ka omatehtud) fotosid.

2. Mõisamajandus 18.–19. sajandil (allikad: „Eesti ajalugu 1“, veebipõhine arhiivikool ja raamat „Magasiit ja magasivili“).

See osa on rühmatöös üks olulisemaid. Ülesannete lahendamine/küsimustele vastamine peaks andma õpilastele ettekujutuse mõisa igapäevasest majandus- ja tootmis-tegevusest, mõisamajanduse kriisi jõudmisest ja sellest väljumise võimaluste otsimisest, seostades seda talurahva olukorra ja -seadustega (vt Lisa 2).

Parema ettekujutuse saamiseks oleks paslik tutvuda oma mõisa tähtsamate majandus- ja tootmishoonetega, külastada mõisa(kooli) muuseumit/arhiivi, uurida arhiividokumente. Kui vaadeldavas mõisas on olnud mitmeid sissetulekuallikaid, siis võiks iga rühm uurida põhjalikumalt neist ühte (vt Lisa 3).

Eraldi alateemana võiks käsitleda ka magasiita, et saada ülevaade selle rollist mõisa järelevalve all. Võimekamad õpilased võiksid uurida ka magasiida rolli 19. sajandi II poole ettevõtte, sotsiaalasutuse, laenu- ja hoiuühisusena, samuti talupoegade omavalitsuse kujunemise eeldusena. Rühmad võiksid saada ettekujutuse ka magasiidas olnud viljakogustest (vt Lisa 4).



Looming ja tegevus (6 iseseisva töö tundi)

- See etapp on mõeldud iseseisvalt ülesannete lahendamiseks ning video või esitluse koostamiseks. Õpetaja võiks sel ajal jääda õpilastele kättesaadavaks ja vajadusel tagasiside andjaks.
- Video koostamise võimalusi on palju: olla ise eetris ja rääkida või teha kommentaare illustreerivate fotode taustal jne. Las õpilased kasutavad oma loovust.
- Videotöötlusprogrammid MovieMaker PC kasutajatele ja iMovie Maci kasutajatele on kättesaadavad: <http://windows.microsoft.com/et-ee/windows-live/movie-maker> ja <https://www.apple.com/mac/imovie/> Video koostamisel on kindlasti abi ka õpetaja Virgo Õitspuu koostatud video loomise juhendist.

Video või esitluse soovituslik ülesehitus:

1. Pealkiri ja sissejuhatus – kes, millal ja kuidas rühmatööd tegid.
2. Sisuline osa ehk ülesannete lahenduste/küsimuste/vastuste esitlemine. Alateemad on pealkirjastatud, fotod ja dokumendid viidatud.
 - Ülevaade mõisate ajaloost Eestis.
 - Oma mõisa lugu lühidalt.
 - Mõis kui oluline majandusüksus 18.–19. sajandil oma mõisa näitel.
3. Kokkuvõte – rühma refleksioon ja tagasiside. Millised on töö põhitulemused, mida rühmatöö grupile andis, kui kaua

võttis teostamine aega, kuidas leiti infot, milline oli iga rühmaliikme panus ja mida tööga õpiti nii teadmiste kui ka oskuste osas.

4. Lõputiitrid (autorid) ja kasutatud allikate nimistu.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (2 ainetundi)

Rühmatöö hindamine võiks olla ühine: st rühmad annavad oma tööle hinnangu ise juba rühmatöö kokkuvõttes, õpetaja ja klassikaaslased annavad oma suulise hinnangu video esitlemise järel. Hinnatakse nii tehnilist teostust, vastuste korrektsust (kui ülesanded on antud küsimustena), loominguilisust töö vormistamisel, isiklikku refleksiooni tööle. Kuna rühmatöö on mahukas, võiks selle ülesande eest saada arvestusliku kontrolltööga võrdväärse hinde.



Lisa 1. Ülevaade mõisate ajaloost

1. Milline oli mõisate välimus ja funktsioon keskajal?
2. Mis vahe on rüütlimõisal/karjamõisal/abimõisal?
3. Miks nimetatakse 18. sajandit mõisate ja aadliomavalitsuse hiilgeajaks?
4. Kui palju mõisaid on olnud Eestis nende hiilgeajal?
5. Milliseid arhitektuuri stiile järgides on enamik Eesti mõisaansambleid rajatud?
6. Mis rahvusest oli enamik Eesti mõisate omanikke?
7. Milline nägi välja üks klassikaline ja esinduslik mõis?
8. Miks sai mõisate areng 1905. aastal tagasilöögi?
9. Millise seadusega lõppes nn mõisaajastu ning mis mõisatega juhtus?
10. Milline oli mõisakomplekside saatus aastatel 1920–1940?
11. Kuidas suhtuti mõisapärandisse nõukogude ajal?
12. Mis on saanud Eesti mõisatest tänaseks?
13. Miks on oluline hoida alles Eesti mõisapärandit?

Lisa 2. Küsimuste näiteid vene aja mõisamajanduse kohta

1. Nimeta tegevusalasid, mis andsid 18.–19. sajandil peamise osa talude ja mõisate sissetulekutest.
2. Millised olid mõisa tähtsamad majandushooned ja mis ülesannet nad täitsid?
3. Nimeta mõisa tähtsamaid ametimehi ja nende ülesandeid (kilter, kubjas, aidamees, võõrmünder, mõisavalitseja jt).
4. Millised olid vaadeldaval perioodil talurahva peamised koormised mõisa ees?
5. Milline omavaheline seos on viinaköögil, nuumhärjadel ja mõisamaade viljasaagikuse tõusul, mõisa sissetulekute suurenemisel?
6. Uuri välja, milline võis välja näha tollane tööpäev mõisas (tööpäeva pikkus, töödejuhatajad, töötasu).
7. Kuidas on omavahel seotud kriisinähud mõisamajanduses ja talupoegade kaitseseadused (1765)?
8. Miks sattusid 19. sajandi algul paljud baltisaksa soost mõisnikud võlgadesse?
9. Miks ei olnud baltisaksa aadel varmas minema kaasa talurahvaseadustega kaasnenud uuendustega?
10. Milliseid uusi sissetulekuallikaid leidsid mõisnikud 19. sajandi teisel poolel?
11. Milliste seadustega asendus talupoja töö mõisapõllul palgatöölise omaga?
12. Millised uued võimalused avas raharendile üleminek mõisa jaoks?



Lisa 3. Näidisküsimusi rühmadele oma mõisa uurimiseks

1. Millised olid mõisa sissetulekuallikad sellel perioodil?
2. Millised olid ja kus paiknesid mõisa tähtsamad majandushooned?
3. Kes olid mõisamajandamisega seotud tähtsamad ametimehed?
4. Kuidas ja kus toodetut turustati?
5. Kuidas hinnata mõisniku ettevõtlikkust (tegevusalade põhjal)?
6. Millised on olnud mõisniku investeeringud vaadeldaval perioodil?
7. Milline oli tööpäeva pikkus mõisas?
8. Kuidas tasustati mõisatöölisi?
9. Milline on olnud talupoegade roll mõisatoodangu turustamisel?
10. Kui suured olid mõisa maavaldused? Teisenda need tänapäevasteks ühikuteks (nt 650 vakamaad põldu ja 870 vakamaad heinamaad – teisenda hektariteks).
11. Milline oli talupoegade olukord teie mõisas?
12. Millised olid mõisniku ja talupoegade suhted (näited)?

Lisa 4. Küsimusi ja ülesandeid magasiada kohta

1. Millal ja mis ülesannetega loodi Eestis esimesed magasiadad?
2. Kelle kohustus oli magasiada pidamine ja järelevalve teostamine?
3. Kui palju vilja pidi teie mõisas üks meeshing magasiaita aastas panustama?*
4. Kellele, millistel tingimustel ja millisel eesmärgil magasiadast vilja välja laenati?
5. Kuidas peeti magasilaenude ja nende tagastamise üle arvestust?
6. Mida tehti võlglastega?
7. Millise protsendiga keskmiselt vilja magasiadast laenati?**
8. Too näiteid, kuidas magasiada majandamine aitas tugevdada talupoegade ühtsustunnet ja kasvatas iseteadlikkust.

*Näidisülesanne

Arvuta, kui suur oli kohustuslik seadusjärgne viljavaru magasiadas.

1 setvert = u 210 liitrit

1880. aastatel oli Olustvere vallas 794 meeshinge. Ühe meeshinge pealt nõuti aastas Olustveres rukkeid 1 setvert, suvivilja 0,25 setverti, 0,25 setverti kaeru.

**Näidisülesanne

Arvuta välja laenuprotsent.

1 karnits = u 3,28 liitrit

Margo Aadu võttis magasiadast rukkeid 4 setverti 48 karnitsat ja tagasi pidi tooma 5 setverti ja 3 karnitsat. Teisenda liitriteks ja arvuta laenuprotsent.

(Allikas: Aimur Joandi. Magasiait ja magasivili. Jänesmäe, 2012, lk 40.)



Nutikas elemendijaht

Leena Valend, Vääna Mõisakool

Ülesanne arendab õpilase tähelepanuvõimet ja nii sotsiaalset kui ka digipädevust. Samuti suurendab õpilase teadmisi oma mõisakooli kohta.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. märkab mõisas leiduvaid elemente ja oskab neid mõisakultuuriga seostada;
2. tunneb oma kodumõisaga seonduvaid ajaloolisi lugusid ja fakte;
3. oskab loovalt esitada infot mõisas leiduvate detailide kohta;
4. oskab kasutada nutiseadet salvestamiseks;
5. oskab kasutada arvutiprogrammi videofaili töötlemiseks.

Seos õppekavaga

- Ülesanne toetab üldpädevuste omandamist.
- Toetab õpimotivatsiooni.
- Toetab digipädevuse omandamist.
- Õpilane väärtustab kunstiloomingut ja kultuurilugu.

Nutiseade – nutitelefon või tahvelarvuti, millega on võimalik filmida ja filmiklippe hiljem arvutisse töötlemiseks edastada.

Ornament – geomeetriliste, loodus- või tehismotiivide (rütmilisel) kordusel põhinev kaunistus arhitektuuris, tarbe- ja raamatukunstis.

Soovitused

- Elemente valides peaks tähelepanu pöörama sellele, et need oleksid mõne suurema kaunistuse vmt osa. Nii õpib õpilane suurelt pildilt detaile leidma. Eelnevalt võib mõne tunni jooksul käsitleda vastavaid allikaid, et tagada õpilaste teadlikkus leitavate ornamentide osas. See annab aluse huvitavate ja harivate videoklippide valmimisele. Hea, kui on võimalik erinevatele rühmadele anda erinevate elementide pildid, kuid huvitava tulemuse annab ka samade elementide kokku „miksimine“.
- Sama metoodikat võib kasutada ka laiemalt (mõtestada lahti „element“ – element looduses, element matemaatikas jne).
- Kui seda ei ole tehtud õppeaasta alguses, tuleks filmimiseks küsida luba lapsevanematelt.

Kasulikud allikad

Videotöötlusprogrammid MovieMaker
PC kasutajatele ja iMovie Maci kasutajatele on kättesaadavad:

- <http://windows.microsoft.com/et-ee/windows-live/movie-maker>
- <https://www.apple.com/mac/imovie/>



Kooliaste

II–III kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada

ajalugu, eesti keel, kunstõpetus, muusikaõpetus (kui lahendada esitlusülesanne muusika kaudu), võõrkeel (kui lahendada ülesande esitlemine võõrkeeles)

Ainetundide arv

sõltuvalt vanusest ja õpilaste arvutioskusest 4–6 ainetundi

Õppekeskkond

mõisakeskkond (mõisahooned, mõisahooned, kõrvalhooned jmt)

Materjalid ja töövahendid

fotod mõisas leiduvatest elementidest/ detailidest (nt ornamendid, maalidetallid, tapeedielemendid), nutiseade (telefon, tahvelarvuti), arvuti koos videotöötlusprogrammiga (Windows MovieMaker või iMovie Maci kasutajatele)

Märksõnad ja mõisted

nutiseade
ornament



Sissejuhatus ülesandesse (1–2 ainetundi)

- Mõisa ajaloo ja inimeste ning erinevate oluliste ajajärkude tutvustamine. Kunstivoolude seos kodumõisaga (*Mis juhtus samal ajal maailmas?*). Konkreetsed näited suurematest säilinud elementidest (maalingud, hooned, võlvid, uksed, tapeedid vmt, mis mõisas on näidata).
- Arvutitunnis (või ühes arvutitunnina kasutatavas tunnis) tutvutakse tööks vajalike programmidega (nt MovieMaker, Youtube, telefonist arvutisse laadimise võimalused). Võib teha proovitöö.

Uurimine ja avastamine (1 ainetund)

- Rühmatööna on võimalik 1 ainetunni ulatuses lasta õpilastel kindlate elementide kohta infot otsida. (*Leia infot fuajees leiduva ornamendi kohta. – Mis ajajärgust see võiks olla, mida võiks iseloomustada? Miks te nii arvate?*)
- Õpilased võivad teha filmiklippide kokkulõikamise proovitöö hiljem kasutatavas programmis.

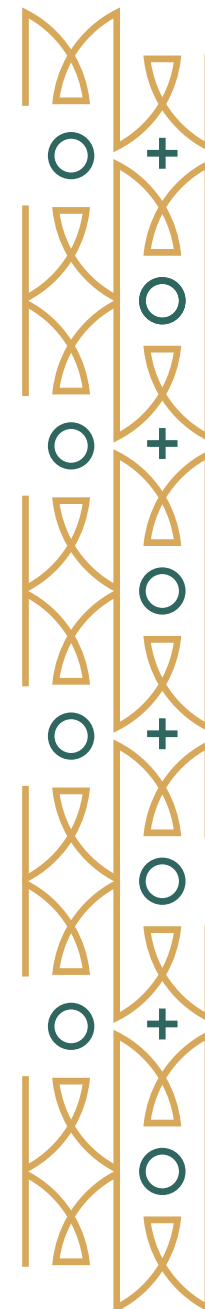


Looming ja tegevus (2–3 ainetundi)

- Õpetaja jagab õpilased sobivatesse rühmadesse (u 4 inimest rühmas).
- Õpetaja annab rühmadele 5 eelnevalt pildistatud ja printitud pilti kokkulepitud mõisakeskkonnas (nt ainult mõisahoones sees; mõisahoone + hoov; mõisahoone + kõrvalhoone jne) leiduvatest detailidest (ühel pildil nt kivist roos, teisel pildil huvitav silm mingilt maalilt, kolmandas tapeedielement).
- Rühm lepib kokku rollid (filmija, jutustaja jne).
- Rühm asub kokkulepitud keskkonnast elemente otsima.
- Elemendi leidmisel teevad õpilased selle juures elementi tutvustava esitluse (arvestades seejuures eelnevalt kokkulepitut piire – luuletusevormis, etendusena või piirideta – õpilaste fantaasiale vaba voli andes). Tutvustamisel kasutatakse ülesande sissejuhatuses ning uurimise ja avastamise etapil saadud teadmisi. Esitus ei tohiks olla üle 1 minuti!
- Esitlust filmitakse nutiseadmega.
- Kui kõik elemendid on leitud ja filmitud, laetakse filmiklipid (arvuti)klassis arvutisse.
- Rühmatööna lõigatakse videotöötlusprogrammi abiga filmiklippidest kokku 2–3-minutiline tutvustus mõisas leitud elementide kohta.
- Valminud videot esitletakse klassikaaslastele.
- Võib (aga ei pea) minna ka edasi – valminud rühmatöö klippidest panna terve klassi tööna kokku mõisat tutvustav pikem video.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

Hinnata saab rühmatöö panust, töö korrektsust, esitluste loovust, lõpptulemuse põhjalikkust ja haaravust. Tagasisidet võivad anda õpetaja, klassikaaslased või mõlemad koos.



Pärandivaderid: Koolinoored kultuuripärandit hoidmas

Elle Lepik, MTÜ Estlander

Riin Alatalu, Kultuuriministeerium

Pärandipaiga korrastamine on hea viis kohaliku kultuuripärandiga tutvumiseks, selle tähtsuse mõistmiseks ning säilitamisele kaasaaitamiseks. Ülesanne aitab õpilastel hakata vaderiteks kodukoha unustusse/unarusse vajunud kultuuripärandi objektidele. Õppetöö seob teoreetilisi teadmisi praktilise tegevusega ning arendab õpilastes elus vajalikke tööoskusi.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloo ning oskab neid omavahel seostada;
2. teadvustab kultuuri rolli enesemääratlemises ning oma rolli kultuurikandjana ja kultuuripärandi säilitajana;
3. kujundab positiivseid väärtushinnanguid ja kõlbelisi tööharjumusi;
4. osaleb aktiivselt ja vastutustundlikult ühiskonnaelus, sh kodanikualgatusprojektides;
5. teadvustab ning järgib tervisekaitse- ja tööohutusnõudeid.

Seos õppekavaga ja inimeseõpetuse, ajaloo ning tehnoloogiaõpetuse ainekavaga

- **Pädevused:** kultuuri- ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus.
- Projekt toetab 1.–3. klassi inimeseõpetuse ainekava õppesisu kodukohaga seotud teemade käsitlemise kaudu. 4.–9. klassi ajaloo õppesisu kodukoha ajaloo sündmuste ja silmapaistvate isikute tundmaõppimise kaudu, gümnaasiumiastme ajalootunnis Eesti ajaloo teemade käsitlemist.

- Toetab tehnoloogiaõpetuse õppesisu 1.–3. klassi tööõpetuses sagedasemate töövahendite õige, otstarbeka ja ohutu kasutamise kaudu; 4.–9. klassi tehnoloogiaõpetuses materjalide töötlemise viiside ning töövahendite tutvustamise kaudu; samuti tervisekaitse- ja tööohutusnõuete teemade käsitlemisel, ohutute töövõtete omandamisel.

Soovitav lugemine ja vaatamine

- Eesti kultuuriloo õppematerjal, kättesaadav Eesti Ajaloo- ja Ühiskonnaõpetajate Seltsi veebis: <http://www.eays.edu.ee/aja/index.php/ajalooopetus/ajalugu/126-eesti-kultuuriloo-oppematerjal-eaus-2013>
- Pärandivaderite projekti veebileht: <http://ouesope.ee/parandivaderid>
- Projekti eeskuju on Norra Kultuuripärandi Fondi koordineeritud projekt „Improve a Heritage Site“, tutvustav filmilõik: <https://www.youtube.com/watch?v=Mo2wXIDtOkI;%20http://www.thebestinheritage.com/presentations/2013/improve-a-heritage-site---norwegian-heritage-association,210.html>



Kooliaste

I–III kooliaste ja gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada

ajalugu, inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus, tööõpetus, tehnoloogiaõpetus, lisaks lisaülesannete kaudu lõimimine teiste õppeainetega

Ainetundide arv

1 (või mitu) koolipäev(a) või mitmel päeval paari ainetunni kaupa

Õppekeskkond

pärandiobjekt (matmispaik, arheoloogiamälestis, vana talukoht vm)

Materjalid ja töövahendid

töökindad, rehad, oksakäärid, saed, luuad-harjad, kärud, prügikotid või -konteinerid, terasharjad, kaabitsad, värvid-pintslid-lahustid, ajalehed kaitseks värvipritsmete eest, maalriteip, esmaabivahendid (vahendid planeerida vastavalt vajadusele)

Märksõnad ja mõisted

muinsuskaitse
kultuuripärand
mälestis
konserveerimine, restaureerimine
arheoloogia
muinsuskaitsja, ajaloolane, arheoloog



Häälestus (1 ainetund)

Kutsuge õpilastele talgupaika või klassiruumi ainetundi esinema pärandiekspert – muinsuskaitsja, ajaloolane või arheoloog –, kes avab pärandipaiga ajaloolise tausta. Samuti võite pöörduda kohaliku muuseumi või koduloo-uurimisseltsi poole. Lisaks võib objekti juures laste ja noortega läbi viia arutlusi. Suunake õpilasi mõtlema selle üle, kuidas parke, kalmeid, kalmistuid, linnamägesid jne väärtustada, mida need ajaloost ja inimese elust jutustavad ning millised on ohud säilimisele. Näiteks varemed – kuidas võiks neid tähistada, kuidas hoida varinguvõimaluse eest või kuidas müüridest kivimaterjali vargaid eemale peletada. Tutvustage õpilastele korrastatava paiga otseseid ja kaugemaid seoseid kohaliku mõisaga.



¹ Idee pärineb Muinsuskaitseameti Läänemaa vaneminspektorilt Kalli Petsilt.

Uurimine ja avastamine (1 või rohkem ainetundi)

Õppeprogrammi ajalistest võimalustest tulenevalt saate pärandipaiga tundmaõppimiseks ja ajalootunnis käsitletavate teemadega sidumiseks planeerida lisaks uurivaid või mängulisi ülesandeid klassitööks, samuti viia läbi mitmeid õppeaineid lõimivaid projekte. Näiteks kalmistute puhul võivad õpilased valmistada enne koristustöid ette uurimusi sinna maetud oluliste isikute kohta ning peale talgutööde lõppu neid kohapeal tutvustada. Pärandipaiga tähistamiseks saab loodusõpetuse või geograafia raames koos IKT rakendamise võimalusega paigaldada maa-ala nurgapunktidesse infoposte. Selleks leiavad õpilased looduses õiged punktid nutiseadmete abil Maaameti kaarti kasutades (kättesaadav aadressil <http://geoportaal.maaamet.ee/>, kaardil tuleb valida kultuurimälestiste kaardikiht)¹. Võite korraldada väljasõite teiste valdade ja maakondade pärandobjektide külastamiseks.



Talgutegevus (1 kuni mitu koolipäeva või mitu ainetundi erinevatel päevadel)

Korrastustalgute korraldamine ja läbiviimine peab olema kooskõlastatud maakonna muinsuskaitseinspektoriga. Samuti tuleb eelnevalt küsida luba maaomaniku või -valdaja käest. Kui tegemist on looduskaitsealuse objektiga, siis tuleb ühendust võtta Keskkonnaametiga. Talgutele võib kaasata lapsevanemaid ja teisi kogukonna vabatahtlikke, kellest on abi raskemate tööloikude tegemisel, nt puude raiumine, suurte kivide liigutamine. Töö peab olema õpilastele jõukohane, nt matmispaikade, arheoloogiamälestiste, vanade talukohtade jt pärandiobjektide võsast puhastamine, rohimine, riisumine, prügi koristamine, piirdeaedade parandamine, samblast puhastamine, värvimine ja/või parem eksponeerimine, infoviitade ja -tahvlite paigaldamine. Abi kinnaste jt töövahendite hankimiseks ja prügi äraveoks võib paluda kohalikust omavalitsusest. Tööriistu saab paluda õpilastel ja vabatahtlikel endal kaasa võtta, samuti võivad need koolis olemas olla. Uurige võimalust nende laenutamiseks kohalikult kalmistu- või pargivahilt vm.

Iga õpilastepaar või -rühm vastutab hooldatava pärandipaiga kindla osa korrastamise eest, see aitab vältida vaidlusi ja lõikude vahelejätmist. Õpilaste tegevust tuleb juhendajal hoolega jälgida tagamaks ohutust nii talgulistele kui ka pärandiobjektile. Õpetaja, võimalusel tehnoloogiaõpetuse õpetaja, juhendab õpilasi tööriistu kasutama ja ohutusnõudeid järgima ning varub kaasa esmaabivahendid. Muinsuskaitseinspektor või pärandiekspert jälgib muinsuskaitsenõuete täitmist.

Kui planeeritud ajaga ei jõuta lõpetada objekti korrastamist, tuleb lapsevanemate ja vabatahtlikega kokku leppida tööde lõpuleviimine muul ajal.

Pärandi tutvustamine laiemale ringile

Leidke võimalusi korrastatud pärandipaiga ja talgupäeva tegevuste tutvustamiseks koolikaaslastele, lapsevanematele ja/või kohalikule kogukonnale. Selleks võib etendada näitemängu, avaldada talgupäeva fotod kooli veebilehel või korraldada fotonäitus avalikus ruumis, avalikustada veebis video- või animafilm, kirjutada kohalikkude lehte objekti kohta artikkel jne. Teavitustöö aitab õpilastel kujuneda sotsiaalselt aktiivseteks, vastutustundlikeks ja muinsusteadlikeks inimesteks, kes hoiavad ja kaitsevad kultuuripärandit tulevastele põlvkondadele kestmajäämiseks.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine

Korrastustalgute ajal saab õpilastele juhendamise käigus jooksvalt anda tagasisidet nende aktiivse osalemise, püüdlikkuse ja ohutute töövõtete kohta. Pauside ajal või hiljem koolitunnis võib arutleda talgutöö vajalikkuse üle, mis paneb õpilasi tajuma tehtud töö väärtust. Hindeliselt saab hinnata lõimivaid lisaülesandeid või teavitustööd.



Parunid blogivad

Kati Hiir, Kiltsi Põhikool

Blogi abil saab õpilane kujutada ennast mõisas elava isikuna, kes kirjutab veebikeskkonnas päevikut oma tegemistest, tunnetest ja suhetest teistega. Antud ülesanne avardab õpilase ajalooteadmisi, arendab õpilase fantaasiat ja loovkirjutamist.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. oskab kasutada IKT vahendeid;
2. leiab materjali erinevatest allikatest;
3. rolli sisseelamise kaudu mõistab mõisaga seotud inimeste eluolu erinevatel ajajärkudel;
4. on huvitatud mõisa ajaloost ja isikutest.

Seos õppekavaga

- Toetab üldpädevuste omandamist (kultuuri-, väärtus-, õpi-, ettevõtlikkus- ja digipädevus).
- Võimaldab IKT pädevusi rakendada seoses teiste ainetega.
- Aitab kaasa ajaloo, kirjanduse ja eesti keele ning informaatika pädevuste arenemisele. Kirjanduses ja eesti keeles oskab hankida teavet, kirjutab tekste ja esitab teavet eri viisil. Ajaloos mõistab ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi. Informaatikas valdab peamisi töövõtteid arvutiga erinevaid töid koostades.
- Seotud 5. klassi ajaloo ainekava teemadega. Allikate tõlgendamine: kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas. Elu linnas ja maal rahu- ja sõjaajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas. Ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas.
- Seotud 7. klassi ajaloo ainekava teemadega: Eesti keskajal, eluolu muinasaja lõpus. Muinasmaakonnad, muistne vabadusvõitlus ja ristiusustamine, ühiskonna struktuur.

Soovitused

- Uurida, kas õpilased on enne kokku puutunud blogi kirjutamisega ja erinevate blogide lugemisega.
- Leppida kokku tegevuskoht ja ajavahemik, mille kohta blogi tehakse.
- Blogi pidamise ülesande kestus tuleb klassis kokku leppida. Kui blogimine toimub pikema aja jooksul, siis tuleks õpilasele ette anda kindel postituste arv nädalas, ülesande täitmine toimub iseseisva tööna kodus.
- Blogis on soovitatav muuta nii kuupäeva kui ka tausta, et see sobiks võimalikult hästi just uuritava mõisaga. Blogi administraator on õpetaja. Blogikeskkonnad, mis on kättesaadavad tasuta ja on mugavad kasutada: <http://www.weebly.com/>, www.blogger.com (nõuab Google'i konto olemasolu).
- Õpilased, kes ei ole kirjanduslikus eneseväljenduses head, võiksid pigem keskenduda näiteks teemaga sobivate piltide otsimisele. Samal ajal võib lasta neil paluda joonistada mõisaga seotud pilte/karikatuure, mida saab blogisse lisada.



Kooliaste

II–III kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada
ajalugu, kirjandus, informaatika

Ainetundide arv

6–10 ainetundi (sõltuvalt ülesande püstitusest võib kuluda rohkem tunde)

Õppekeskkond

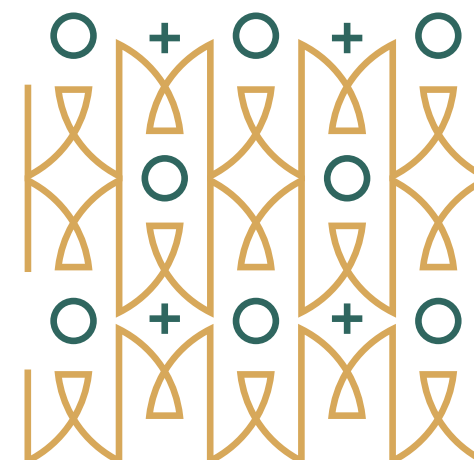
arvutiklass

Materjalid ja töövahendid

arvutid, õpikud, täiendav materjal mõisaga seotud ajaloost ja isikutest

Märksõnad ja mõisted

blogi ehk ajaveeb keskkond



Häälestus (1 ainetund)

- Mõisa ajaloo ja sellega seotud isikute meenutamine (nt mõttekaart).
- Ajaloo- ja kirjandustunnis õpitu kordamine.
- Õpetaja selgitab, mis on blogi ehk ajaveeb. Näitena võib kasutada <http://krusenstern.weebly.com/> Kilti Põhikooli 6. klassi õpilaste loodud blogi. Tutvutakse erinevate blogidega ning arutatakse, mis teeb ühest blogist just sellise blogi, mida kõik lugeda tahaksid.
- Õpetaja annab konkreetseid mõisteid, mis peavad olema blogis käsitletud.
- Õpetaja tutvustab hindamisjuhendit.



Uurimine ja avastamine (2–4 ainetundi)

- Õpetaja jaotab õpilaste vahel mõisaga seotud tegelaskujud ning nimetab ajavahemiku, millal tegevus toimus.
- Õpilased otsivad õpetaja antud aja kohta nii teksti- kui ka pildimaterjali.
- Materjali läbitöötamine, märkmete tegemine.

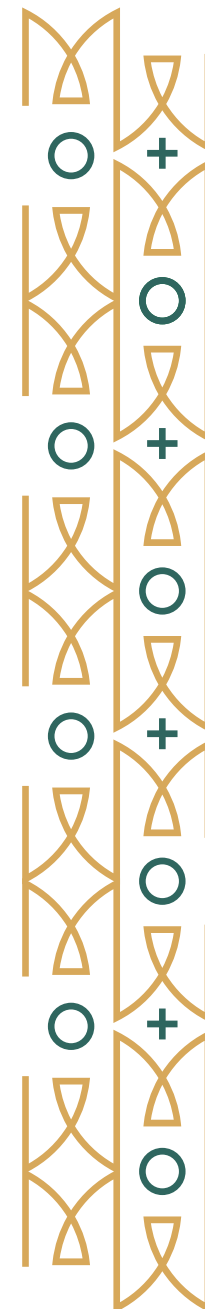
Looming ja tegevus

(2–4 ainetundi sõltuvalt ülesande püstitusest)

- Iga õpilane kujundab oma blogi vastavalt karakterile. Näiteks mõisahärral uhkeldav, kupjal karmides toonides jne.
- Blogi kirjutamisel tuleb kirjeldada oma tegelaskuju välimust, tegevuskohta, sündmusi ja käitumist antud olukorras; inimesi, kellega, mis olukorras ja mis eesmärgil kokku puututakse.
- Blogi kirjutamisel kasutatakse esimest isikut.
- Oluline on rolli sisseelamine, püüdes tabada enda ja teiste iseloomu ning staatust.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

- Õpilased annavad tagasisidet üksteise blogidele.
- Õpetaja võib hinnata faktitäpsust, samuti töö mahtu.
- Õpetaja hindab, kas mõisteid on korrektselt kasutatud.



Mängulised võtted õpitu kinnistamiseks

Liisu Tähe, Kiltsi Põhikool

Jaanika Alliksoo (QR osa), Roosna-Alliku Põhikool

Aktiivõppemeetodite ning mõisakeskkonna kooskasutamine annab võimaluse mänguliselt õppida ning arendada õpilastes huvi mõisa ja mineviku vastu. Õppimine väljaspool klassiruumi võimaldab õppida visuaalselt kogemuse kaudu. Sellest johtuvalt oleks soovitatav kasutada õpikeskkonna ja -materjalina võimalikult palju mõisat, kuid antud võtteid saab edukalt kasutada ka klassiruumis.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. iseloomustab mõisarahva elulaadi ning teab mõisa ajaloo seotud tähtsamaid sündmusi;
2. teab, kes on tähtsamad mõisaga seotud isikud, ja iseloomustab nende tegevust;
3. oskab töötada iseseisvalt/paaris/rühmas;
4. oskab esitada küsimusi mõisa ajaloo kohta ning neile vastata;
5. kasutab ITK vahendeid.

Seos õppekavaga ja ajaloo ainekavaga

Pädevused: suhtluspädevus – oskus ennast suuliselt ning kirjalikult selgelt ja asjakohaselt väljendada;

väärtuspädevus – suutlikkus mõista keskaegse inimese eluviisi ja väärtushinnanguid;
kultuuripädevus – mineviku ja tänapäeva ühiskonna kultuurilise mitmekesisuse teadvustamine ja tunnustamine.

Ajaloo ainekava, II kooliaste: ajaloosündmused ja silmapaistvad isikud kodukohas; elu maal rahu- ja sõjaajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.

Ajaloo ainekava, III kooliaste: uusaja ühiskonna põhijooned Euroopas, Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus; Eesti talurahvas 17. ja 18. sajandil; kultuur: barokk, klassitsism; Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul; 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed.

Ajaloo ainekava, gümnaasium: keskaja ühiskond Eestis; Rootsi keskviim ja baltisaksa aadel; Balti erikord.

Soovitused

- Õppematerjalina kasutada võimalikult palju mõisakeskkonna poolt pakutavat. Aktiivõppemeetodeid on võimalik kasutada mõisa erinevates ruumides.
- Õpetaja roll peaks olema suunav ja juhendav, aga mitte uut infot andev.
- Kõiki meetodeid on võimalik kasutada nii eraldi kui ka koos.
- QR-koodide mängude näiteid leiab Roosna-Alliku Põhikooli kodulehelt õppematerjalide alt.

Aktiivõpe – õppijad osalevad aktiivselt õppeprotsessis, mis aitab neil õpitavat mõtestada ja omandatud teadmisi tegelikkusega seostada.

QR-kood – ruudupilt, mille taha on peidetud küsimus või ülesanne.

Mobiilirakendus – äpp QR-koodide lugemiseks, nt NeoReader.



Kooliaste

II, III kooliaste ja gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada
ajalugu ning teised õppeained

Ainetundide arv

iga ülesanne 1–3 ainetundi (sõltuvalt vanusest ja planeeritud töö mahust ja teemast)

Õppekeskkond

klassiruum, mõni muu ruum mõisas või mõisa territooriumil

Materjalid ja töövahendid

kirjutusvahendid, nutitelefoni, tahvelarvuti, arvuti, paber

Märksõnad ja mõisted

aktiivõpe
tähestiku- ja küsimuste koostamise tabel
entsüklopeedia
mõis
isikud
sündmused
QR-kood
mobiilirakendus



Häälestus

Reeglitega tutvumine ning tunni teema äraarvamine märksõnade, ruumi, pildi, pildidetaili, vihjete vms põhjal ning varem õpitu meenutamine.

Uurimine ja avastamine (1 ainetund)

Küsimuste koostamise tabel

- Õpilased koostavad mõisakeskkonna põhjal (ruum, mõisapark, pildid, esemed) individuaalselt/paaris/rühmas küsimusi, kasutades selleks küsimuste koostamise tabelit (Joonis 1)¹. Märksõnu ning küsisõnu saab vastavalt vajadusele ning teemale muuta, lisada.

- Esimene küsimus tehakse koos läbi. Näiteks: *Kes oli esimene mõisavalitseja?* Rõhutada tuleks, et küsimuste vastuseid teadma ei pea.
- Kui küsimused on formuleeritud, kuulatakse ära kõigi küsimused. Enne küsimuste esitamist selgitab õpetaja, et ühte küsimust võib esitada ühe korra, seeläbi on õpilaste tähelepanu kõrgendatud.
- Soovitavalt jõutakse vastusteni arutelu ning keskkonna/ eseme/ruumi uurimisel kogutud info kaudu, aga võib kasutada ka erinevaid lisamaterjale (õpikud, teatmeteosed, internet, meenutused jne). Viimast võimalust kasutada pigem III kooliastmes.

	Oli	Tegi	Ehtas	Kasutas	Elas
Kes/Mis?					
Millal?					
Kus?					
Miks?					
Milline?					

Joonis 1. Küsimuste koostamise tabel

¹ Tabeli idee põhineb teosest: Barbara Stripling. Inquiring Minds Want To Know: Using Primary Sources To Guide Inquiry-Based Learning. [New York:] New York City Department of Education, 2009, kättesaadav: <http://anuah.pbworks.com/f/InquiringMinds.pdf>



Looming ja tegevus

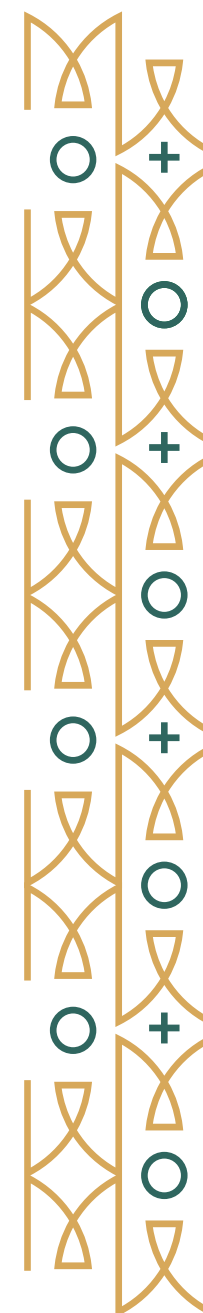
Tähestikutabel (1–2 ainetundi)

Tähestikutabelit² (Joonis 2) on võimalik kasutada nii sissejuhatuseks, teema läbimiseks kui ka kinnistamiseks. Võimalik korraldada rühmadevaheline võistlus.

- Igale õpilasele või õpilaste rühmale antakse tähestikutabel. Õpilased kirjutavad lahtritesse teemaga seotud vastava tähega algava sõna: nime, mõiste või sündmuse. Kõiki tähti ei pea kasutama, sõltub teemast. Nimede puhul võib kokku leppida, kas lähtuda ees- või perekonnanime algustähest.
- Lahtrite täitmine toimub kas eelmises tunnis läbitu või teksti lugemise järel, seejärel tutvustatakse seda kogu klassile. NB! Õpilased peavad oskama selgitada ka nende tähendust ja seost teemaga. Võistluse puhul ütleb õpetaja teema ning õpilased peavad etteantud aja jooksul kirja panema nii palju märksõnu, kui nad teavad. Näiteks ühe minuti jooksul nii palju mõisaga seotud hooneid, kui meenub.
- Punkte võib arvestada järgmiselt: 2p – juhul kui ainult ühel rühmal on leitud nimi, sündmus, mõiste; 1p – sama mõiste, nime, sündmuse on leidnud mitu rühma.
- Soovi korral võib lasta õpilastel koostada valitud mõistete põhjal entsüklopeedia või loovloo, kus on kajastatud mõisaga seotud nimed, mõisted, sündmused. Õpetaja juhib tähelepanu, millised märksõnad peaksid olema ülesandes kasutatud.

A	B	C	D	E
F	G	H	I	J
K	L	M	N	O
P	R	S	T	U
V	Õ	Ä	Ö	Ü

Joonis 2. Tähestikutabel



² Doug Buehl. Interaktiivõppe strateegiad klassiruumis. [Tallinn:] Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2002, lk 38–39.

QR-koodide mäng: QR-koodide koostamine ja QR-koodides olevatele küsimustele vastamine

QR-kood ehk ruudukood on ruudupildi taha peidetud küsimus või ülesanne. Koodide lugemiseks on vaja nutiseadmesse tõmmata mobiilirakendus, mis loeb koodi (nt NeoReader, mille tõmbamiseks on vaja interneti, kuid mis loeb küsimusi-koodi ilma veebiühendusega). Koodide lugemiseks on palju erinevaid mobiilirakendusi – täpsemalt saab neist lugeda internetist. Hankida tuleb endale mobiilirakendus ning proovida lugeda koodi – selleks avada mobiilirakendus ja hoida seda koodi ees, kuni kood avaneb ekraanil. Koodilugeja kontrollimiseks võib avada järgneva QR-koodi:



QR-koodide loomine:

- Minna aadressile <http://app.beqrious.com/> ja teha endale kasutaja (kasutaja tuleb oma postkastis aktiveerida).
- Siseneda keskkonda, valida sealt *Static qr codes* → *Create* → *Choose type of code* → *Type „text“*.
- „Name“ reale kirjutada QR-koodide teema (näiteks „mõisa ajalugu“).
- „Enter text message“ reale kirjutada küsimus või ülesanne, mida saab pärast koodi avades lugeda. Näiteks kirjutada küsimusekasti: *Kes oli viimane mõisnik? Järgmise koodi leiata sealt, kust leiab mõisas sellele küsimusele vastuse.* Järgmise koodi kohta ei pea ka juhiseid andma, vaid võib peita koodid kokkulepitud territooriumile ära ning mängija ülesanne on koodid üles otsida ning neis esitatud küsimustele vastata.
- *File format JPG* → *Download*. Võib salvestada koodi ja hiljem seda avada ning kasutada, aga lihtsam on kopeerida kood, salvestada see printimiseks eraldi dokumenti ning

kirjutada „Enter text message“ reale uus küsimus (sel juhul koodide loomise keskkonnas koodid ei salvestu).

- Väljaprintitavat koodi kontrollida enne koodilugejaga ning leida koodile sobiv suurus (jälgida, et koodi saaks antud suurusel lugeda).
- Kui jäädakse keskkonna kasutamisega hätta, siis juhendi keskkonna kasutamiseks leiab Koolielu veebikeskkonnast: <http://koolielu.ee/tools/read/223979>

QR-koodide kasutamine:

- Printida välja koodid ning asetada mänguks vastavalt eelnevale kokkuleppele (erinevate õpilaste/rühmade koodid tähistada erinevalt – kas erinevat värvi taustapaber, koodil mingi eraldustähis vms).
- Otsida teiste õpilaste koostatud koodi ning lahendada saadud ülesanded või küsimused. Vastamiseks kasutada paberit ja pliiatsit.

Kokkuvõte: tagasiside

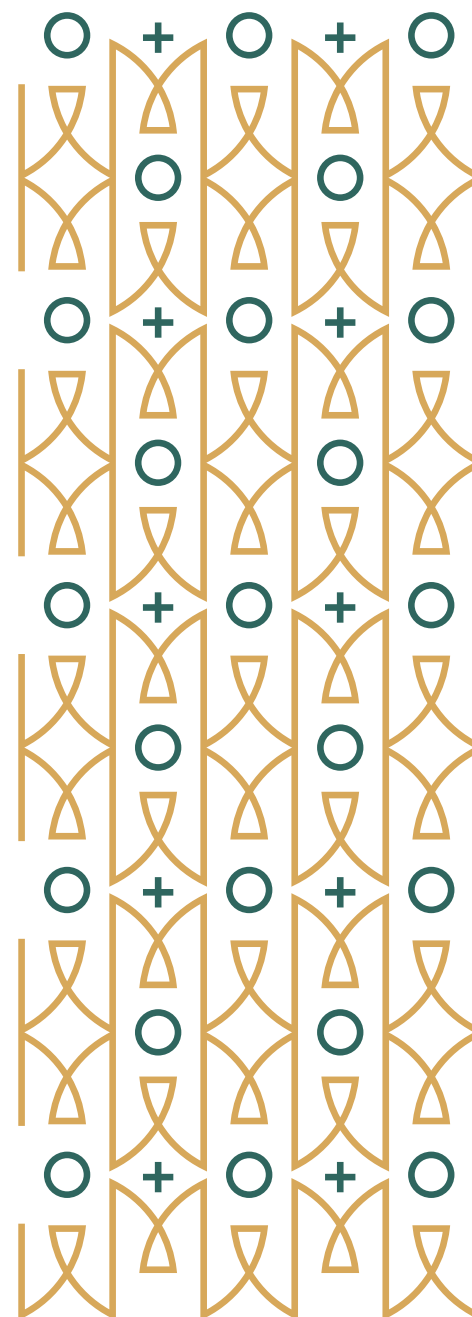
- Toimub arutelu, kus vaadatakse üle QR-koodides olnud küsimused: leitakse neist huvitavamad, kontrollitakse vastuseid ning leitakse ühiselt vastused ka küsimustele, mis jäid mängus vastamata või tekkisid mängu käigus.

Hindamine:

- Tähestikutabeli puhul võib kasutada hindamiseks ülesande juures kirjeldatud punktisüsteemi – aluseks võib võtta klassi parima töö, näiteks 28p on 100%.
- QR-koodide puhul leppida eelnevalt kokku, mida hinnatakse (kas koodide koostamist, küsimustele vastamist, arutelu osalemist vms).
- Küsimuste hindamise puhul ei tuleks lähtuda mitte küsimuste hulgast, vaid sellest, kui originaalsed on küsimused ning kui hästi on need moodustatud. Hea võimalus kasutada kujundavat hindamist.



KUNSTIAINED:
VANALE UUS VÄÄRTUS



Vanale uus väärtus

Andeained, nii kunst kui ka muusika, ammutavad oma inspiratsiooni ümbritsevast keskkonnast. Mõisamiljöö paneb meid looma teoseid ajaloost, ajatust vaimsusest ning kaasaja mõjutustest. Loodav õppematerjal on universaalne mõisakoolide õppekavades, kuid samal ajal eripärane igas paigas. Õppematerjalide loomise ja katsetamise raames on loodud eripalgelisi ülesandeid õpetajale õpetamiseks ja õppijale kogemiseks. Oluline on õpetaja isikupärane tõlgendus ja oma paiga väljund.

Mõisaarhitektuur aitab meil minna tagasi ammustesse aegadesse, samas annab vanade vormide, mustrite ja rütmide ülesleidmine meie enda keskkonnast kogemuse tunda endiste aegade ja tänapäeva seoseid. Mõisakoolide erilise väljatoomine ja oma keskkonna kaasamine õppekavasse aitab mõista põlvkondade, erinevate kultuuride ja võimaluste omapära.

Johannes Käis on öelnud: „Kasvatuse ja hariduse ülesandeks on meie kultuuri väärtusi tulevaile põlvile edasi anda, neid meie kultuuriliste varanduste pärijateks teha.”

Loodud õppematerjalid, kus on kasutatud nii klassikalist muusikat kui ka kaasaegset disaini, uurivad ammuseid aegu ja kombeid, loovad seoseid tänase päevaga ja aitavad kujundada väärtushinnanguid, mis tuginevad märkamisele, hoolimisele ja mõisapärandi hoidmisele.

Gled-Airiin Saarso
Vääna Mõisakooli direktor



Orffi metoodika

trafaret ja stencil

metoodikad
kunstiainetes

käärilõiked

kunstitehnikad

VANALE UUS VÄÄRTUS

mustrid/ornamendid

audiomustrid
muusikas

mõisarütmid

mõisaehitise loov
edasiarendamine

vana ja uus

mõisa arhitektuur

disain läbi aegade

mõisamõõdud

mõisameenete
disain

Mõisamuusika ja Carl Orff

Eda Anton, Heimtali Põhikool

Ülesande aluseks on regilaul „Imed“ Mustjala kihelkonnast (Liivi Urbel, Monika Pullerits. Muusikaõpik 3. klassile. Tallinn: Avita, 2001). Õpilased koostavad teksti regilaulule oma mõisas sündinud imedest ja saadavad seda Orff-instrumentaariumi pillidel (pentatoonika).

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. laulab eesti rahvalaule (sh regilaule), teab regilaulu tunnuseid ja ehitust;
2. tunneb oma mõisa lugusid ning loob nende põhjal regivärsse, laulusõnu jne;
3. kasutab keha-, rütmi- ja plaatpille kaasmängudes ja/või *ostinato*'des; loob rütmilis-meloodilisi improvisatsioone, kaasmänge ja/või *ostinato*'sid keha-, rütmi- ja plaatpillidel;
4. rakendab pillimängu kaasmängudes;
5. tunneb nootide tähtnimetusi, oskab neid kasutada noodi kirjutamisel nii noodipaberile kui programmiga www.MuseScore.org (II kooliaste).

Seos õppekavaga, muusika ja emakeele ainekavadega

- Kirjanduse ja muusikaõpetuse ühisosa on (rahva)laul, selle tekst ja esitus.
- Rahvalaulu olemus. Regilaul ja riimiline rahvalaul.
- Riimide leidmine ja loomine. Luuletuse rütmi ja kõla tunnetamine. Algriimi leidmine rahvalauludest. Algriimi kasutamine oma tekstis.
- Õpilased kirjutavad õpetaja valikul lühemaid ja pikemaid omaloomingulisi töid: regilaulu.

Soovitused

- Regilaulu viisi õppimisel kasutada relatiivset süsteemi (JO-LE-MI).
- Enne teksti koostamist selgitada näidete varal, mis on värss, algriim, mõttekordus jne.
- Saatemuusika loomisel tuletada meelde õigeid mänguvõtteid: kuidas nuiasid käes hoida, kuidas kahe käega mängida, mis on nn ooteasend jne. Carl Orff ja Orff-instrumentaarium, vt Lisa 1.



Kooliaste

I ja II kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada
muusika, emakeel, arvutiõpetus, ajalugu (oma mõisa ajaloo uurimine)

Ainetundide arv

5 ainetundi, sellest 2 ainetundi iseseisvat tööd

Õppekeskkond

muusikaklass, saal, mõisamaja, õu, mõisapark, arvutiklass

Materjalid ja töövahendid

Orff-pillid, paber, pliiats, noodipaber, tasuta noodikirjutusprogramm www.MuseScore.org

Märksõnad ja mõisted

kaherealine regilaul
värss
algriim
pentatoonika
astmed JO-LE-MI-SO-RA noodi-
joonestikul kui JO=F
nootide tähtnimetused
F-duur
ostinato
rütm TI-RI-TI-RI, TI-TI (meloodia)



Häälestus (1 ainetund)

Mis on regilaul?

Tutvutakse regilauluga „Imed“ (3. klassi laulikust).

Õpetaja on eeslaulja, õpilased saadavad teda koorina.

Analüüsitakse teksti, värssi, riimi, murdeteksti tähendust, kaherealist viisi.

Eeslauljatena esinevad erinevad õpilased. Lisatakse Orff-pillid.

Lapsed improviseerivad plaatpillidel, kasutades pentatoonikat.

Oma mõisa regilaulu tegemine (2 ainetundi iseseisvat tööd)

Mis meie mõisas on teistmoodi?

Kodune ülesanne: vaadata ringi, mõelda, uurida, mida võiks laulu sisse panna. Tutvuda mõisa ajalooga, iga õpilane koostab nähtust, kogetust 2 värsirida ja paneb kirja.



Regilaulu kokkukirjutamine ja muusikaline kujundamine (2 ainetundi)

Regilaulu kokkukirjutamine.

- Õpilased esitavad oma loodud värssid. Õpetaja annab tagasisidet, parandab. Koostöös sünnib regilaul „Imed meie mõisas“, mis kirjutatakse paberile, tahvlile. Vt inspiratsiooniks Lisa 2.

Muusikaline kujundamine.

- Iga laps saab valida Orff-pilli (plaatpilli või rütmipilli). Õpetaja võtab plaatpillidel ära NA ja DI plaadid (I kooliaste). Vanemad õpilased teevad seda ise.
- Iga õpilane kujundab ise oma pillipartii. Koos regilaulu laulmisega esitatakse see algul üksikult. Seejärel mängitakse koos, kuulatakse, kuidas kõlab, koos õpetajaga arutatakse, mis sobib, mis mitte. Millised pillid millises järjekorras mängima hakkavad. Kuidas lugu lõpetada.
- Iga laps kirjutab oma partii paberile (I kooliaste kasutab valget paberit, noodid pannakse kirja pillidel olevate tähtedega, rütm tähtnimetuste kohale. II kooliaste kasutab noodijoonestikuga paberit, noodid, ka taktimõõd ja rütm, kirjutatakse joonestikule õigesse kohta, arvutiklassis võib kasutada noodikirjutamisprogrammi www.MuseScore.org).
- Õpetaja vormistab õpilaste kirjapandu põhjal partituuri.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

Hinnata võiks õpilaste loodud värssi, pillidel esitatut. Ka pillipartii (*ostinato*) kirjapanekut (rütm, noodinimed). Hinnata võib nii lõpptulemust kui ka protsessi. Laulu võib esitada mõnel mõisateemalisel kooliüritusel.



Lisa 1. Kirjandust Carl Orffi ja Orff-pedagoogika kohta

- Carl Orff. Thoughts about Music with Children and Non-professionals. – Studentexte zu Theorie und Praxis des Orff-Schulwerks. Bd. 1, Basistexte zum Orff-Schulwerk: Beiträge aus den Jahren 1932–2010 = Texts on theory and practice of Orff-Schulwerk. Vol. 1, Basic texts on the Orff-Schulwerk: reports from the years 1932–2010. Barbara Haselbach (ed.). Mainz: Schott, 2011.
- Muusikaõpetuse didaktika, valik artikleid. Koostanud Kristi Kiilu, Anu Sepp. Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, 2014.
- Tuuli Jukk. Tunnis sünnib muusika. – Kooruke ja Iva, I: Avatud Meele Instituudi ajakiri. Tallinn: Omanäolise Kooli Arenduskeskus, 2002.
- Monika Pullerits. Muusikaline draama algõpetuses – kontseptsioon ja rakendusvõimalusi lähtuvalt C. Orffi süsteemist. TPÜ. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 10. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004.
- Monika Pullerits. Koolimuusika [Noot]: kõnemängust pillimänguni. [Tallinn]: Avita, 2004.
- Tuuli Jukk. Koolimuusika [Noot]: Rütm, mäng ja muusika. Põltsamaa: [Jukk], 2008.
- Monika Pullerits. Kõik võib olla muusika: Orff-muusikaõpetuse elementide kasutamise võimalusi algõpetuses. Käsiraamat õpetajale. Tallinn, 1998.

Lisa 2. Heimtali Põhikooli õpilaste tõlgendus Mustjala regilaulust „Imed“

*Olen mina käinud, olen mina näinud,
pole mina seda imet näinud,
mis ma täna ära näinud!*

Tere-tere, kõik see pere!

Tere, kõik see mõisapere!

*Kas sa oled seda märgand,
meie mõis on üles ärgand?*

*Sügislehed kolletavad,
kurja ilma ennustavad.*

*Mõisas aga sõnajalad
lastel kombeid õpetavad.*

*Täna meie meenutame,
kaugeid aegu kujutleme.*

*Heimtali me kodu on,
meie armas koduorg.*

*Mõisnik Sivers loodust tundis,
tiigi kaldal luule sündis.*

*Talulapsed kiigel reas,
laulusalmid ammu peas.*

*Olen mina käinud, olen mina näinud,
pole mina seda imet näinud,
mis ma täna ära näinud!*



Mõisamustrid muusikas

Katrin Järvlepp, Vääna Mõisakool

Õpitud rütmifiguuride sobitamine oma mõisa mustritega, audiomustrite loomine. Töövormideks võivad olla nii individuaalne, paaris- kui ka gruppitöö. Praktilisele tööle eelneb sissejuhatav osa, kus otsitakse üles mustrite asukohad (võib ka mälu järgi tuvastada) ja tutvutakse võimalustega neid loovalt tõlgendada.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. märkab ümbritsevat kujundust, tunneb oma mõisa interjööri detaile;
2. oskab leida seoseid ümbritsevast keskkonnast muusikatunnis õpitavaga;
3. tutvub mõistega „abstraktne“, õpib seda ülesannete kaudu tõlgendama;
4. on teadlik ümbritseva mõisakultuuri mitmetahulisusest, oskab seda väärtustada.

Seos õppekavaga ja muusika ainekavaga

- Ülesanne toetab muusikalise kirjaoskuse õpetamist ja arengut, lähenedes sellele uuest küljest.
- Ärgitab loovust, algatusvõimet ja katsetamisjulgust.
- Arendab muusikalist mõtlemist ja eneseväljendusoskust.
- Innustab muusikaliste tegevuste kaudu end loominguliselt väljendama.
- Toetab muusikaliste pädevuste – rütmiõpetuse, pillimängu, omaloomingu – arenemist.

Audiomuster – kuuldavaks tehtud muster.

Abstraktne – visuaalselt ja tunnetuslikult kujuteldav, <http://et.wikipedia.org/wiki/Abstraktsus>

Konkreetsuse leidmine abstraktses – mustrite teisendamine rütmideks.

Abstraktne konkreetsuses – leitud rütmidest instrumentaalkompositsioonide loomine.

Soovitused

Ülesanded on küllaltki abstraktsed – see mõiste tuleb lahti seletada, vaadeldes erinevaid mustreid, õpetada nägema korrapäraste mustrite ja rütmifiguuride vahelisi seoseid, innustada nägema süsteemi korrapärases (I–III kooliastmes) ja looma oma süsteemi juhuslikkuses (II, III kooliastmes).

Õpetajale jäävad tööloikude ajajaotuseks vabad käed: I kooliaste – 2 ainetundi, sellest 20 min iseseisvat (individuaal)tööd, II ja III kooliaste vastavalt 3 ainetundi, millest 1 ainetund iseseisvat tööd. Ülesande võib läbi viia ka õuesõppetundides.



Kooliaste

I, II, III kooliaste – soovi korral koos arvutiprogrammiga, nt vabavaraline MuseScore (www.MuseScore.org)

Ained, kus ülesannet saab kasutada
muusikaõpetus, lõiming kunstiga, matemaatikaga (I kooliaste – lihtsad aritmeetilised tehted rütmiülesannete loomisel)

Ainetundide arv

2–3 ainetundi, sõltuvalt töövormidest (sellest iseseisvat tööd kuni 1 ainetund)

Õppekeskkond

mõisa siseruumid, muusikaklass, eraldi ruumid gruppitööks, II–III kooliastmel (soovi korral) koos arvutitega

Materjalid ja töövahendid

noodivihik, pildimaterjal, harilik pliiats (ka värvilised pliiatsid, kriidid jms), rütmi- ja plaatpillid, (flööti, klaver, kannel, kitarr, arvuti)

Märksõnad ja mõisted

rütmifiguurid
audiomuster
kompositsioon
abstraktne
konkreetsuse leidmine abstraktses (II, III kooliaste), abstraktne konkreetsuses



Häälestus: abstraktne ja loominguline lähenemine mustri kujunditele, rütmide visuaalne (näidised) ja praktiline kor-damine (läbimäng)

- Vaadeldakse oma mõisa detailseid interjööri fotosid, õpe-taja juhhib tähelepanu erinevatele mustritele pörandatel, seintel, lagedes, kujunduses; näitab võimalusi sidumaks rütmifiguure geomeetriliste kujunditega; algatab väikese arutelu, kuidas võiks neid mustreid kuuldavaks teha (audio-mustriteks), neid elustada ja tõlgendada; juhhib tähelepanu detailidele – väikesed, suured, koos ja eraldi asetsevad – ja sellele, kuidas neid seostada rütmide ja vältustega, alus-tuseks kõige lihtsamad (TA, TI-TI, pausid), siis raskemad (TIRI-TIRI, TI-TIRI, TIRI-TI, TAI-RI). Vt Lisa 1.
- Ülesande võib läbi viia ka õuesõppetundides. Sellisel juhul tuleks leida mustreid oma mõisahoone välisvaadetest, par-gi sümmeetriatest – graafiline joonis; sillutisest või teede kattematerjalist: munakivid, plaadid, kruus; lillepeenrast; ilupõõsast või pilvedest (vaba joonis); mullast (nt luubiga vaadeldes); poriloigust, juhustlikust mustrist, mis tekib sinna nt kiviklibu või liiva visates; majaseinast, kui sinna vett prit-sida. Neid ilminguid tuleks kiiresti pildistada.

Mustri uurimine, seoste otsimine

- Õpilased leiavad I või II mustrist korrapärased kujundid, mis vastaksid nende kujutlusele veerand- ja kaheksandik-nootidest (TA-le ja TI-TI-le), otsivad ka pause. Õpetaja ei peaks palju ette näitama, piisab mõnest lihtsast näitest (TA = 1 ruut või ringi osa jne, vastavalt õpetaja fantaasiale).
- I etapina viiakse läbi individuaalne töö, kus igaüks sobitab mustri rütmifiguure, II etapina jagunetakse mingi sarnase tunnuse põhjal gruppidesse (nt rütmifiguurid – kellel rohkem ühiseid detaile, moodustavad grupi; mõttekäigu sarnasus – rütmide mustri paigutamise joonised). Kokku-võtvateks vaatlusteks on vajalik õpetaja kaasabi ning näitli-kustamine projektori ja ekraani abil.

Audiomustrite loomine ja esitamine

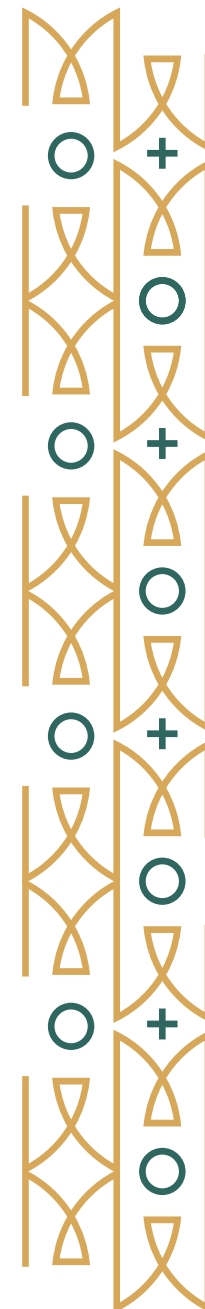
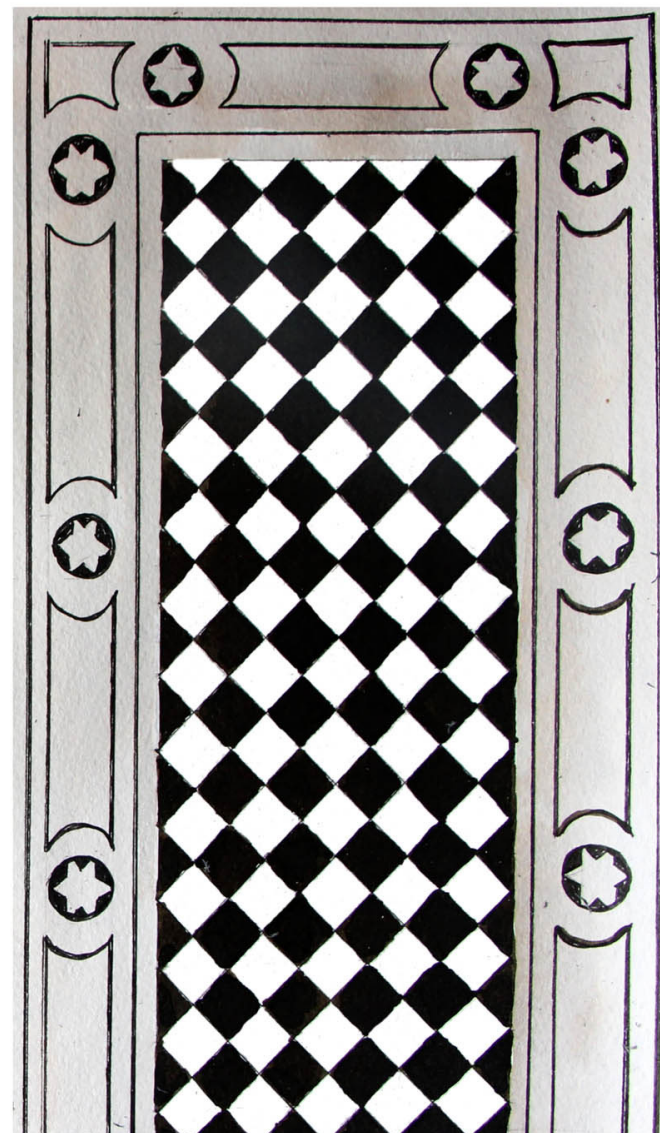
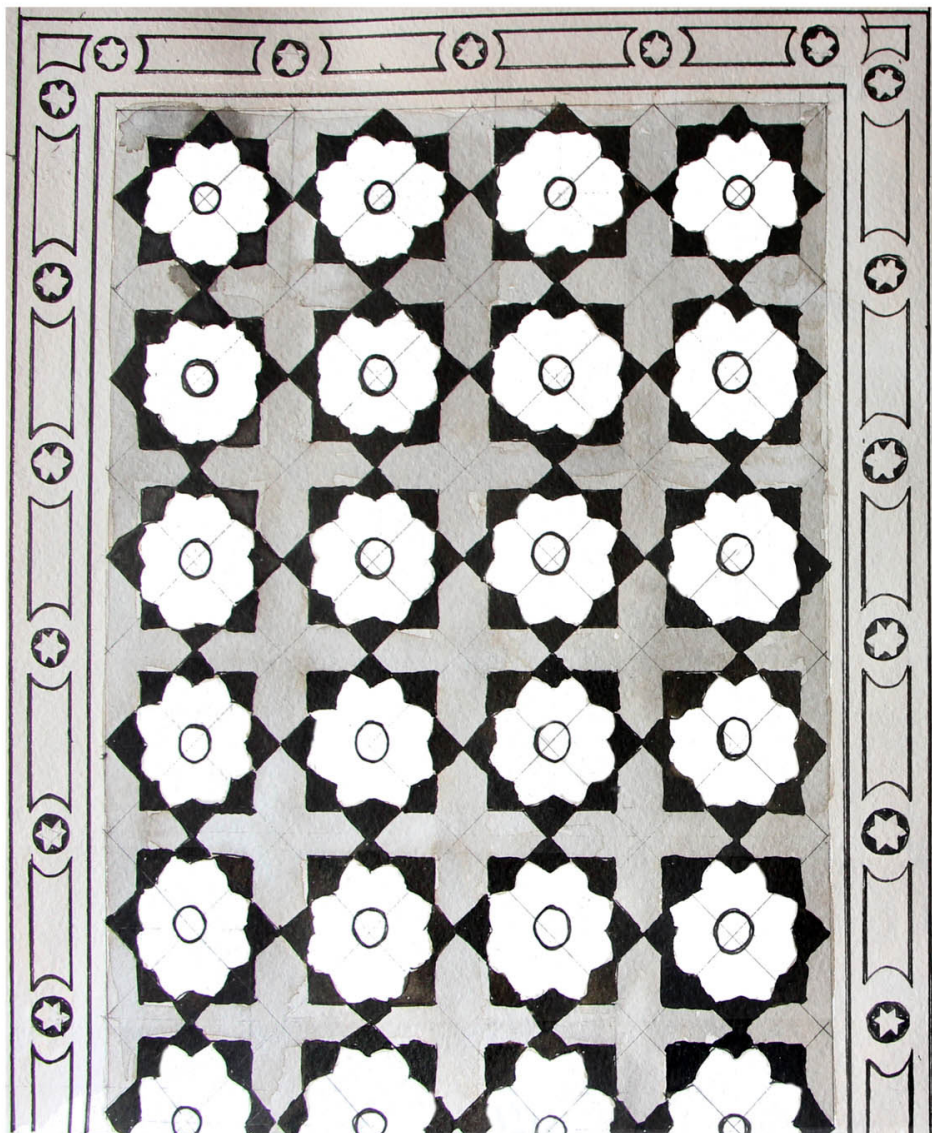
- Grupi- või paaristööna luuakse oma grupi nägemus/ süsteem rütmide järgnevusest ja sellega haakuvast esitu-sest. Valitakse rütmi- või plaatpillid (III kooliastmes võib ka arvutiprogrammi kasutada, nt [MuseScore](#)).
- Harjutatakse koosmängu ja esitatakse ühisteos. II–III kooli-astmes tutvustatakse ka loodu põhimõtteid: millise süstee-mi järgi tehti rütmijärgnevus, programmi puhul tutvusta-takse rütmijoonist (kui on, siis ka helijoonist) ja valitud instrumente, kuulatakse digitaalset esitust.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (kuni 1 ainetund)

- Sõnalise/kirjeldava hindamise puhul anda tagasisidet, milline oli õppimine: kuidas ja mida õpiti, milline oli õppe-protsess ja iga õpilase praktiline tööpanus (nt oma pillipartii loomise ja esitamise selgus, programmi puhul leidlikkus ja teostuse üldmulje).
- Hindelise hindamise juures lähtuda kokkulepitud mudelist: nt õpetaja ja õpilaste ühiselt koostatud hinnangute skeem, mille ühel pool on kriteeriumid, mida loetakse selle tegev-u-se juures kõige olulisemaks, teisel pool numbrilised (või ka sõnalised) tasemed, mida kasutatakse tulemuse hindami-seks (muusikaline kirjaoskus – rütmijoonise mustri põhjal loomise selgus, rütmifiguuride oskuslik kasutamine; muusi-kaline mõtlemine – instrumentaalsed lahendused).
- Tagasisidena võiksid töögrupid eraldi kirjeldada, mida ne-mad ise ja teistelt õppisid, abstraktse tagasisidena võiksid grupid üksteise töid joonistada või muul moel kujustada (luues fantaasiakompositsioone mis tahes materjalist – pinalite sisu, erinevas olekus paber, kile, kangatükid ja muud käepärased esemed), II ja III kooliastmes ka pealkir-jastada või sõnastada. Lõpetuseks teevad kõik grupid oma töödest väikese näituse, kus kesksel kohal on algmuster.



Lisa 1. Mustrid Väana mõisa põrandatelt



Käärilõige – inspireeritud Heimtali mõisnik Frommhold Friedrich Peter von Siversi töödest

Leili Viinapuu, Heimtali Põhikool

Käärilõike tehnika oma konkreetsuse ja kontrastsusega sobib väga hästi mõisateemalisteks töödeks. Heimtali viimase mõisniku Frommhold Friedrich Peter von Siversi käärilõiked on andnud inspiratsiooni arendada erinevaid ülesandeid, mis sobivad erinevas vanuseastmes põhikooliõpilastele. Õpilased saavad uurida kooliparki, kodumõisa ja mõisnikke, tutvuda kohalike lugude ja pärimustega.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. märkab oma kooli ümbrust ja leiab põnevaid detaile kunstis kujutamiseks;
2. arendab oma stiliseerimisoskust;
3. leiab loovas käärilõikeülesandes huvitavaid lahendusvariante ja isikupäraseid teostusvõimalusi;
4. tunnetab ja arendab oma käelisi ning kunsti-alaseid oskusi;
5. tajub ja väärtustab kodumõisa kultuuri- ja ajaloopärandit.

Seos õppekavaga ja kunstiainete ainekavaga

- Väärtus- ja kultuuripädevus – suutlikkus tajuda ja väärtustada seotust oma mineviku ja kultuuripärandiga. Õpilane väärtustab loomingut ja eneseväljendusoskust, teadvustab isikupära, oskab uurida varasema kultuuripärandi varasalvi ning leida ajaloolise eeskujud põhjal lahendusi kunstitöö tegemiseks.

Käärilõige – kääridega lõikamine; lõige, (välja)lõigatu. Käärilõikes siluett. (Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS, 2013)

Siluett – varipilt, ühevärviline kontuurpilt, piirjooned, tume kujutis heledal taustal (Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS, 2013)
Siluett (pr. k. *silhouette*), ka kontuurpilt, varipilt. Esemel või inimese kujutamisel varju järgi. Motiivi vari projitseeritakse valgusallika abil pildi pinnale ja joonistatakse järele selle kontuur. Sisemine joonistus puudub, kujutatav objekt esitatakse musta pinnana. Et saavutada võimalikult väljendusrikas kontuuri, valitakse objekti kõige iseloomulikum vaade, nt. portree puhul profiil. Sageli teostatakse siluett käärilõikena, st. lõigatakse tumedast paberist välja. Varipildi eelkäija on Ida-Aasia varjumäng, mida Euroopas tuntakse alates 18. saj-st. Oma nime sai kunstiilik kokkuvõttekirjanduse poolest tuntud Prantsuse rahandusministri Etienne de Silhouette'i (1709–1767) järgi. 19. saj. levis soodsahinnalise asendajana miniatuurportreele. (Kunstileksikon, 2000)

- Õpilastes arendatakse järgmisi osaoskusi: uurimine ja oma ideede arendamine, väljendusvahendite loov rakendamine, teadmised visuaalkultuurist, mõtestamine ja refleksioon.

Kasulikud allikad

- Näitena võib vaadata Heimtali Põhikooli verandaakendele välja pandud õpilastööde näitust: <http://heimtalipkkunstigalerii.blogspot.com/>
- Käärilõikest, meistritest, nende õpilastest, näitustest ja projektidest, samuti käärilõike ajaloost saab üksikasjalikum teavet veebilehelt «Украинская вытынанка» <http://www.ukrvytnanka.com.ua/ru/>
- Eesti Kunstimuuseumi 2015. aasta seinakalender on inspireeritud Kadrioru kunstimuuseumis toimunud näitusel „Eveline von Maydell. Must-valge maailm“ (29.03.–07.09.2014) eksponeeritud Eveline von Maydelli (1890–1962) filigraansetest käärilõigetest.
- Pallaslane Natalie Mei on kasutanud käärilõiget oma raamatukujundustes.



Kooliaste

I, II ja III kooliaste
Ülesanded ja väljund (näitus, kaart, illustratsioon vms) mõelda eelnevalt läbi ja kohendada vastavalt vanuseastmele.

Ained, kus ülesannet saab kasutada
kunst, eesti keel, ajalugu

Ainetundide arv

I kooliaste – 3 ainetundi
II ja III kooliaste olenevalt planeeritud töö mahukusest (uurimine, idee, kavandamine, vajadusel suurendamine, käärilõige) – 4–6 ainetundi

Materjalid ja töövahendid

must (värviline) paber
valge paber
harilik pliats
terava otsaga käärid
vajadusel liim

Märksõnad, mõisted

käärilõige
siluett



Häälestus (0,25 ainetundi)

Õpetaja juhatab tunni sisse mõne huvitava looga oma mõisast. Vaata näiteks Imbi-Sirje Torm „Lugusid Siversitest ja Heimtalist“ (Viljandi, 2011, lk 19). See raamat on illustreeritud Friedrich von Siversi käärilõigetega. Mõisniku väljalõiked kajastavad teda ümbritsenud loodust, loomi, linde, lapsi, erinevaid muusikariistu jne. Õpilased võivad nimetada, mis on nende lemmikuiks – esemed, elusolendid, asjad, mis on neile olulised. Õpetaja tutvustab käärilõigete näiteid.

Uurimine (kuni 1 ainetund)

I kooliaste – vastavalt ülesandele tehakse õuetund, kus vaadatakse, millised puud ja põõsad koolipargis kasvavad, või uuritakse muuseumiklassis, raamatukogus või internetist teavet mõisnike ja nende eluolu kohta.

II–III kooliaste – vastavalt ülesandele uuritakse lugusid, kirjutatakse neid ise või otsitakse raamatutest või internetist teavet mõisnike kohta. Uuritakse koolimaja ja selle ümbrust, et saada inspiratsiooni loova töö jaoks.

Looming ja käärilõike tegemine (2–4 ainetundi)

Käärilõiget kavandades tuleb õpetajal eelnevalt planeerida:

1. kus töid kasutatakse või eksponeeritakse: seinal, stendil, aknal (tekib lisandväärtus vastavalt õuealale), kaardina, illustratsioonina almanahhi loole vms;
2. kas käärilõige on klassikaliselt mustast või värvilisest paberist – õpilasel on võimalus valida.

Ülesande püstitamiseks on erinevaid võimalusi.

I kooliastmele võib valida konkreetsema ja lihtsama ülesande:

- õpilane joonistab valgele paberile mõisaga seotud kujundi, kas detaili mõisast, ajaloolise tegelase näo vms, lõikab selle välja ja kleebib peegelpildis mustale paberile;
- õpilane joonistab mustale paberile raami sisse puud, põõsaoksad või metsa, lõikab välja. Taustaks joonistab kalkale vildikatega, kes on metsas. Uurib, kes jääb puude taha varju, kes piilub.

II ja III kooliaste:

- õpilane teostab oma idee mõisateemal uurituga seoses – kavandab, vajadusel suurendab ning teostab käärilõike endale huvipakkuvast objektist, motiivist vms;
- loetakse ette mõisateemaline, kodu-uurimuslik lugu või õpilased kirjutavad eesti keele tunnis jutu mõisast, mida seejärel käärilõikega illustreeritakse;
- valmistatakse siluettportreed õpetajatest või õpilastest, mis raamitakse kooli seintele;
- õpilastöid kasutatakse varjuteatri, varjumängu, varjuhäppeningi lavastamisel.

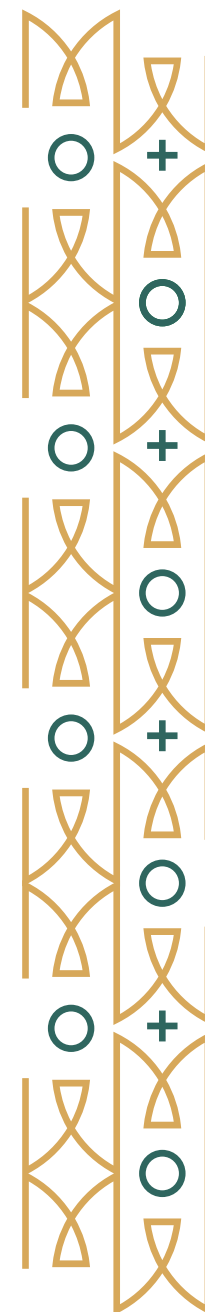
Pidage silmas järgnevaid näpunäiteid:

- Käärilõikes peab joonel olema paksus. Õpetaja suunab õpilasi jälgima, et neil ei oleks midagi kujutatud vaid ühe joonega.
- Soovitage joonistada ainult paberi pealmisele poolele, nii jääb teine pool eksponeerimiseks puhtaks.
- Enne kui õpilased asuvad kääridega lõikama, laske neil läbi mõelda ja vajadusel märgistada kohad, mida välja lõigata.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

Valminud töödest koostatakse näitus. Õpilased saavad anda hinnangu enda ja teiste töödele, õpivad võrdlema ning väärtustama enda ja kaaslaste loomingut.

Õpetaja annab tagasisidet ja tõstab esile huvitavaid lahendusvariante ning isikupärast teostust, kodumõisa kultuuri- ja ajaloopärandi loomingulist, omanäolist tutvustamist. Õpetaja hindab õpilaste ideid ja käärilõike teostuse korrektsust, täpsust, filigraansust.



Lisa 1. Näide Frommhold Friedrich Peter von Siversi käärilõikest.



Illustratsioon Imbi-Sirje Tormi raamatust „Lugusid Siversitest ja Heimtalist“.

Lisa 2. Mõned näited Heimtali Põhikooli õpilaste töödest.



Fotode autor Leili Viinapuu.



Mõisa ilu ja valu: trafarettmusterid ja *stencil* itehnika

Elle Lepik, MTÜ Estlander

Jane Remm, Sally Stúdio

Ülesandes põimuvad traditsioonilised mõisaelemendid ja kaasaegne kontseptuaalne kunst. Grupitööna töötavad õpilased välja mõisa ajaloo stahhi intrigeeriva sõnumiga kontseptsiooni ja leiavad sobivad kujundid idee väljendamiseks. Kunstiteos vastandab trafaretimustrite ajaloolist mõisaesteetikat ja tänavakunstist pärit *stencil* itehnika kaudu välja toodud mõisale suunatud kriitikat.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. teab mõningaid kodumõisaga seotud lugusid, võrdleb talupoegade ja mõisnike eluolu;
2. kujundab mõisateemal oma arvamuse ja väljendab seda kunsti kaudu, leides sobiva kujundi;
3. loob kunstiteose, kasutades kahe šabloonitehnika kohta omandatud oskusi.

Seos õppekavaga ja kunsti ainekavaga

Pädevused: kultuuri- ja väärtuspädevus – kultuuriteadmised ja mõisakeskkond õppija identiteedi osana; sotsiaalne pädevus – grupitöös oma seisukohtade kaitsmine ja teiste arvamustest lugu pidamine; suhtluspädevus – kunst kui kommunikatsioonivahend.

Kunsti ainekava, III kooliaste: kunstiteose vorm ja kompositsioon, kujutamise viisid; mitmesugused kunstimaterjalid ja -tehnikad; lood ja sündmused uue teose loomise lähtepunktina; nüüdiskunsti olulised suunad ja aktuaalsed teemad.

Kunsti ainekava, gümnaasium: kunst eri ajastutel, eri ajastute kunsti võrdlus.

Kasulikud allikad

- Kristiina Ribelus (koostaja). Restaureerimise infovoldik nr 39 „Trafarettmaalingud“. Muinsuskaitseamet, 2013. Kättesaadav: http://muinas.ee/files/Trafarettmaalingud_1_trykki.pdf ja http://muinas.ee/files/Trafarettmaalingud_2_trykki.pdf
- *Stencil* ikunstniku Banksy koduleht: <http://banksy.co.uk/>

Trafarett- ehk šabloonitrükk – interjööri dekoreerimise võte, mida on läbi aegade kasutatud mustri- ja maalingute loomiseks. Trafarettmaalinguid on kantud krohvitud-värvitud seinapindadele, aga neid on kasutatud ka tapeetide trükkimisel ja graafiliste lehtede koloreerimisel.

Trafarett (it k *traforetto* 'auklukuks tehtud') – paberi, papi, plastiku või muu materjali sisse lõigatud kujundid või mustrid, mida võidakse läbi trafareti mujale kanda ja korrata, lihtsaim paljundusvahend ja -meetod.

Šabloon (sks k *Schablone* < pr k – 'vorm' või 'mudel'). Paberist, papist vm materjalist väljalõigatud kujund, mille abil kujundi piirjooned kantakse soovitud alusele. Trafareti ja šablooni mõistete selgitamisel võib kasutada ka negatiivi-positiivi võrdlust, mille puhul trafarett on negatiiv (siselõigatud avastega) ning materjalist väljalõigatud osad on šabloonid.

Laiemas tähenduses on šabloon üldmõiste trafareti-, šablooni- ja *stencil* itehnikate kohta.

Stencil – šabloon (ingl k), kasutatakse enamasti tänavakunsti kontekstis.



Kooliaste

III kooliaste ja gümnaasium (sõltuvalt õpilaste võimekusest ja arvust teostatav ka 6. klassis)

Ained, kus ülesannet saab kasutada
kunst, kunstiajalugu, ajalugu

Ainetundide arv

5 ainetundi + iseseisev töö

Materjalid ja töövahendid

visandamisvahendid, (toonitud) kartong, grafokile, peenikese otsaga kilenmarkerid, skalpellid või paberinoad, lõikamisalused, teip, švammid, ümara otsaga ehituspintslid, tempera- või guaššvärvid, aerosoolvärvid, kilekindad, vanad ajalehed, käärid, liim, paberkäterätikud, joonlauad

Märksõnad ja mõisted

trafarett- ehk šabloonitrükk
trafarett
šabloon
stencil



Häälestus (1 ainetund)

- Ideaalne oleks ülesande läbiviimisel teha koostööd ajalooõpetajaga, kes oma ainetunnis käsitleks mõisa ajalugu, selle ehitusloolisi etappe ja arhitektuuri stiili(de) eripära. Õpetaja võib ka ise tutvustada ajaloolist mõisa eluolu, innustamaks õpilaste iseseisvat uurimist.
- Õpetaja tutvustab ülesande sisu ja tööprotsessi ning erinevaid šabloonikunsti viise (trafaret, *stencil*), toob näiteid ja räägib ajaloost. *Stencil*'i puhul võib näiteid tuua Banksy loomingust, Eestist mainida näiteks Edward von Lõngust ja MinajaLydiat.
- Viiakse läbi diskussioon „*Stencil* – poolt ja vastu“. Õpilased jagunevad paarisarvulistesse gruppidesse (4–8 liiget grupis), pooled õpilastest võtavad seisukoha šabloonikunsti poolt, teised vastu. Lõpuks kujundatakse grupi ühine seisukoht, mida jagatakse suures ringis.

Mõisa, lugude ja mustrite uurimine (iseseisev töö + 1 ainetund)

- Õpilased uurivad iseseisva tööna mõisa lugusid, mõisnike ja talurahva eluolu. Teavet võib koguda kohalikelt elanikelt, õpetajatelt, raamatutest, internetist. Uurimist aitavad lihtsustada õpetaja etteantud võrdlevad küsimused, nt: *Milline oli talupoegade ja mõisnike eluolu? Milliseid töid tegid talupojad, milliseid mõisnikud? Millised olid talupoegade ja mõisnike haridus, toit, peod jne?*
- Järgmise tunni alguses jagavad õpilased mõisa kohta teadasaadut, õpetaja täiendab omalt poolt.
- Seejärel otsivad õpilased koolimajast erinevaid seinamustreid. Koos õpetajaga valitakse välja kunstitöö jaoks (trafreti abil teostatud) sobivad mustrid. Seinadekoori puudumisel võib kasutada ka Lisa 2-s esitatud näidiseid (printimisel suurendada muster A4-le servast servani).
- Valitud mustrid kopeeritakse markeriga grafofilele. Kui muster kopeeriti seinalt ning selles on „kaod“, taastatakse need, tõstes kile mustri kordusele teises kohas ning leides puuduolevad detailid sealt. Kui selline võimalus puudub, siis rekonstrueeritakse detailid, pidades silmas mustrijooni üldist stiili ja detailikäsitlust.



Looming ja tegevus (2 ainetundi)

- Moodustatakse 4-liikmelised grupid (2 õpilast hakkab tegema trafaretiga, 2 *stencil*'iga). Iga grupp valib ühe teema (nt töö, vaba aeg, puhtus). Grupitööna mõeldakse välja kunstiteose kontseptsioon. Arutatakse, millised kujundid annaksid mõtet hästi edasi. Kontseptsiooni võib esitada ikoonina, tekstina või kombineerides mõlemat. Joonistatakse kavand. Õpetaja suunab gruppide tööd ja aitab õpilastel leida tabavaid kujundeid.

Trafaretti valmistavate grupiliikmete töö käik:

- Mustrid lõigatakse paberinoaga välja (vt Lisa 1. Tehnilised nõuanded), aja kokkuhoiuks lõikavad kaks õpilast trafaretti korraga. Väljalõikamisele tasub planeerida ca 20–30 minutit. Kasutada trafarettide valmistamisel sobivat alust, et kaitsta lauapinda sisselõigete eest.

Stencil'it valmistavate grupiliikmete töö käik:

- Kavand kantakse markeriga kilele, kust see šabloonina välja lõigatakse.
- Nii trafareti kui ka *stencil*'iga tehtud kujundid kantakse värviga alustele. Trafareti alusmaterjaliks on soovitatav võtta tugevam materjal, nt toonitud kartong, mille mõõdud oleks sobivad grafokile abil mustri korduste trükkimiseks ning mahutaks ka hiljem lisanduva *stencil*'i kujutise. Kujund kantakse läbi trafareti värvisse kastetud šabloonipintsli või švammitükiga tupsutades pinnale. Kasutada võib nii tempera- kui guaššvärve, ajalooliselt on seinapindadel kasutuses olnud peamiselt liimvärvid. *Stencil*'isse lõigatud kujundid kantakse eraldi paberile. Kasutada võib ehitus-aerosoole või spetsiaalseid akrüüli baasil aerosoole, mis ei haise, kuid samuti võib värvi švammiga tupsutada. Tööd jäetakse järgmise tunni kuivama.

- Järgmises tunnis jätkatakse kujundite värvimist. Trafarett-muster ja *stencil*'itehnikas kujund liidetakse ühtseks tervikuks, õpilastel läheb vaja kääre ja liimi, abiks võib olla ka joonlaud ja sirkel. Paigutuse osas saab õpetaja tutvustada kompositsioonireegleid ja -skeeme.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (kuni 1 ainetund)

- Kunstiteos vormistatakse, lisatakse etikett ja kontseptsioon. Tööd esitletakse võimalusel näitusena.
- Iga grupp esitleb oma tööd ja annab tagasisidet teiste gruppide töödele. Õpetaja analüüsib ja annab tagasisidet. Tagasisidet saavad tööde juurde jäetud paberitele kirjutada klassikaaslased ja teised näituse vaatajad.
- Õpetaja saab anda hindeliselt tagasisidet erinevatele tööetappidele ja tegevustele: trafarettide puhul mustrite tööle kandmise täpsusele ja puhtusele; *stencil*'ite puhul sõnumile ja selle esitamiseks leitud kujundi kõnekusele, töö kompositsioonile.



Lisa 1. Tehnilised nõuanded

Šablooni valmistamine:

1. Valitud motiiv/kujund ei tohiks olla liialt keeruline ega väga peenikeste detailidega.
2. Mustrit/kujundit grafokilele joonistades tuleb suurtele väljalõigatavatele osadele jätta liitekohad, nn „sillad“ või „traksid“, et väljalõikamisel ükski osa välja ei kukuks. Soovi korral saab valminud tööil värviga katmata „silla“ jäljendid peenikese pintsli abil üle värvida.
3. Skalpell või paberinuga peab olema väga terav! SkalPELLi või paberinuga tuleb käes hoida kui pliiatsit (vt illustratsiooni lk 72), lõigates pikki sujuvaid jooni (vajadusel keerates alust, et kumeraid jooni mugavam lõigata oleks). Et vältida hiljem nn väikeste sisselõigetega „karvaste“ servade alla värvi valgumist, tuleb ebatasased servad sirge noalõikega üle lõigata.
4. Lõikamist alustatakse šablooni peenematest tükkidest ning keskosast väljapoole liikudes, sest lõikamisel muutub grafokile hapramaks ja kipub lainetama.
5. Kui kogemata tehakse pikk sisselõige grafokillesse või „sillad“ lõigatakse läbi, võib vigasele kohale asetada kleeplindi ning lõigata antud koht uuesti.
6. Õpetaja võiks klassi varuda plaastreid.

Värvi kandmine läbi šablooni:

1. Värv peab olema piisavalt paks. Pintsli või švamm tuleb kasta värvi sisse vaid natukene ning pigem töötada üsna kuiva pintsli/švammiga ja värvi tihti juurde võtta kui „ujutada“ trafaretti rohke värviga üle. Nii ei valgu värv väljalõigete ääre alla.
2. Pintsli peab olema lühikarvaline ja tihe. Spetsiaalse šabloonipintsli ostmise asemel saab ka lihtsast ümaraotsalisest ehituspintslist valmistada hea töövahendi, lõigates karvad lühemaks, et pintsliots oleks tihedam ja ühtlasem.

Karvade laialivajumise vältimiseks võib karvade ümber tõmmata mitu ringi maalriteipi, jättes pintslikarvad otsast 3 mm ulatuses välja.

3. Värv kantakse trafaretile pintsli või švamm abil tupsutades (liigutades kätt ülevalt alla ja hoides pintsli 90-kraadise nurga all), küljelt küljele värvitõmbeid tehes läheb värv trafareti ääre alla laiali.
4. Värv pealekandmisel võib peenemaid detaile suruda vastu kartongi vaba käe sõrmedega, kandes õhukesi kilekindaid.
5. Paberist käterätikuid tasub hoida käepärast, et vajadusel töö käigus käsi ja pintsli puhastada.
6. Värvimisel võib kombineerida ka mitut värvitooni: nt sujuvate üleminekutega tupsutada servad ja keskosa erinevat värvi; värvida muster üleni eri värvi „laikudega“ või kleepides teibiga kinni osad, mida hiljem värvitakse teise tooniga. Värvilise pildi jaoks võib valmistada ka iga värvitooni jaoks eraldi šablooni, sellisel puhul peavad kujundid ühtima – joonistamisel võib grafokiled asetada üksteise peale.
7. Aerosoolidega värvimisel on kasulik katta kogu šabloonist väljapoole jääv aluspaber ja ka aluspind – värv kipub kaugemale pihustuma.

Šablooni eemaldamine ja puhastamine:

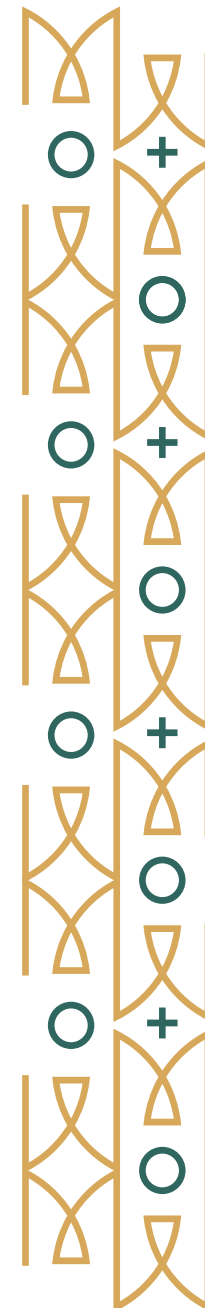
1. Trafaretti/*stencil* eemaldatakse ettevaatlikult, et värvi mitte laiali ajada.
2. Enne järgmise kujundi paika panemist kontrollitakse, et trafareti pahupoolele poleks värvi sattunud. Vajadusel tuleb trafaretti vahepeal paberiga või sooja veega puhastada.
3. Aerosooliga värvides oodatakse järgmist pilti tehes, kuni šabloon on kuivanud. See võtab aega umbes 15 minutit.



Lisa 2. Näidis Vääna mõisa piljardisaali laemaalingu trafaretist



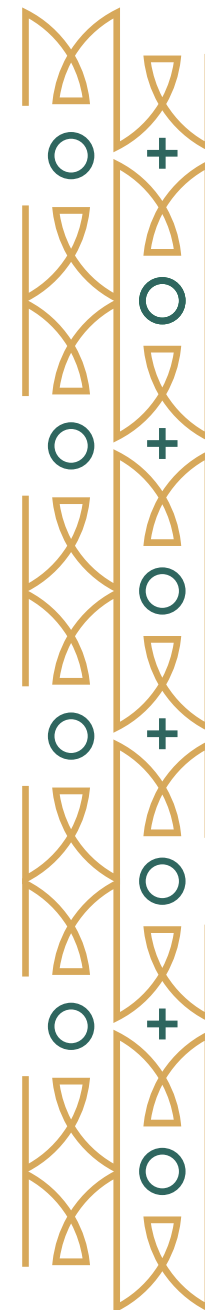
Foto autor Rando Lai.



Lisa 3. Näidis mõisahoone trafaretimustrist Tõstamaa Keskkoolist



Foto autor Anna Liisa Sikk.



Mõisaehitiste loov edasiarendamine

Gled-Airiin Saarso, Vääna Mõisakool

Loovtöö eesmärk on tutvuda mõisaarhitektuuriga, uurida ajaloolisi pildimaterjale ning kogutud info põhjal taastada ehitis endisel kujul, joonistamis- või maalimistehnikaid kasutades. Sama töö loova edasiarendusena antakse vanale uus väärtus oma vaba fantaasiat kasutades.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. väärtustab kultuuri ja inimese loovust, osaleb nii individuaal- kui ka koostööprojektides ning peab tähtsaks lahenduste otsimist ja loovat mõtlemist;
2. oskab sihipäraselt vaadelda, erinevusi ja sarnasusi märgata ning kirjeldada; oskab esemeid ja nähtusi võrrelda;
3. väärtustab kunstiloomingut ning suudab end kunstivahendite abil väljendada;
4. on tuttav arhitektuuri terminitega, sõnavara on laienenud;
5. on saanud teadmisi ajaloolisest eluolust;
6. eristab fantaasiat ja reaalsust;
7. mõistab ruumisuhteid.

Seos õppekavaga ja kunsti ainekavaga

Seosed on loodud läbiva teema „Keskkond ja jätkusuutlik areng” kaudu

Seosed kunsti ainekavaga:

- Loominguline eneseväljendus (looming, esitamine).
- Oma-, kohaliku ja maailmakultuuri väärtustamine (mitmekultuurilisus).
- Kultuuriväärtuste kaitsmine (jätkusuutlikkus).

Soovitused

Loovtöös vanaaegsele ehitisele uue väärtuse andmiseks on alustuseks vaja omandada teadmisi mõisa mineviku eluolust, saada ettekujutus ajaloolist pildimaterjali uurides. Õpilane koondab oma kogemused ja avastused loovtöösse. Teostusel on oluline täpsus, ruumiline mõtlemine ja arhitektuuri kolmemõõtmelisuse tajumine ning edasiandmine.



Kooliaste

II–III kooliaste, kohandatav ka I kooliastmele

Ained, kus ülesannet saab kasutada
kunstiõpetus, ajalugu, inimeseõpetus, matemaatika

Ainetundide arv

4–5 ainetundi

Õppekeskkond

fotode tegemine mõisas ja selle ümbruses, teostus klassiruumis

Materjalid ja töövahendid

allikmaterjalid (kunstiraamatud, internet, fotoaparaat, printer, kalka või kile, viltpliatsid, värvid), liim, paber

Märksõnad ja mõisted

arhitektuur
sisekujundus ehk interjäär
väliskujundus ehk eksterjäär
loovus ja fantaasia
reaalsus ja ajalugu
joonistamine
maalimine
ruumiline mõtlemine
siluett



Häälestus (0,5 ainetundi)

- Õpetaja juhendatav vestlus, mis alustab mõistete selgitamisest. Kunsti erinevate liikide selgitus ja lahtirääkimine – kujutavad kunstid, tarbekunst ja arhitektuur, mis on kreeka-keelsest sõnast (*architektōn* 'ehitusmeister') tulnud mõiste ja tähendab ehituskunsti, meid ümbritsevate hoonete ja rajatiste kujundamist.
- Õpilased toovad näiteid, millised hooned on mõisa ja kooli ümbruses.
- Õpetaja arendab vestlust edasi arhitektuuri keskkonnast – sisekujundus ehk interjäär ja väliskujundus ehk eksterjäär. Õpilased toovad konkreetseid näiteid oma koolimajast, mõisast, kõrvalhoonetest ja selle ümbrusest.
- Õpetaja laiendab veelgi arhitektuuri mõistet maastikule (maastikuarhitektuurile), vaadeldakse mõisaparki, milline see praegusel hetkel on ja milline võis vanasti välja näha. Mis oli mõisapargi funktsioon? Õpilased arutavad, milliseid tegevusi tehti pargis, milliseid elemente, esemeid kasutati pargimaastiku kujundamisel vanasti ja milliseid kasutatakse tänapäeval.
- Hoonete planeerimiseks ja rajamiseks on vaja materiaalseid vahendeid, seetõttu kujundavad arhitektuuri tellija vajadused ning ajastule omased iluideaalsed. Siit õpilastele uurimisülesanne, millised olid omaaegsed mõisnikud, kes peahoone, kõrvalhoone ja pargi rajasid.
- Mõisas ja selle ümbruses on ilmselgelt varemeid või osaliselt lagunenud, oma algse ilme kaotanud ehitisi. Loovtöös keskendumine just osaliselt säilinud või varemeis olevate ehitiste taasloomisele kunstilisi vahendeid kasutades.
Allikaid: Arhitektuurikool <http://www.arhitektuurikool.ee/>;
Eesti mõisad <http://www.mois.ee/>

Uurimine ja avastamine (1 ainetund)

- Õpilased uurivad iseseisvalt arhitektuuri mõiste, erinevate liikide ja ehituse vormide kohta. Allikmaterjalina kasutatakse koolis olevaid kunstiajaloo raamatuid ning interneti.
- Igal õpilasel on iseseisev ülesanne allikmaterjalidega, uurimuse tulemusena pannakse kirja kõik arhitektuurilised mõisted, mida saab seostada mõisaga.
- Seejärel koondutakse gruppidesse (3–4 õpilast) ning koostatakse mõttekaart oma mõisa arhitektuuri kohta (välis- ja sisekujundus, kõrvalhooned). Esialgne mõttekaart pannakse tekstina kirja.

Õpilase uurimuse visualiseerimise võimalused (1 ainetund)

1. KAS: õpilased lähevad kaamerate või nutiseadmetega mõisaarhitektuuri pildistama – õuesõppe meetod. (II ja III kooliaste)
2. VÕI: õpetaja on kogunud (printinud) välja pildid mõisaarhitektuurist. Koostatud mõttekaardi järgi valitakse välja 3–4 arhitektuuri osa ning õpilased kleebivad need oma mõttekaardi juurde. (I kooliaste)

Kogutud pildimaterjal võimalusel välja printida. Õpilased võivad selle protsessi käigus avastada veelgi uusi arhitektuuri osi, mis lisatakse juba olemasolevale mõttekaardile.

Mõttekaart: <http://koolielu.ee/tools/?tag=m%C3%B5ttekaart>



Looming ja tegevus (1–2 ainetundi)

- Õpilased on tutvunud arhitektuuri erinevate osadega, ajastu taustaga, oma mõisa ümbruses olevate hoonetega. Õpilastel on kaasaegsete hoone osade kohta pilte, valitakse välja sellised, kus ehitised on osaliselt säilinud.
- Osaliselt säilinud hoonete (varemed, sisekujunduses maalingud, tapeedid, põrandad, pargikujunduses paviljonid, purskkaevud) uueks loomine kahel viisil.

1. Ajaloolise välimuse taastamine (vanaaegse pildimaterjali põhjal).
2. Loov ettekujutus kunagise hoone ajaloolisest ilmast.

Mõlema lähenemise puhul alustatakse hetkel olemasolevast pildist. Oluline on täpne kontuuri jäljendamine ning ruumilise ettekujutuse kasutamine.

Ajaloolisel lähenemisel alustatakse sarnaselt eelmisega, kilele või kalkale joonistatud piirjooned taastatakse võimalikult täpselt. Abivahendina kasutatakse vanaaegseid fotosid.

1. Aluseks võetakse foto, millest hakatakse uut kujutist looma.
2. Pannakse fotole kalka või kile.
3. Joonistatakse olemasoleva ehitise kontuurid (kalkale hariliku pliiatsiga, kilele veekindla markeriga).
4. Hoonet, parki on võimalik rekonstrueerida olemasolevate vanade piltide järgi, selleks hakatakse kalkale joonistama vana foto järgi ammust miljööd, ehitisi.
5. Maalitakse loodud ehitis või keskkond (kalkale akvarellidega, kilele saab joonistuse värvida markeritega või maalida akrüülvärvidega).



Väina mõisa park
20. sajandi alguses¹



Väina mõisa park
21. sajandi alguses²



Pargi purskkaevu
vare

Looval lähenemisel joonistatakse või maalitakse oma fantaasiast lähtuvalt ja antakse ajaloolisele hoonetele uus väärtus, näiteks milline näeb see koht välja aastal 2015.

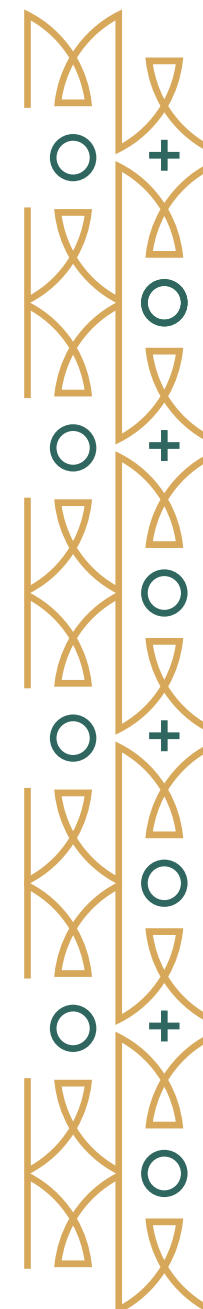
Loovtöö hakkab toimima – „ärkab ellu“, kui loodud töö kilel või kalkal pannakse olemasoleva pildi peale, uus reaalsus taas elustab ajaloolised varemed.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (0,5 ainetundi)

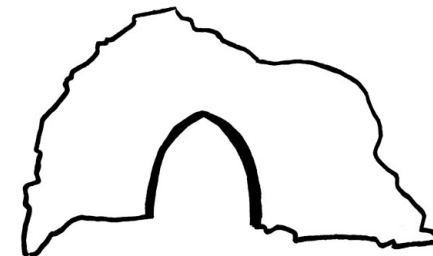
- Loovtöödest pannakse üles erinevaid lähenemisi kujutav kaheosaline näitus: ajaloolised pildi „elustamised“ koos kunagiste fotomaterjalidega ning loovad lahendused hoonetele uue väärtuse andmisel. Ülespandud näituse avamisel tutvustavad autorid oma piltide lugusid, nimetavad arhitektuuriterminid ning mida nad selle loovtöö tegemise käigus uut teada said või avastasid.
- Loovtööle tagasiside andmisel saab hinnata arhitektuuriterminite tundmist, joonistuste ja maalingute korrektsust ja täpsust.
- Õnnestunud loovtööd saab koondada raamatuks, kus pildid ja nende peal taasloodud ehitised on omavahel täpselt kohakuti ning järjekorras.

¹ Foto Väina Mõisakooli arhiivist.

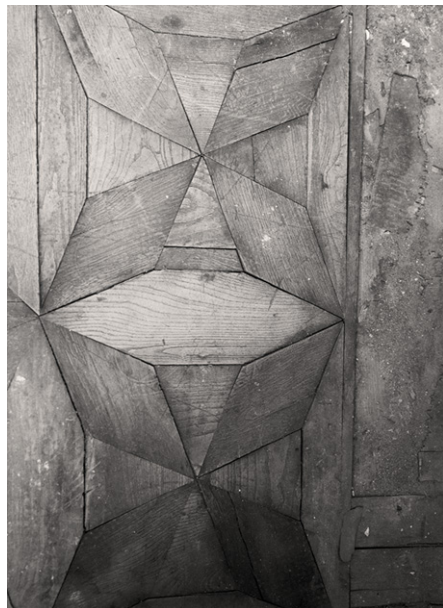
² Foto autor Gled-Airiin Saarso.



Lisa 1. Veel võimalusi mõisa keskkonnas leiduvateks ülesande algmaterjalideks



Kas romantilised varemed, vasallide linnus või karukoobas?¹



Tapeedid³

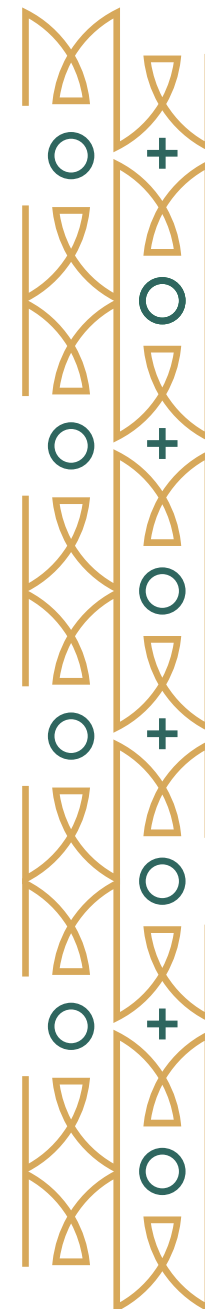


Põrandad²

¹ Fotod Jaan Vali ja Gled-Airiin Saarso fotokogust ning Eesti mõisaportaalist.

² Fotod Auwi von Harpe erakogust ja Rando Lai pildistatud.

³ Fotode autorid Gled-Airiin Saarso ja Rando Lai.



Mõisa visuaalne identiteet: millele ja kuidas seda üles ehitada

Merike Rehepapp, EKA tootedisaini osakond

Mis on visuaalne identiteet, kuidas see kujuneb ja keda kõnetab? Ülesandeks on uurida seoseid, millest tuleneb õpilase kodumõisa identiteet. Analüüsida saadud informatsiooni tänases valguses, kas kooli identiteet veel kõnetab või on moraalselt vananenud. Analüüsist lähtuvalt loovad õpilased grupitööna uue identiteedi, luues seoseid nii ajaloo, tänapäeva kui tulevikuga. Ülesannet lahendatakse disainiprotsessi järgides (vaata internetiotsingus märksõna *disainiprotsess*).

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. teab, mis on visuaalne identiteet;
2. mõistab identiteedi loomisprotsessi;
3. suudab luua ise seoseid ja konteksti, millest kasvatada identiteeti.

Seos kunsti ainekavaga Õppesisu

- Disainimine kui probleemilahendus. Erinevad vaatenurgad: funktsionaalsus ja esteetika, eetiline ja kultuuriline sõnum. Innovatsioon ning keskkonnateadlikkus disainis ja arhitektuuris.
- Disaini muutumine: puhtast vormist ning funktsioonist emotsioonide ja fantaasiateni.
- Visuaalse materjali kogumine, süstematiseerimine ja analüüsimine.
- Pildi ja teksti koosmõju (graafiline kujundus, logo, kirjakujundus).
- Väljendusvahendid visuaalses kommunikatsioonis.

Õppetegevus

- Infootsing erinevatest teabeallikatest. Uurimuste ja visualiseeritud esitluste koostamine ja kujundamine.

Identiteet – kes me oleme, nii verbaalne kirjeldus kui ka visuaalne pilt.

Sihtgrupp – keda peab identiteet kõnetama.

Disainiprotsess – meetod, kuidas protsess läbida probleemi kirjeldamisest kuni lahenduseeni. Tööraamatu „Disainispikker“ kolmas osa kirjeldab disainiprotsessi detailsemalt.

Märgid ja märksõnad – nii pildilised kujutised/märgid kui ka emotsionaalsed omadussõnad, mis kedagi/midagi iseloomustavad.

- Mitmesuguste looduslike ja tehisobjektide ning keskkondade analüüsimine erinevatest vaatepunktidest.

Mida pidada silmas protsessi läbimisel

- Uurimusliku osa juures suunata õpilased intervjuusid tegema, inimestega suhtlema, et protsess ei taanduks vaid kirjalikule informatsioonile, vaid arendaks õpilases julgust esitada küsimusi ja alustada dialoogi.
- Protsessi on soovituslik läbida rühmatööna ja rühmasiseselt eraldi ülesandeid jagada, mis kasvatab õpilases oskust oma tööloogi eest vastutust kanda ning teiste arvamusega arvestada.
- Uue identiteedi loomisel võiks arvestada mõisa ajaloolisele väärtusele lisaks tänase päeva kohalolu, me elame siiski olevikus ja suundume tulevikku.
- Juhiseid ja inspiratsiooni protsessi läbimiseks saab tööraamatust „Disainispikker“, kus on erinevaid harjutusi värvi, vormi ja kommunikatsiooni peatükkides. (Merike Rehepapp. Disainispikker. Tööraamat õpetajale disaini õpetamiseks. Tallinn: Eesti Kunstiakadeemia, 2012.)



Kooliaste

III kooliaste ja gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada
kunst, kunstiajalugu, ajalugu

Ainetundide arv

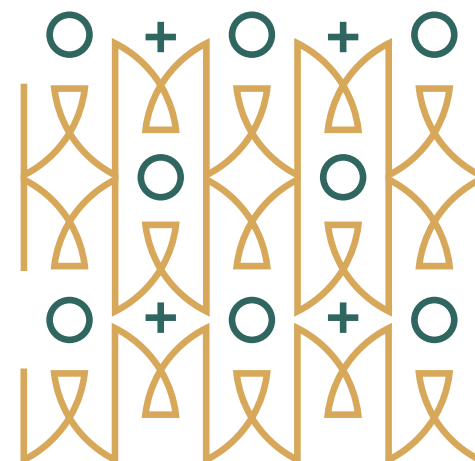
3–5 ainetundi + iseseisev töö

Materjalid ja töövahendid

paber A1 või A2 ajurünnaku jaoks, värvilised pliiatsid identiteedi visualiseerimiseks

Märksõnad ja mõisted

identiteet
sihtgrupp
disainiprotsess
märksõna

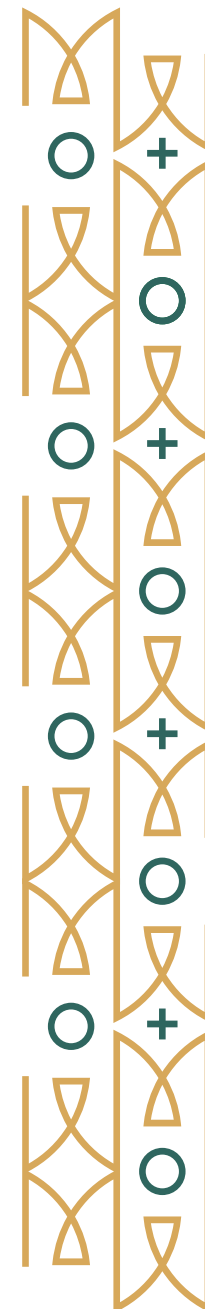
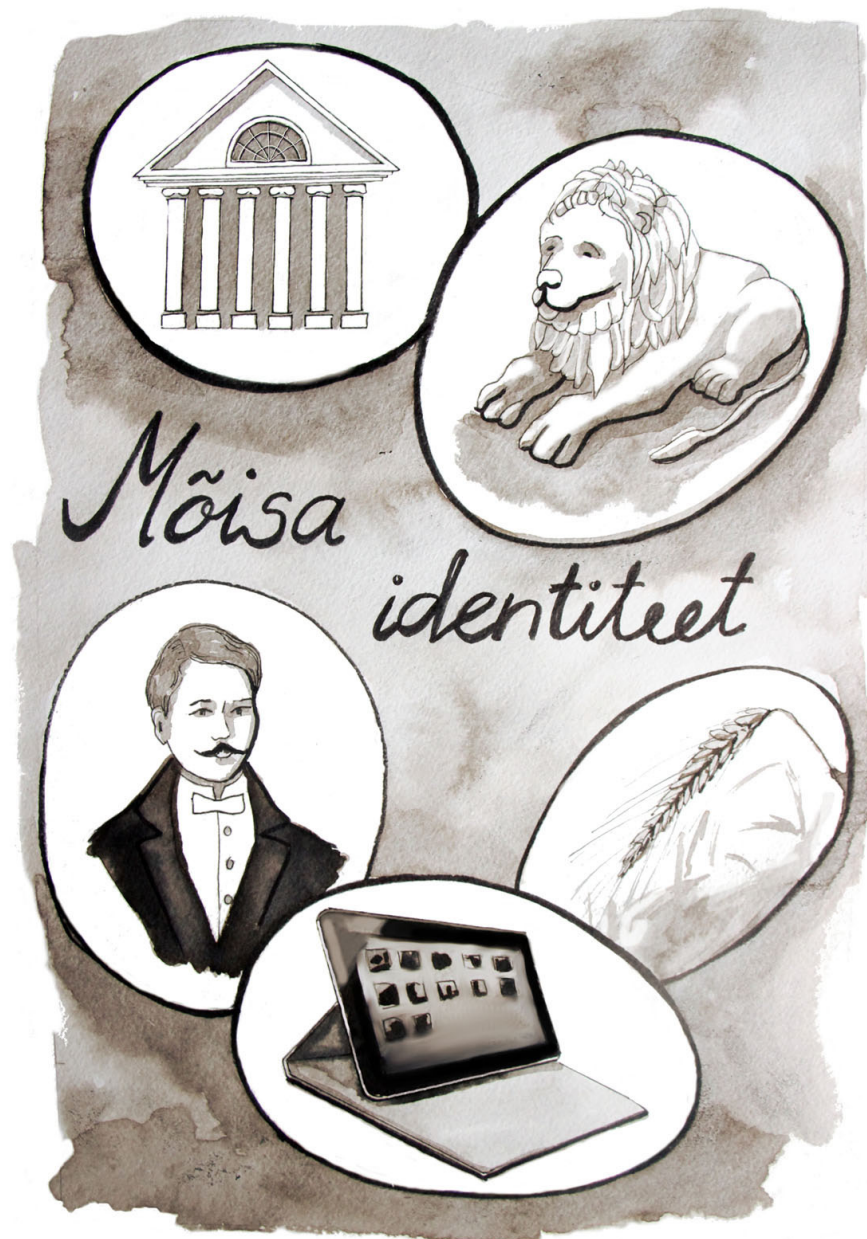


Häälestus (1 ainetund)

- Õpetaja tõstatab küsimuse: *Mis on identiteet ja mis on visuaalne identiteet?*
- Koos õpilastega otsitakse näiteid maailmast: London (punased telefoniputkad, bussid, Tower, metroo logo jne) või näiteks McDonald's (logo, sisustus ja teenused) või midagi muud (õpilased võiksid ise leida analüüsiobjekti).
- Viiakse läbi ajurünnak: millised oleksid märksõnad, mis iseloomustaksid õpilaste valitud objekti (linna või brändi).

Mõisa ajaloo ja tänapäeva uurimine (iseseisev töö + 1 ainetund)

- Õpilased uurivad iseseisva tööna mõisa ajalugu ja sealt tulenevaid seoseid, mis võiksid olla identiteedi aluseks. Uurivad kujundite sümboolikat ja nende märgilist tähendust. Uurimistöö viia läbi kohalike elanikega suheldes, raamatuid ja interneti kasutades. Selles etapis oleks mõistlik kaasata ajaloo- ja kunstiõpetaja, kes suunab sümboleid ja tähendusi avama. Uurida tuleks nii mõisa- kui ka kohaliku sümboolikat, nii uskumusi ja märke kui ka legende ja jutustusi.
- Oluline on sihtgrupp: *Kellele on identiteet suunatud ja mis eesmärgil?* Uuritakse, millised inimesed need on, et osata luua nendele arusaadavat visuaalset sõnumit. Selle tarvis võiksid õpilased küsitleda kooli juhtkonda, et saada teada, kellele kool väljapoole suunatud on. Teisest suunast küsitleda kohalikke elanikke, et saada teada, mida ootavad nad mõisakoolilt kogukonna kontekstis. Pannakse kirja sihtgrupile iseloomulikud märksõnad.
- Järgmise tunni alguses esitlevad õpilased mõisa ja sihtgrupi kohta teadasaadut.
- Seejärel analüüsitakse mõisa tänast olemust, funktsiooni ja tähendust kogukonnas, kui palju on see muutunud ajaloo-ga võrreldes ning kuhu võiks see tulevikus suunduda.
- Protsessi lõpus toimub analüüs ja arutelu: kuidas saame saadud informatsiooni kasutada uue identiteedi loomisel.



Looming ja tegevus (2 ainetundi)

- Moodustatakse 6-liikmelised grupid, kus õpilased asuvad otsima märksõnu, mille abil luuakse uus identiteet. Loomeprotsessi alguses lükatakse hetkeks kõrvale kõik vana, et see ei hakkaks segama ega mõjutama. Inspiratsiooni ammutatakse sihtgrupi analüüsist ehk siis: *Kelle jaoks me identiteeti loome?* Ajaloolise sümboolika ja endiste elementide kasutamine peaks sündima läbi uue ajastu pilgu.
- Iga märksõna taha tuleb leida visuaal, mis seda sõna kõige paremini kirjeldaks (pilt, foto jne).
- Pildimaterjalist luuakse kollaaž (A1 formaat), mida esitletakse klassikaaslastele. Põnevuse mõttes võib alguses lasta teistel klassikaaslastel ise märksõnu oma plakatile panna ja pärast kontrollida, kas need pildid kõnetasid teisi samamoodi, kui tegijad mõelnud olid.
- Kasutades kollaaži kui inspiratsiooniallikat, hakatakse looma visandeid uuest identiteedist. Alguses luuakse vähemalt 5 erinevat visuaali. Hiljem analüüsitakse neid kõiki koos, valitakse välja kõige kõnekamad ning töötatakse nendega edasi, kas eraldiseisvalt või neid omavahel kombineerides. Kujundamise juures tuleks silmas pidada, et iga väiksemgi kriips ja mistahes värv on informatsioon, need peaksid välja kasvama eelnenud analüüsist ja sellest tekkinud tunnetusest ning olema põhjendatud.
- Lõpuks jääb iga grupp ühe lõpliku versiooni juurde ja vormistab selle korrektselt, arvestades oma töö esitlusega, kus grupisisest rollid ära jaotatakse.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (kuni 1 ainetund)

- Iga grupp esitleb oma lahendust, kirjeldades seoseid: *kust need tulid, kuidas ja keda need peaksid kõnetama.*
- Kõik valikud tuleb ära põhjendada: vorm, värv, suurus jne. *Miks just selline? Miks just nendele?*
- Tagasisidet annavad kõik klassikaaslased arutelu käigus õpetaja suunamisel. Õpetaja hindab tööpanust ja seda, kui loova on ülesandele lähenetud.
- Lõpuks valitakse välja kõige sobilikum lahendus. Esitlusele võiks kutsuda ka kooli teised õpetajad ning juhtkonna, see motiveerib õpilasi ja lisab projektile reaalsusmõõdet.



Proportsioonid mõisas: ehituskunst kui inimesekeskne erinevate teadmiste ühendaja

Piret Anier, Heimtali Põhikool

Ülesandes on tähelepanu all proportsioonid kui terviku erinevate osade omavahelised suhted. Uurida saab inimese erinevate kehaosade vahelisi seoseid ja seotust ehitamisega. Murdarvud, mõõtkava, meetermöödustiku ja Inglise möödusüsteemi erinevused ja kokkupuutekohad. Võrrelda erinevate hoonete või hoonetüüpide vahelisi sarnasusi ja erisusi (nt mõisad erinevatel ajastutel), et vaatluse ja analüüsi abil harjutada tähele panema olulisi proportsioonist tulenevaid ajastu tunnuseid. Silmamõõdu harjutamiseks võib käsitleda erinevate ruumide seoseid ruumifunktsiooniga ning leida ruumi erinevate osade ja detailide omavahelisi harmoonilisi suhteid (nt kuldlõige).

Praktilistes ülesannetes saavad õpilased katsetada konstruktsioonide jäikuse tagamise põhiprintsiipe (kuup, tetraeder jt platoonilised kehad), meisterdada klassiruumi maketi vabalt valitud mõõtkavas või grupitööna mahutada mõisa ruumidesse tänapäeva eluruumi mõõtkavas 1:1.

Õpiväljundid

Ülesanded läbinud õpilane:

1. oskab enda kehaosi otstarbekalt kasutada (ruumi) mõõtmiseks;
2. mõistab isikliku kogemuse abil konstruktsiooni jäikuse põhiprintsiipe ja mõõtkava;
3. teab meetermöödustiku ja Inglise möödu-süsteemi erinevusi;
4. oskab nimetada ja eristada erinevaid platoonilisi kehasid;
5. teab kodumõisa ajastut ja iseloomulikke detaile;
6. paneb tähele ruumi proportsiooni ja funktsiooni vahelisi seoseid.

Seos õppekavaga ja kunsti ainekavaga

Pädevused: kultuuri- ja väärtuspädevus – kultuuri-teadmised ja mõisakeskkond õppija identiteedi osana; sotsiaalne pädevus – grupitöös tööjaotuses osalemine ja oma tööloõgu eest vastutamine; suht-luspädevus – kunst kui kommunikatsioonivahend.

Kunsti ainekava, II kooliaste: pildiruum, ruumili-suse edastamise võtted. Ehituskultuur.

Kunsti ainekava, III kooliaste: kunstiteose vorm ja kompositsioon, kujutamise viisid, mitmesugused kunstmaterjalid ja tehnikad.

Kunsti ainekava, gümnaasium: kunst eri ajastu-tel, eri ajastute kunsti võrdlus.

Kasulikud allikad ja mõistete selgitused Lisas 1.



Kooliaste

I–III kooliaste, gümnaasium

Ained, kus ülesannet saab kasutada

kunst, kunstiajalugu, muusika, kodulugu, ajalugu, geograafia, matemaatika, füüsika, anatoomia, astronoomia, loodusõpetus

Ainetundide arv

1 ainetund kuni üks ainetsükk (nt kuu aega)

Materjalid ja töövahendid

paber, harilik pliiats, teip (soovitav rebitav maalriteip), inimesepikkune nöör, tollipulk, möödulint (meetri ja tolliga), paber või papp, liim, metalljoonlaud, skalpell või skutternuga, lõikealus, hambatikud, "näts", grilltikud, ajalehed

Märksõnad ja mõisted

inimene, kehaosad proportsioon, mõõtkava, meetermöödustik Inglise möödusüsteem ruum, ruumiosad kaunistuselemendid platoonilised kehad konstruktsioon, karkass makett



Häälestus (1 ainetund)

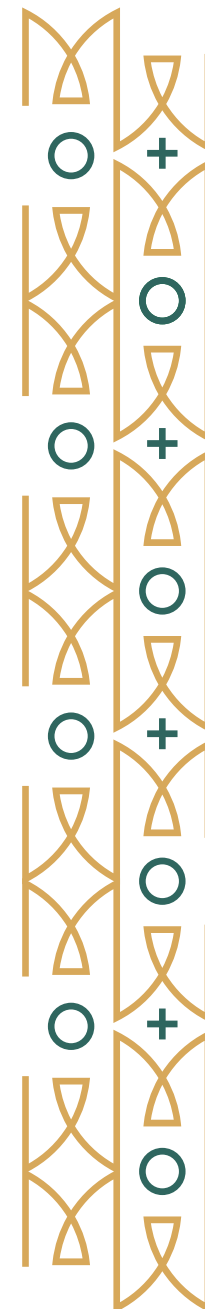
- Ideaalne oleks ülesande läbiviimisel teha koostööd erinevate aineõpetajatega, kes oma ainetunnis käsitleks teooriat nt ajaloos – mõisa ajalugu, selle ehitusloolisi etappe ja arhitektuuri (de) eripära; muusikas – heliredelid, oktav; loodusainetes – kartograafia ja mõõtkavad, taimed; matemaatikas – murrud ja mõõtühikud, geomeetria; anatoomias – inimese kehaosad; füüsikas – jõud ja gravitatsioon, valgus ning selle peegelduvus ja neelduvus; astronoomias – planeetide liikumine, Maa tiirlemine.
- Õpetaja meenutab teistes ainetundides saadud teoreetilisi teadmisi, seletab ülesande sisu ja tööprotsessi.
- Sõltuvalt sellest, milline allpool toodud ülesanne valitakse, leitakse fookus ning luuakse teema ja eelnevalt meelde tuletatud teooria vahelisi seoseid. Võrdlemist võiks alustada kindlasti inimesest ehk keha proportsioonidest. Näitlikustamiseks kasutada inimesepikkust nööri, mida vastavalt kirjeldatavale volditakse väiksemaks. Nt mõõtkava seletamisel 1 pikkus = 1:1, pooleks murtud nööri pikkus on 1:2, veel kord pooleks 1:4 ja veel kord pooleks 1:16 jne.

Inimese kehaosade, ruumi, mõisa ja valguse/värvi uurimine (iseseisev töö + 1 ainetund või enam)

- Õpilased uurivad iseseisva tööna nt vanaaja traditsioonilisi mõõtühikuid. Teavet võib koguda muuseumist, õpetajalt, raamatutest, internetist. Uurimist aitavad lihtsustada õpetaja antud elusituatsioonide kirjeldused, nt: *Millal ja milleks oli vaja pikkusmõõte? Kuidas ja mille puhul kasutati mahumõõte ja millal kaalumõõte? Kuidas aega arvestati?* Samuti võib anda ülesandeks kodus mõni ruum (nt oma tuba või köök vms) üle mõõta, et klassis grupitööna ehitada ajalehepaberist keeratud torudest karkass mõõtkavas 1:1. Ruumi puhul mõõta kindlasti ka seinte paksused.
- Järgmise tunni alguses jagavad õpilased teadasaadut, õpetaja täiendab omalt poolt.

- Seejärel proovivad õpilased saadud teadmisi praktikasse rakendada ja üles märkida. Nt klassiruumi mõõtmine jalgades, aknalaua mõõtmine vaksades, laudlina mõõtmine küünardes jne. Saadud tulemused märgib igaüks paberile, et saaks omavahel võrrelda (vt Lisa 1). Seejärel jõutakse arutelu käigus universaalse mõõdu vajalikkuseni. Teisendatakse ülesmärgitud mõõdud meetermõõdustikku ja inglise süsteemi.
- Õpilased jagunevad paari kaupa ja mõõdavad vabalt valitud mõõdustikku kasutades, kui palju ruumi vajab inimene seistes, pikali ja istudes. Õpetaja teeb teibiga põrandale ruutmeetri ja/või ruutjardi. Grupitööna mahutatakse sinna õpilasi püsti seisma, pikali olema ja toolidel istuma. Vajalik on valida juhendaja-ülesmärkija ning piisav arv õpilasi ruutmeetri/jardi ühe võimalusena täitmiseks erinevates situatsioonides.

Võimalikud on erinevad teemapüstitused: nt korruste kõrgus mõisahoonel lõikes, sest need erinevad sageli esimesel ja teisel korrusel ja ka keldrikorrusel või erinevate hoonetüüpide puhul (kodu, kool, kauplus, söögikoht, büroo, näituseruum, kontserdisaal, spordihoone) ja seosed puude-põõsaste kõrgustega nii Eestis kui maailmas. Detailikäsitusena võib uurida akna ja ukse osade (leng, raam, sulused, klaasimisvõtted jms) ning ruumi kaunistuselementide (peegellagi, lambrii, kolmnurkfrontoon jms) vahelisi suhteid ruumiga või sambaid (samba, baasi ja kapiteeli proportsioonid). Üldiste teadmiste ja tähelepanu laiendamiseks on sobiv uurida aknapinna ja ruumi suuruse vahelisi seoseid: nt valgusküllased ja pimedad ruumid, sh kuidas mõjutab aknaraami laiuse ja klaasipinna suhe ruumi valgustatust (plastaknad ja ajaloolised puitaknad), või peatrepi ja teenijatrepide mõõtude võrdlus. Uudishimu võiks äratada ka välisseinte paksuse mõõtmine, samuti keldrivõlv (võlve võib ka mujal olla), korstnalõõri pikkuse arvutamine jms. Värvitoonide mõju ruumikogemusele, sh hele-tumedus ning valgusneelduvus ja -peegeldus.

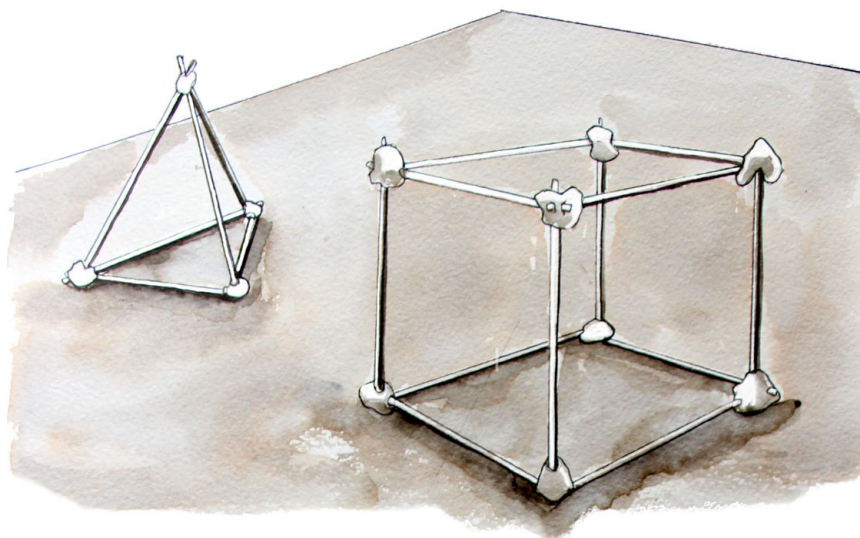


Looming ja tegevus (2 ainetundi või enam)

Vastavalt teema püstitusele on õpilastel valida tegevus alates mõõtmisest ja ülesmärkimisest kuni maketi valmistamiseni või hoopis näidendi lavastamine mõisa hoone ehitusest.

- Ühe võimalusena saab jätkata silmamõõdu harjutusena klassiruumi kohta alustatud tabeli (vt Lisa 1) täitmist või teha vaba käega ehk joonlauata klassiplaan ja -vaated. Seejärel märgivad õpilased silma järgi meeter- ja/või Inglise mõõdustikus pakkumised tabelisse või joonisele. Oluline on määratleda üldised ruumi kirjeldavad mõõdud (klassi laius, sügavus, kõrgus), erinevate elementide mõõdud (aknad, ukse, tahvel). Seda võib korraldada nii, et õpetaja teeb tahvile tabeli ja ühiselt leitakse õpilaste pakutud variantide seast kõige tõenäolisem mõõt. Samuti on huvitav tuua võrdlusena juurde väljas kasvavate puude-põõsaste kõrgused. Lõpuks jagunevad õpilased vastavalt mõõdulindide arvule gruppidesse (min 2 inimest grupis) ja mõõdavad mõõdulindiga üle tabelisse kantud mõõdud. Õpetaja märgib tulemused tahvile. Pärast arutelu vanaaja mõõtude, Inglise mõõdusüsteemi ja meetermõõdustiku erinevuste üle võib järgneda joonlaua abil kokkulepitud mõõtkavas plaanide-vaadete joonestamine ja/või rühmatööna klassiruumi maketi (nt 1:50) meisterdamine paberist, papist või grilltikkudest ja „nätsust“. Viimase puhul on hea eelnevalt läbi teha allpool toodud tetraeedri ja kuubi ülesanne.
- Konstruktsiooni jäikuse mõistmiseks meisterdada hambatikkudest ja „nätsust“ alustuseks kolmnurk ja ruut, seejärel tetraeedri ja kuubi. Ülesannet saab laiendada kõikide platooniliste kehade meisterdamiseks nii tikkudest karkassina kui ka paberist pinnalaotuse kokkuvoltimisega.

- Pärast tööd tabeliga võib jätkata mõisaruumide suuruse ja kaasaegsete kodude võrdlusega. Hea on teha eelsoojendusena konstruktsiooni jäikuse mõistmise harjutus hambatikkude ja „nätsuga“. Iseseisva tööna on õpilased kodudes mõne kokkulepitud ruumi ära mõõtnud ja tulemused üles märkinud. Ühise arutelu käigus valitakse vastavalt klassiruumi suurusele 1–2 kodust tuba, mida hakatakse ajalehest keeratud torudest (1:1 mõõtkavas) klassi ehitama. Üks rühm (2–3 õpilast) märgib paberteibiga põrandale ruumi piirjooned. Teine grupp (4–6 õpilast) keerab ajaleherulli peenikeseks tihedaks toruks ja ühendab teibiga järgmise „rulliga“, et saavutada vajaliku pikkusega post. Soovitav on ette anda paar näidist. Kolmas grupp (4–6 õpilast) püüab erinevate loominguiliste võtetega püstitada toa karkassi-raami, püüdes jääda seina paksuse piiridesse.





-

Lisa 1. Kasulikud allikad ja mõisted

- Kalju Pumbo. Mehe ideaalproportsioonid. – Terviseleht, 2000, nr 1, http://www.terviseleht.ee/200001/1_kehaprop.php
- Kristel Tereping. Inimese proportsioonid. – Slideshare, 2014, <http://www.slideshare.net/kristeltereping/inimese-proportsioonid-35595615>
- Kuldlõige. – Wikipedia, 2014, <http://et.wikipedia.org/wiki/Kuldl%C3%B5ige>
- Anne Müraus. Kuldlõige ehk jumalik proportsioon. – Edicypages, 2010, <http://kuldloige.edicypages.com/>
- The Golden Number. PhiPoint Solutions, LLC, 1997–2015, <http://www.goldennumber.net/>
- Cristóbal Vila. Nature by Numbers. – Youtube, 2010, <https://www.youtube.com/watch?v=kkGeOWYOFoA>
- Anneli Laasi. Kunst ja matemaatika loengu konspekt. – Maalikool, 2012, <http://maalikool.ee/kunst/kunst-ja-matemaatika/kunst-ja-matemaatika-loengu-konspekt/>
- Mõõtkava. – Wikipedia, 2013, <http://et.wikipedia.org/wiki/M%C3%B5%C3%B5tkava>
- Meetermõõdustik. – Wikipedia, 2014, <http://et.wikipedia.org/wiki/Meeterm%C3%B5%C3%B5dustik>
- Meeter. – Wikipedia, 2014, <http://et.wikipedia.org/wiki/Meeter>
- Alan Butler, Christopher Knight. Esimene tsivilisatsioon: maailm pole niisugune, nagu ta teie arvates oli. [Tallinn]: Sinisukk, 2005.
- Andrus Metsma. Mõõtmise, mõõtühikud ja mõõteseade. – Slideshare, 2012, <http://www.slideshare.net/AndrusMetsma/mtmine-mthikud-ja-mteseade>
- Vanade ja vähemlevinud mõõtühikute loend. – Wikipedia, 2015, http://et.wikipedia.org/wiki/Vanade_ja_v%C3%A4hemlevinud_m%C3%B5%C3%B5t%C3%BChikute_loend
- Lõika välja ja hoia alles: Raskuse, pikkuse ja mahutavuse meetrimõõdud. – Edasi nr 35, 12.02.1925, lk 5, <http://dea.nlib.ee/fullview.php?frameset=3&showset=1&wholepage=suur&pid=s972169&nid=248675>
- Robert Radford, M.A. Imperial To Metric Digital Converter. – ImperialToMetric.com, 2007–2014, <http://eesti.imperialtometric.com/>
- Eestis kasutatud mõõtühikud. – Metrosert AS, <http://www.metrosert.ee/sites/default/files/f/Eestis%20kasutatud%20m%C3%B5%C3%B5t%C3%BChikud.pdf>
- Hillar Uudevald. Matemaatilised animatsioonid. – Hillar Uudevaldi kodulehekülg, http://laura.artcol.ee/e-ope/courses/Uudevald/public_html/anim/anim.htm
- Valdo Praust. Mõisate ehitusstiilid. – Eesti mõisaportaali, 1999–2013, <http://www.mois.ee/stiil/>
- Tilat, Talot & Kaupungit. – Arkki, 2013, http://www.arkki.net/tilat_talot_kaupungit/

Proportsioon – terviku osade omavaheline suhe, mõõduline kooskõla; (õige) vahekord.

Meetermõõdustik – 1790. aastatel Prantsusmaal kasutusele võetud mõõtühikute süsteem, mis pidi asendama traditsioonilised mõõtühikud.

Platoonilised kehad – viis kolmedimensionaalset sümmeetrilist geomeetrilist kujundit. Platon uskus, et need kujundid on kogu universumi alused, ja nüüdseks on need tuntud kui platoonilised kehad. Need kujundid on: tetraeder (koosneb neljast võrdkülgsest kolmnurgast, mis Platoni sõnul sümboliseerib tuld), kaheksatahukas (koosneb kaheksast võrdkülgsest kolmnurgast, sümboliseerib õhku), ikosaeder (koosneb kahekümnest kolmnurgast, sümboliseerib vett), kuup (koosneb kuuest ruudust, sümboliseerib maad) ja kaksteisttahukas (koosneb kaheteistkümnest võrdkülgsest viisnurgast, sümboliseerib tervet universumi). Eukleides tõestas umbes pool sajandit hiljem, et need ongi ainukesed võimalikud kolmemõõtmelised korrapärased hulktahtad.

Konstruksioon – masina, mehhanismi, aparaadi, eseme vm (üles)ehitus, kokkuseade.

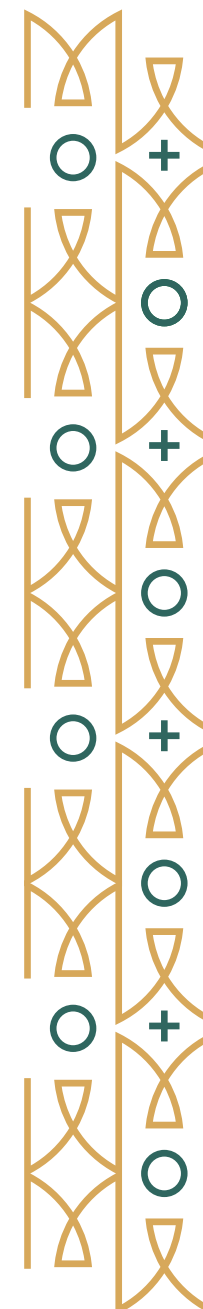
Karkass – tugiraamistik, (kande)sõrestik.

Makett – hoone, seadme vm eseme või nende rühma väliskuju jäljendav vähendatud mudel.



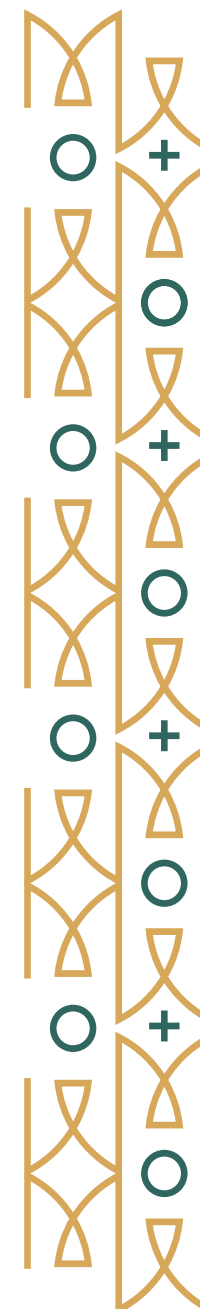
Lisa 2. Mõõdistamise tabel

Mõõtühik	Vana aeg					Inglise			Silm	SI-süst
	toll	vaks	küünar	jalg	süld	toll	jalg	jard	silma-mõõt	meeter
KLASS										
pikkus										
laius										
kõrgus										
AKEN										
ava laius										
ava kõrgus										
lengiga laius										
lengiga kõrgus										
raami laius										
raami kõrgus										
Teisen-damine	pöidla otsmise lüli pikkus ca 2,5 cm	esimese või keskmise sõrme ja pöidla siruulatus ca 20 cm	väljasirutatud sõrmeotstest küünar-nukini ca 50 cm	jalalaba pikkus ca 30 cm	laiali-sirutatud käte sõrmeotste vahe 1,8 m	ca 2,5 cm	12 tolli = ca 30 cm	3 jalga = 36 tolli = 0,9144 m	hinnaangu-line	100 mm = 10 dm

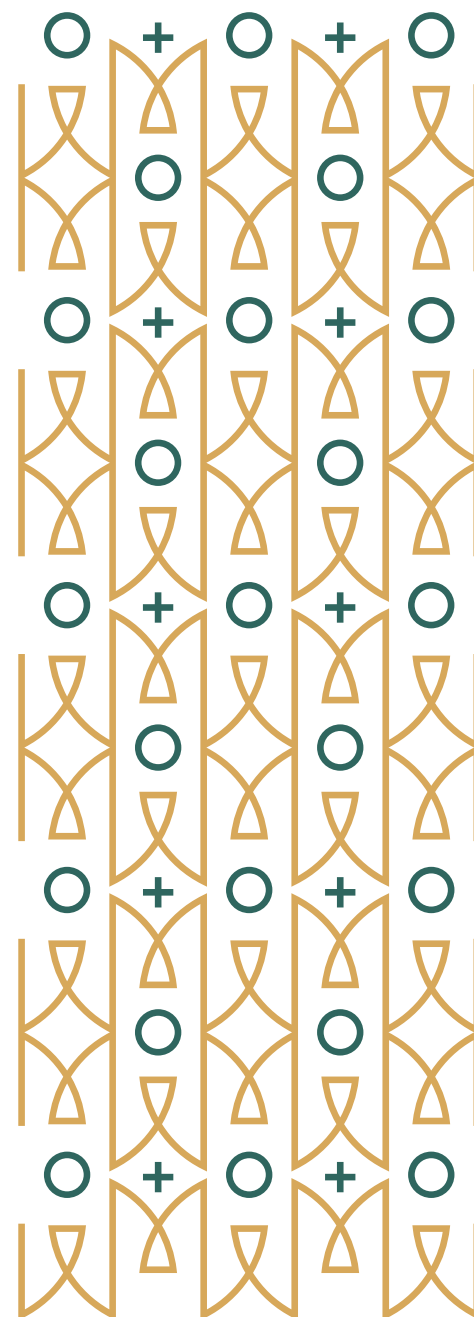


Lisa 2. Mõõdistamise tabel

Mõõtühik	Vana aeg					Inglise			Silm	SI-süst
	toll	vaks	küünar	jalg	süld	toll	jalg	jard	silma-mõõt	meeter
UKS										
ava laius										
ava kõrgus										
lengiga laius										
lengiga kõrgus										
ukselehe laius										
ukselehe kõrgus										
TAHVEL										
laius										
kõrgus										
Teisen-damine	pöidla otsmise lüli pikkus ca 2,5 cm	esimese või keskmise sõrme ja pöidla siruulatus ca 20 cm	väljasirutatud sõrmeotstest küünar-nukini ca 50 cm	jalalaba pikkus ca 30 cm	laiali-sirutatud käte sõrmeotste vahe 1,8 m	ca 2,5 cm	12 tolli = ca 30 cm	3 jalga = 36 tolli = 0,9144 m	hinnangu-line	100 mm = 10 dm



LOODUSAINED:
MÕIS KUI INSPIRATSIOONI- JA TEADUSALLIKAS



Mõis kui inspiratsiooni- ja teadusallikas

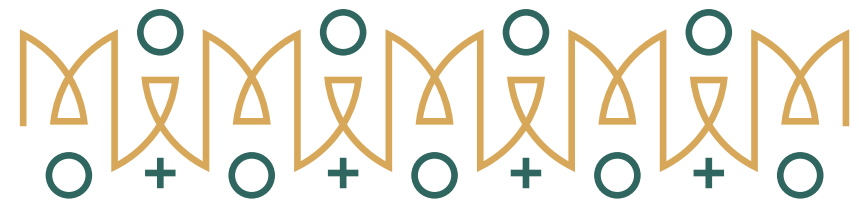
Mõis – see on loodusainetes õppetöö läbiviimisel tohtu inspiratsiooniallikas. Mõisad ja mõisapargid on rikkaliku looduse, ajaloo ja miljööga ning õpetaja saab siduda loodusainete teemad mõisakeskkonnaga (miljöö ja interjööri), muutes õppetöö õpilastele arendavaks. Teadmised kinnistuvad kindlasti paremini tegevuse ja positiivsete emotsioonide kaudu.

Loodusainete õppepäeval otsustati, missugused teemad väärivad õpetajate meelest edasiarendamist. Loodud juhendmaterjalid aitavad erinevate tegevuste, ülesannete ja mängu kaudu paremini tundma õppida mõisa, selle ümbrust, eluolu mõisas, võrrelda vana ja uut, kujundada ise uut õpikeskkonda. Ülesannetes on lõimitud erinevad õppeained, muutes tunnid huvitavamaks.

Töölehed annavad palju mõtteainet teemade edasiarendamiseks ja on koostatud kindlale kooliastmele, aga neid kõiki on võimalik ka teistele kooliastmetele sobivaks muuta.

Loodame, et mõisakoolide õpetajate väljaarendatud loodusainete töölehed leiavad usinalt kasutust üle Eesti.

Helju Kadakas ja Alice Suurkuusk
Pikavere Lasteaed-Algkooli
õpetajad



keemiakatsed mõisas

katsed mõisatiigil / hõõrdumine

vanade mõõtühikute kasutamine matemaatikas

mõisamajade mudelid

füüsika mõisa eluolus

MÕIS KUI INSPIRATSIOONI- JA TEADUSALLIKAS

mullaproovid

taimed kooliaedades

geograafia ja õppekäigud
eri ilmakaartes

lumeuuringud

puupäevik –
sügisest kevadeni

psühhogeograafiline kodukoha
kaart

tiikide, järvede, jõgede
elustiku uurimine
loodusõpetuses

Nõgesesõbrad

Pille Sonk, Koigi Kool

Mõisate ümbruses on ikka olnud nägusad pargid või rohtaiad. See tööleht näitab, et peale aedviljade ja maasikate võib mõisapargist ja -aiast leida palju muudki põnevat, mis esmapilgul ehk ei peaks seal olema. Umbrohtu ei pea välja juurima, vaid sellest võib saada mõnusaid mõisapreilide raviteesid (miks mitte teistelgi mõelda välja oma teesegu), aga ka moodsaid võileivakatteid (nt pesto) ja salateid.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb kodu- ja kooliümbrust, teab kodu- ja kooliümbruse tüüpilisemaid taimi;
2. saab aru, et kõik taimed on vajalikud, et nad on osa loodusest;
3. sõnastab oma meelte abil saadud kogemusi ning objektide omadusi;
4. viib läbi lihtsamaid loodusvaatlusi ning uurimuslikke tegevusi.

Seos õppekavaga ja loodusõpetuse ainekavaga

- Organismide rühmad ja kooselu.
- Inimese meeled ja avastamine.
- Inimene.

Soovitused

Õpetaja võiks tunni algul õpilastega kokku leppida, et taimi maitstakse koos (selleks et vältida mürgiste taimede söömist, mille lapsed võivad eksikombel söödavatega segi ajada).



Kooliaste

peamiselt I kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada

loodusõpetus, inimeseõpetus, tööõpetus, (klassijuhatajatund)

Ainetundide arv

1–3 ainetundi

Õppekeskkond

soovitavalt kevadine kooliümbus, park, aed (kui lastel aga paluda õpitud taimed kodutööna leida ja pildistada, saab töölehte täita ka klassiruumis)

Materjalid ja töövahendid

välitunni puhul: kirjutamisalused, kirjutusvahendid, kotike või karp taimede kogumiseks
rühmatööna toidu valmistamise puhul: toiduaineid vabal valikul

Märksõnad ja mõisted

omadused
meeled
tervis
toit, toitumine
rohttaim
juur, vars, leht, õis, vili, seeme



Häälestus (0,25 ainetundi)

- Ajurünnak teemal: *Milliseid taimi võib süüa?* Olenevalt õpilaste vanusest võivad õpilased paari minuti jooksul kirjutada plakatile või õpetaja laste etteütlemise järgi tahvile söödavaid taimi, arvatavasti pakutakse esmalt kapsaid, kartuleid ja kaalikad jm aedvilju.
- Edasi jätkub vestlus: *Milliseid looduslikult kasvavaid taimi võib süüa?* Arvatavasti pakutakse marju, aga ehk on keegi kuulnud ka nõgesest või võilillest. Õpetaja võib lapsi suunata ja neile vihjeid anda või uuritakse koos õpilaste endi „Looduse leksikone“¹. Ehk on õpilased ka erinevaid taimeteesid joonud (vaarika-, kummeli-, pärnaõieteed). Vestlus: *Miks taimi peaks sööma?* (Tervislik toitumine, raviks...).
- Kolmanda osana joonitakse ajurünnaku mõttekaardil alla need taimed, mille suhtes õpilased kindlad on, et nad neid tunnevad (kui looduses näevad, tunnevad kohe ära). *Enne, kui lähen midagi maitsuma, pean kindlasti seda taimetundma!* Paljud toiduks kõlblikud taimed on sarnased mürgistega.

Saame tutvavaks! Töötamine töölehega (0,75 ainetundi)

Õpetaja jagab õpilastele töölehed (vt Lisa 1), kus on kujutatud kõige tavalisemaid toiduks sobivaid „umbrohtusid“, nagu võilill, nurmenukk, ristik, jänese kapsas, naat, kõrvenõges, hapuoblikas, kannike. Koos uuritakse ja leitakse, milliste tunnuste poolest nad erinevad ja sarnanevad. Edasi tutvustab õpetaja, missuguseid taimeosi süüakse ja kuidas. Toiduks tarvitatakse neil kõigil noori lehti. Võilillel ja kannikesel, aga ka nurmenukul võib nii toiduks kui ka kaunistuseks kasutada õisi. Nõgeselehti saab kasutada, kui natukeseks kuuma vette panna, kannikeseõitega võib teha lihtsat kondenspiimajäätist.

Looming ja tegevus (0,5–1 ainetund)

- Jalutuskäik-korjeretk kooliümbruses: õpetaja jagab õpilased paarideks või rühmadeks, kaasa võetakse töölehed. Rühmad leiavad ja korjavad ise või koos õpetajaga kooliümbrusest (mitte tee äärest) õpitud taimi. Hiljem uuritakse „saaki“ koos. Korraldatakse maitsetest, valitakse lemmikmaitsega umbrohi. Kirjeldatakse maitset, välimust, lõhna.
- Rühmatööna valmistatakse teistele midagi õpitud taimedest. Kui kooli ümber ei ole võimalust korjeretkeks, võib õpetaja taimed ise muretseda. Õpetaja võib ka pakkuda loosiga retseptid (saab korrata mõõtühikuid ja lühendeid). Esimesele klassile sobiks isegi pisikeste võileibade tegemine: võileivakatteks nt naadi- või võilillesalat hapukoorega, tuhksuhkruga ülepuistatud jänese kapsalehed või kannikeseõied.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (0,5–1 ainetund)

Soovitav on protsessi hindamine: kui aktiivselt õpilane taimi uuris, loodusest leidis, maitstmistestis osales. Võib paluda joonistada taimi, mis meelde jäid, ja näituse teiste õpilaste jaoks välja panna. Võib teha ka plakati, kuhu kleepekile abil pannakse taimenäidised, või koostada lihtne herbaarium.



¹ Looduse leksikon on Avita kirjastuse väljaantud õppekomplekti „Loodus- ja inimeseõpetus“ osa, mida saab algklassides abimaterjalina kasutada. Mall Värva, Looduse leksikon. Tallinn: Avita, 2008.

Lisa 1. Tööleht nõgesesõbrad

Õpi tundma taimi, mida võib suhu pista või toidutegemiseks tarvitada.

1. Leia sarnasused ja erinevused

võilill



nurmenukk



lõhnav
kannike



jänesekapsas



valge
ristik



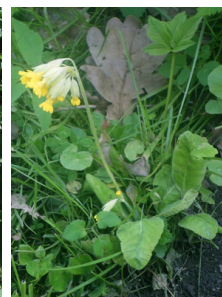
harilik
naat



kõrvenõges



hapuoblikas



2. Ühenda joonega foto ja joonis

Fotode autorid Elle Lepik (naat, võilill), Jane Remm (jänesekapsas, nõges, ristik), Pille Sonk (nurmenukk). Fotod Wikimedia commons repositooriumist: PRA (hapuoblikas) ja Onderwijsgek (lõhnav kannike).

Õppekäigud eri ilmakaartes

Helju Kadakas ja Alice Suurkuusk, Pikavere Lasteaed-Algkool

Selle ülesandega õpivad lapsed paremini tundma ümbritsevat keskkonda; teevad vahet looduslikel ja tehiseobjektidel, mõistavad plaani vajalikkust, õpivad uurimistulemusi plaanile kandma. Õpilased määravad kompassi abil põhi- ja vaheilmakaared ning uurivad mõisa suhtes nendes suundades asetsevaid tehis- ja looduslikke objekte.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. teab, et kaart on suurema maa-ala mudel ning et värvused ja märgid kaardil on leppemärgid;
2. saab aru lihtsast plaanist või kaardist, leiab kooliümbruse plaanilt tuttavaid objekte;
3. mõistab, et kaardi abil on võimalik tegelikkust tundma õppida, maastikul orienteeruda;
4. teab põhi- ja vaheilmakaari, määrab neid kompassiga ja päikese järgi;
5. seostab kaardiobjektid ilmakaartega;
6. mõistab, et kaartide kasutamine on vajalik ja uurimine põnev;
7. saab aru kaardi legendi ja leppemärkide tundmise vajalikkusest ja sellest, et kaardi või plaani (mudeli) abil on tegelikkust parem tundma õppida.

Seos õppekavaga ja loodusõpetuse ainekavaga

- Matemaatika-, loodusteaduste pädevus: õpilane suudab kasutada matemaatikale omast keelt, sümboleid; suudab kirjeldada ümbritsevat maailma loodusteaduslike mudelite ja mõõtmisvahendite abil.
- Kunstipädevuse kujunemist toetab uurimistulemuste vormistamine.
- Kultuuri- ja väärtuspädevus: õpilane tajub ja väärtustab oma seotust loodusega, kultuuripärandiga.
- Seotud loodusõpetuse ainekava järgmiste õppesisu teemadega: inimeste meeled ja avastamine; plaan ja kaart.

Soovitused

Eelnevalt õpitud teadmised: põhi- ja vaheilmakaared; kaart, legend, leppemärgid.



Kooliaste

I kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada

matemaatika (mõõdab objektide kaugusi mõisast, teistest objektidest), eesti keel (kirjeldab objekti suuliselt ja kirjalikult), kunst (joonistab objekti erinevatel aastaaegadel), loodusõpetus (määrab ilmakaari kaardil, õues kompassiga või päikese järgi; liigub plaani järgi kooli ümbruses, täiendab mõõtkavata plaani)

Ainetundide arv

4 ainetundi

Õppekeskkond

mõisa ümbrus

Materjalid ja töövahendid

mõisa ümbruse kaart, millel on peal ainult mõis ja põhja suunas asuvad looduslikud ja tehiseobjektid, teistes ilmakaartes asuvaid objekte (puud, põõsad, ehitised, kivid) ei ole, kaardil on veel leppemärgid; kompass, kirjutusvahendid, meetripuu

Märksõnad ja mõisted

plaan
pealtvaade
legend
leppemärk, leppevärv
kaart
kaardi legend
põhi- ja vaheilmakaared

Häälestus (0,25 ainetundi)

- Õpilased seisavad ringides. Õpetaja nimetab ükshaaval mõisa läheduses olevaid erinevaid objekte: kui see on looduslik, siis õpilased vahetavad kohad, kui see on tehnilik, siis õpilane võtab liikumatu poosi.
- Seejärel annab õpetaja lastele kooliümbruse kaardid, kuhu on märgitud ainult põhja suunas olevad objektid. Näiteks: mõisast põhja pool asetsevad viinaköök, värav, kooliaed jne.
- Õpilased uurivad kaarti ja näitavad, mis suunda need objektid jäävad.
- Nüüd määratakse kompassi abil kaardil märgitud objektide suund (asukoht) mõisa suhtes.

Kooliümbruse kaardi täiendamine (0,5 ainetundi)

- Õpetaja jaotab õpilased paaridesse. Loosiga tõmmatakse üks ilmakaar. Seejärel leiavad õpilased kompassi abil õige suuna.
- Ülesandeks on märkida leppemärkide abil kaardile selles suunas asetsevad objektid. Õpilased uurivad ühte objekti lähemalt ja kirjeldavad seda kirjalikult (võib ka joonistada). Kui see objekt on ajalooline, siis pannakse kirja, mida nad selle objekti kohta juba teavad, kuidas seda vanasti kasutati, mis lood või legendid on objektiga seotud.
- Paarilised vahetavad kaardid – toimub kontroll ja vajadusel kaardide täiendamine puuduvate objektidega.
- Arutelu: õpilased räägivad, kuidas oli ülesanne täidetud, mida nad kaardile lisasid (kui lisasid).

Ühiselt suure kooliümbruse kaardi loomine (1 ainetund)

- Õpetajal on sama kaart, ainult suurem. Nüüd määratakse kaardil ilmakaared (alguses põhiilmakaared, siis vaheilmakaared) ja õpilased märgivad kõik väikesel kaardil olevad objektid suurele. Õpetaja kontrollib koos õpilastega kaardi õigsust.
- Seejärel kirjeldavad paarilised kordamööda eelnevalt uuritud objekti. Kaasõpilased arvavad ära, missugusest objektist on juttu, näitavad seda kaardil ja ütlevad, millises ilmakaares see asub.

Orienteerumine kaardi järgi (1 ainetund)

- Õpetaja on eeltööna märgistanud kaartidel objektid, asetanud looduses iga märgistatud objekti juurde paberile kirjutatud ülesande (*Kas see on lehtpuu või okaspuu? Kas see on elus või eluta? Hinda silma järgi kõrgust. Missuguses ilmakaares asub puutüvel sammal?* jne).
- Õpetaja annab igale paarilisele erineva kooliümbruse kaardi, kus on viiele-kuuele objektile ring ümber tõmmatud.
- Paarilised leiavad kaardi järgi objektid, otsivad objekti juurest ülesande ja lahendavad selle kohe samal lehel. Ülesanne lahendatakse kirjalikult või joonistades, nagu ülesandes on nõutud.
- Ülesande lahendamiseks on aega tunni lõpuni, õpilased ei pea kiirustama. Kuid õpetaja tuletab lastele meelde, et ülesanded tuleb täita korralikult.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

- Hea oleks, kui hindamistund järgneks eelmisele paaristunnina.
- Peale orienteerumist saavad õpilased rääkida, mida uut nad orienteerumisel avastasid, mida nad juba teadsid, rääkida huvitavaid lugusid või legende ajaloolistest hoonetest. Õpetaja jutustab ka ise. Koos kontrollitakse ülesannete lahenduste õigsust. Õpetaja annab tagasisidet ja võib hinde panna.



Kodukoha psühogeograafiline plaan

Juhan Soomets, Harmi Põhikool

Rühmatööna suureformaadilisele paberile kooliümbruse joonistamine. Erinevalt üldlevinud tõsigeomeetrisest kartograafilisest meetodist kasutada nn psühogeograafilist ehk meelelist meetodit – vahemaad ja proportsioonid pole eelnevalt mõõdetud, vaid on just sellised, kuidas need sel hetkel rühma konsensuse kohaselt paberile jäädvustatakse.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. saab aru kaardist ja plaanist ning tööprotsessist selle koostamisel;
2. mõistab kaardi ja tegelikkuse sarnasust;
3. saab aru geograafia tähtsusest igapäevaelus ja ühiskonna arengus;
4. teadvustab endale kooli ja kodukoha ümbrust;
5. väärtustab kodukoha looduslikku ja kultuurilist mitmekesisust.

Seos õppekavaga, loodus- ja kunstiõpetuse ainekavaga

Loodusõpetus

- II kooliaste: Asula elukeskkonnana.
- III kooliaste: Inimene uurib loodust.

Geograafia

- III kooliaste: Ülevaade looduses ja ühiskonnas toimuvatest nähtustest ning protsessidest. Kaartide mitmekesisus ja otstarve. Üldgeograafilised ja temaatilised kaardid.

Kunstiõpetus

- I kooliaste: Kodukoha loodus- ja tehiskeskond, ruum ja ehitis keskkonnas.
- II kooliaste: Pildiruum, ruumilisuse edastamise võtted.

Soovitused

Psühogeograafia väljendina pärineb 1955. aastast situatsionalistliku kunstirühmituse liidri Guy Debordi sulest. Selle meetodi abil saab kaardistada isiklikku maastikku psühholoogilises, mitte geomeetriselises võtmes. Pigem on seda väljendit kasutatud urbanistlikus ruumis, kuid mõisasüda oma loogilise struktuuriga, talud, hilisem sovhoosi- või kolhoosikeskus ehk kooli ja kodu vaheline ruum loovad ideaalsed eeldused meetodi kasutamiseks ülesandena mõisakooli kontekstis.



Kooliaste

I kooliaste, võimalik kohandada kõigile kooliastmetele

Ained, kus ülesannet saab kasutada
loodusõpetus, geograafia, kunst

Ainetundide arv

2–3 ainetundi

Õppekeskkond

siseruumid või väliklass, suurem lauapind rühmatöö jaoks (3–5 õpilast rühmas)

Materjalid ja töövahendid

võimalikult suur paber (A0), õlipastellid, väiksema formaadi puhul võib kasutada pliiatseid või vildikaid ja pinnakattevärve

Märksõnad ja mõisted

psühogeograafia (lihtsustatult) kaart, plaan, mõõtkava mõisasüda kui keskus (hooned ja nende loogiline paigutus ning funktsioon, park, teed) asula (talud, alevik) mõisasüdame ümber transpordi loogika mõisaajast hilisem asustus ja selle kujunemine (dokumentatsiooni olemasolul) valikuliselt vanema ajaloo mõisteid



Häälestus (0,25 ainetundi)

Alustuseks võib meelde tuletada mõisa funktsiooni kunagise kohaliku keskuse ja tänase haridustempli kontekstis, lokaalse asustuse kujunemist tsentrist (mõisasüdamest) ääremaale. Lühike seletus meetodist, et kõik, mida ja kuidas ning milliste proportsioonidega kaardile kanda, on õpilaste otsustada ja õige. Häälestuseks ja ettevalmistuseks võib ka enne joonistama asumist käia üks tiir ümber mõisakompleksi, et vaadata, arutada, meelde tuletada varasemaid teadmisi. Annab õpilastele värske pilgu – nii võib väga huvitavaid detaile tähele panna, mida iga päev ringi käies ei pruugi märgata.

Uurimine ja avastamine (0,25 ainetundi)

Nüüd võib anda täpsemad ülesande juhtnöörid – kui suurt ala kaardil kujutada: 1) ainult kooli territoorium, 2) mõisasüda laiemalt, 3) suurem piirkond, kuhu jäävad ka õpilaste kodud, 4) terve vald, muu asustusüksus.

Võib ka anda ajalise mõõtme: 1) kuidas oli elu mõisaajal (miks mitte ka muinasajal, kui on andmed ja ülevaade tollasest asustusest), 2) tänapäev, 3) tulevik – see on kõige põnevam ajavorm antud ülesandele, siin tulevad välja õpilaste soovunelmad, milline võiks kodukool ideaalis tulevikus välja näha. Näitevahenditest võib kasutada vanu mõisasüdame kaarte. Eriti head on kõige vanemad – 17. sajandi lõpu ja 18. sajandi alguse ehk nn Rootsi-aegsed kaardid, mis on eeltrigonomeetrilised ning millel võib olla näiteks mõis või mõned tähtsamate hoonete fassaadid välja joonistatud. Näitlik materjal tuleb eemaldada nähtavalt kohalt ülesande tegemise ajaks.

Looming ja tegevus (1,5 – 2,5 ainetundi)

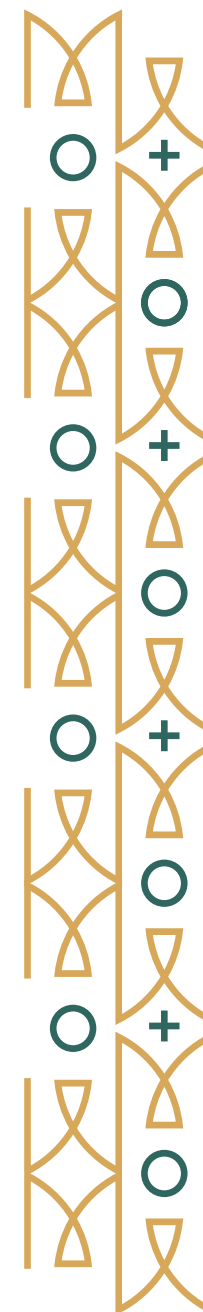
Kui on määratud nii tinglik kujutatava ala suurus kui ka ajastu, järgneb ülesande loov lahendamine. Tingimusi on vaid üks – koolimaja mõisa peahoonena peab asuma pildi keskel. Vanemas kooliastmes võib kasutada ristisomeetriat või muid keerulisema perspektiivi vorme, esimene klass teeb üldjuhul mõned objektid ülalt-, teised kõrvaltvaates.

Vajadusel võib selles faasis individuaalselt suunata, kui proportsioonid või ilmakaared reaalse olukorraga liialt vastuollu satuvad.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (0,25 ainetundi)

Kui tööd valmis, tutvutakse teiste rühmade töödega, esitletakse ja seletatakse enda kujutatut detailides täpsemalt. Tänapäevase plaani puhul võrrelda tõepärasust ja proportsioone tegelikega, samas mitte halvustades õpilaste esitatut. Ajaloolise taaselustuse puhul võrrelda teadaoleva koduloomaterjaliga, mainides, et ametlik ajalugu on alati lünklik. Tulevikuvisiooni puhul saab teada õpilaste soovidest õpikeskkonna kujundamisel. Analüüsida ühiselt nende teostatavust. Võrrelda eri rühmade vahelisi sarnasusi ja erinevusi. Tulevikukaartidest, kui neid on rohkem, võib teha üheskoos veel ühe kokkuvõtva kaardi, kuhu paigutada konsensuslikult väljavalitud õnnestunud objektid. Hindamine toimub kujundava hindamise võtmes, kriteeriume on raske luua, sest nagu ülesandepüstituses öeldud: kõik kujutamiskiivid on õiged.





Vanade mõõtühikute kasutamine

Kerti Pellmas, Aruküla Vaba Waldorfkool

Ülesande eesmärk on tutvustada õpilastele erinevaid vanu mõõtühikuid: proovida neid kasutada, uurida nende täpsust ning subjektiivsust sõltuvalt mõõtjast.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. tunneb vanu mõõtühikuid;
2. oskab neid teisendada tänapäevasteks mõõtühikuteks;
3. oskab mõõta ja hinnata vahemaid ka ilma käepäraste vahenditeta (mõõdulint, joonlaud).

Seos õppekavaga ja erinevate ainekavadega

- Matemaatika – I kooliastmes teab õpilane erinevate pikkusühikute seoseid, oskab neid teisendada. Vanemates klassides võib kasutada selleks murde.
- Tööõpetus (puutöö) – I kooliastmes oskab eristada erinevaid materjale (puit, tekstiil jne), tunneb tööohutusreegleid erinevate tööriistade (nt nuga) kasutamisel, töötab puhtalt ja korralikult, koristades alati enda järelt.
- Loodusõpetus – I kooliastmes teeb õpilane uurimuslikke tegevusi ja praktilisi töid, järgides juhendeid. Vormistab töö käigus saadud info, teeb järeldusi ja esitab neid.

Soovitused

Selles ülesandes on lähemalt vaadatud Eestis kasutuses olnud pikkusmõõte.

Mõõtühikute mõistete lahtiseletamine algab tausta avamisest: kust on sellised mõõtühikud tulnud. Inimesed on läbi aegade kasutanud mõõtmiseks käepäraseid vahendeid ja kõige käepärasem on inimene ise – sellest ka mõõtühikute nimetused ja paratamatult nende ebatäpsus. Kõik mõõtühikud tuleb õpilastel ise järele proovida. Väga oluline on ka käeline osa – meeterpuu valmistamine ülesande käigus. Seda võib teha koostöös puutöö õpetajaga. Koolides, kus selline tund tunniplaanis puudub, võib kasutada meisterdamise, käsitöö vms tundi. Meeterpuu valmistamine on oluline võrdlemaks tänapäevaste vahendite täpsust kunagiste mõõtühikutega. Selle võib valmistada enne praktilist mõõtmiste osa või ka pärast.

Soovitavalt teha tunnid kas sügisel või kevadel, kui õues on ilusad ilmad, kuna üks tund toimub õues. Õuetundi saab teha igasuguses ümbruses ja igal maastikul, nii kooliaias kui ka linnatänaval. Linnatänaval liikudes tuleb pidada kinni liiklusreeglitest ning olla väga tähelepanelik.

Jalg – pikkusmõõt, inimese jalalaba pikkus, umbes 30 sentimeetrit. Ametliku mõõtühikuna kehtestati Liivimaal 13. sajandil.

Küünar – kõige pikema sõrme otsast kuni küünarnukini, umbes 50 sentimeetrit.

Vaks – esimese või keskmise sõrme ja pöidla siruulatus, umbes 20 sentimeetrit.

Toll – pöidla otsmise lüli pikkus, umbes 2,5 sentimeetrit.



Kooliaste

I kooliaste (on kasutatav kõikides kooliastmetes)

Ained, kus ülesannet saab kasutada
matemaatika, puutöö, loodusõpetus, inimeseõpetus, kodulugu (tegelikult on siingi väga lai valik)

Ainetundide arv

6 ainetundi pluss kodune töö
Tundide kokkuhoidmiseks võib etapid teha läbi kiiremini, jättes näiteks ära meeterpuu valmistamise. Kuid soovitatav on siiski teha ülesanne läbi tervikuna.

Õppekeskkond

ettevalmistav etapp puutööklassis, ülejäänud osad õues, kooliaias, kodus

Materjalid ja töövahendid

puit, puiduvoolimisnoad, liivapaber, marker, vihik

Märksõnad ja mõisted

jalg
küünar
vaks
toll

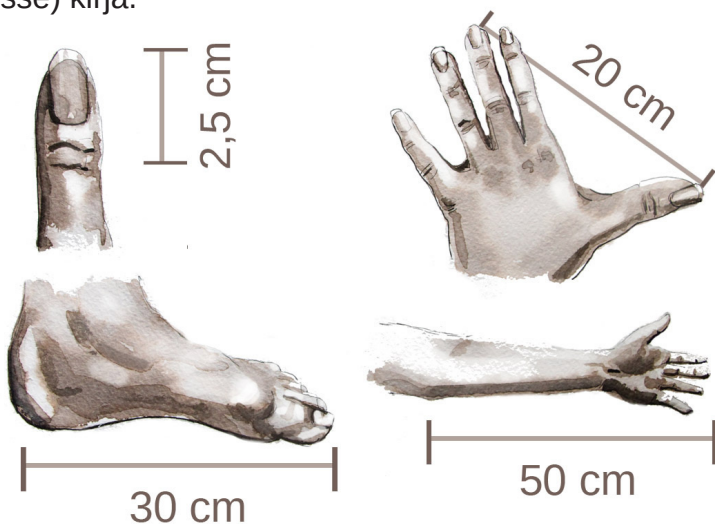


Häälestus

Lastele võib paar päeva varem teada anda, millega hakatakse tegelema. Nad võivad uurida kodus vanavanemate käest, kas nemad on kunagi kasutanud mõnda muud mõõtühikut lisaks praegu ametlikult kehtivatele. Selleks ei ole vaja eraldi tundi, piisab paarist-kolmest minutist mõne tunni lõpus. Päev enne esimese tunni toimumist tuleks lastele öelda, et üks tund toimub õues, ning paluda neil vastavalt riietuda.

Uurimine ja avastamine (2 ainetundi)

Tunni alguses lähevad lapsed koos õpetajaga õue. Õpetaja näitab enda peal ära mõõdud – jalg, küünar, vaks ja toll. Kaasa võtta paber ja pliiats. Õpetaja palub lastel mõõta jalgades erinevaid vahemaid: näiteks uksest mõne puuni, uksest kooli väravani jne. Lapsed kirjutavad mõõtmiste alg- ja lõpp-punktid üles ning panevad nende taha kirja ka tulemused. Erinevaid mõõtmisi võib olla piiramatult arv – täpselt nii palju kui õpetaja on selleks aega planeerinud. Tunni lõpus saavad lapsed koduse töö: kodus tuleb mõõta üle oma tuba jalgades. Lisaks mõned vabalt valitavad vahemaad ja esemed küünardes, vaksades ja tollides. Tulemused tuleb panna paberile (või vihikusse) kirja.

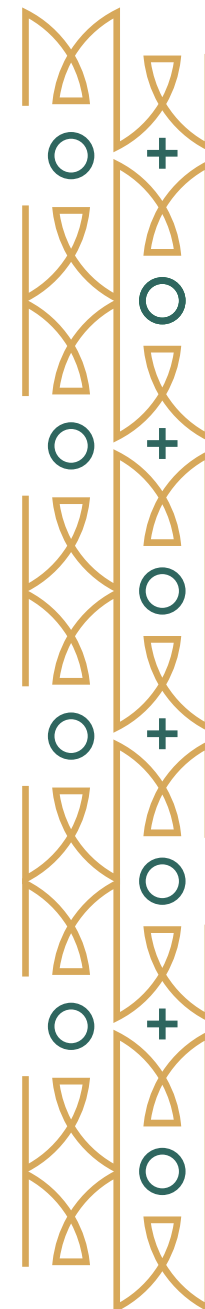


Looming ja tegevus (3 ainetundi)

Järgmine osa on meeterpuu (kui tänapäevase mõõteriista) valmistamine. Oluline on, et just lapsed ise selle valmis teevad. Selle tarbeks läheb vaja natukene pikemat kui meetrist puupulka, peenikest lauda vms. Lapsed peavad selle ära lihvima ja viimistlema, milleks kulub umbes 1 ainetund. Teises tunnis tuleb joonlaua abil võimalikult täpselt kanda meeterpuule peale mõõdud. Soovitav on esmalt kanda detsimeetrid ehk siis teha märged iga 10 sentimeetri järel kuni meetrini välja. Siis jagada detsimeeter omakorda sentimeetriteks. Oluline on täpsus! Kui meeterpuu on valmis, toimub teine õuetund. Sinna tuleb võtta kaasa esimeses tunnis kirja saanud mõõtmised ja nende tulemused. Selle tunni ülesanne on mõõta eelnevalt jalgades mõõdetud vahemaad üle meeterpuuga. Tulemused panna kirja eelmiste mõõtmistulemuste – jalgade – kõrvale. Koduseks ülesandeks jääb mõõta üle eelnevalt mõõdetud ruumid ja esemed ka meeterpuuga. Tulemused jälle kirja! Kolmas tund möödub klassis. Kõigi mõõtmiste tulemused pannakse vihikusse kirja nii vanades mõõtühikutes kui nende taha ka ülemõõtmised sentimeetrites. Õpetaja juhendamisel võib teha vihikusse ka väikese kokkuvõtte, kasvõi tabelina mõõtühikute, mida kasutati, ning nende teisendused sentimeetritesse.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (1 ainetund)

Kokkuvõtteks tuleks võrrelda mõõtmiste tulemusi. Võrrelda erinevaid tulemusi, sellest tulenevalt laste jalgade/jalanõude erinevaid suurusi. Tuleb juhtida laste tähelepanu sellele, et neil on „laste jalad, küünrad jne“ ehk siis väiksemad kui tegelikult nende keskmised pikkused sentimeetrites. Lõpetuseks mõõta veel üle kõikide laste pikkused, teisendada need jalgadeks, vaksadeks, tollideks. Võib liita kõikide laste pikkused, juurde ka õpetaja oma. Selle koha peal on võimalusi sadu, tuleb lasta fantaasial lennata. Võib paluda ka lastel ideid välja pakkuda. Iga laps saab tehtud töö eest tagasisidet vastavalt oma pingutusele, kaasatootmisele ja oma panusele.



Füüsikakatsed käepäraste vahenditega

Arno Vorsman, Pikavere Lasteaed-Algkool, I kooliaste

Tanel Kümnik, Kiltsi Põhikool, II ja III kooliaste

Katsed annavad õpitud teooriale uue mõõtme, mis aitavad õpilasel õpitust paremini aru saada. Käepäraste vahendite kasutamine toob õpitu lähemale igapäevaelule.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. oskab rakendada koolifüüsikas saadud teadmisi tavaelus ette tulevate praktiliste ülesannete lahendamisel;
2. oskab teha koostööd;
3. oskab kasutada IKT vahendeid;
4. väärtustab ja hoiab mõisa oma õpikeskkonnana;
5. oskab võtta vastu igapäevaelulisi keskkonnavalaseid pädevaid otsuseid ja prognoosida nende mõju, arvestades nii loodusteaduslikke kui ka sotsiaalseid aspekte.

Seos õppekavaga ja füüsika ainekavaga

- **Seotud I kooliastme ainekava teemadega:** mõõtmine ja võrdlemine, kaalumine, pikkuse ja temperatuuri mõõtmine.
- **Seotud II kooliastme ainekava teemadega:** vee omadused, vee olekud ja nende muutumine, vee kasutamine.

- **Seotud 7. klassi ainekava teemadega:** aine tihedus, soojusjuhtivus, head ja halvad soojusjuhid meie ümber ja meie sees.
- **Seotud 8. klassi ainekava teemadega:** valgus, prisma, läätsed, võnkumine, laine ja heli, rõhk, aine tihedus, jõud, lihtmehhanismid, kasutegur jt.
- **Seotud 9. klassi ainekava teemadega:** elektrilaeng, elementaarlaeng, elektriväli, juht, isolator, voolutugevus, ampermeeter, pingeline, voltmeeter, vooluallikas, elektrihoutus, keha soojenemine ja jahtumine, siseenergia, aine erisoojus, soojusjuhtivus, soojuskiirgus, konvektsioon, energia jäävusseadus soojusprotsessides, sulamine ja tahkumine, aurumine ja kondenseerumine jt.

Soovitused

Õpetaja peab lähtuma põhimõttest „See, mida ma teen, on vajalik ning põnev“. Õpilastele meeldib ise midagi valmis teha. Mida iseseisvamalt tööd tehakse, seda olulisem on saadud tulemus õpilase jaoks. Kuigi II kooliastmes on füüsika osa väga väike, saab antud katseid ikkagi kasutada sisestuhatusena III kooliastmesse.



Kooliaste

I, II ja III kooliaste

Ained, kus ülesannet saab kasutada
loodusõpetus, füüsika

Ainetundide arv

4 ainetundi, sellest iseseisvat tööd
1 tund

Õppekeskkond

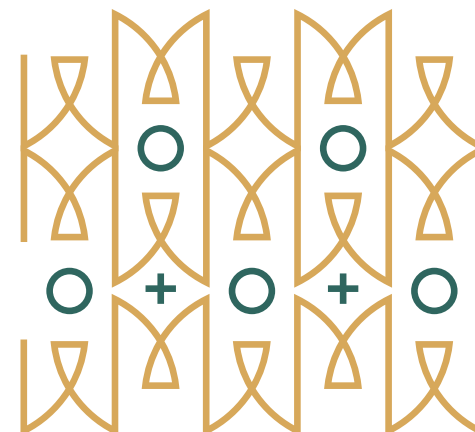
mõis, arvutiklass, raamatukogu

Materjalid ja töövahendid

vastavalt katsele (vt Lisa 1)

Märksõnad ja mõisted

mõõtmine
valgus
heli
rõhk
jõud
elektter
keha soojenemine ja jahtumine



Häälestus (0,5 ainetundi)

- Õpetaja jagab õpilased rühmadesse (mitte suurematesse kui 3 liiget), võib kasutada õnneratta põhimõttel töötavat programmi (<http://www.classtools.net/random-name-picker/index.php>), nendes rühmades hakatakse edaspidi tegutsema.
- Meenutatakse käsitletud teemasid. Selleks võib kasutada ristsõna (nt: <http://www.discoveryeducation.com/free-puzzlemaker/>), Kuldvillakut (nt: <http://vilgym.blogspot.com/2015/01/kuldvillak.html>) või muid vahendeid (nt: <http://www.classtools.net/>).
- Tuletatakse meelde olulised mõisted (nt mõiste ja selgituse doomino).

Uurimine ja avastamine (1 ainetund)

- Õpilased uurivad iseseisvalt internetist, kirjandusest, mõisast ja mõisaaiast erinevaid näiteid antud teemade käsitlemise kohta tavaelus.



Looming ja tegevus (2 ainetundi)

- Õpetaja teeb katsekirjeldused. Katsekirjeldused teha nii, et õpilane avastab ise erinevate suuruste vahelised seaduspärasused.
- Õpetaja juhendab õpilast, kuid õpilasele jätta võimalikult palju iseseisvaks avastamiseks.
- Katsetest on igati hea teha ka jäädvustused piltide näol ning komplekteerida nendest esitlused.
- Õpilased esitlevad oma avastusi ning teevad ettekandeid.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (0,5 ainetundi)

Õpilased hindavad üksteise esitlusi ning õpetaja võtab hinnangud kokku ja paneb lõpphinde. Antud katseid võib kasutada ka kontrolltööde asemel.



Lisa 1. Füüsikakatsed I kooliastmele

1. Klassikaaslaste kaalumine „kiik-kaaluga“

Töövahendid: „kiik-kaal“, lauakaal, ämbrikesed, kaanetatavad purgid, kivid, liiv, vesi, paber, liim, marker

Katse käik: Töö teostamiseks sobib pikast lauast tehtud 6meetriste kiik, mis toetub keskelt kõrgemale pakule või raamile (või valmistada see eraldi prussist mõõtudega 150 x 50 cm). Kiik tuleb jaotada toetuspunkti suhtes 1:5. Lühemale poolele kinnitada korvike, kuhu saab kaalumisel poolte tasakaalustamiseks kive asetada. Kaaluda lauakaaluga (max 5 kg) ämbrisse 5 kg; 3 kg; 2 kg; 1 kg ning valmistada purkide ja vee abil vastavad kaaluvihid (kirjutada purkidele raskused peale). Üks õpilane istub kaalule, teine kaalub. Andmed koondatakse tabelisse. Tulemuste täpsuse võrdlemiseks kaalub iga laps end kodus või klassis üle tavalise kaaluga, andmed kantakse tabelisse. Õpilased peavad arvutama hälbe. Arvutamine võib olla klassitöö või kodutöö, vastavalt õpetaja soovile.

Märksõnad: kaalud, kaalumine

Ajakulu: I kooliastmes 1–2 tundi õues (vanematel + 1 tund klassis)

2. Mõisahoonde ümbruse plaani koostamine 1meetriste mõõtesirkli abil

Töövahendid: laud, A1-formaadis paber, 1meetriste maa-mõõdusirklid (5 tk), lipukesed (20 tk), joonlauad, värvipliatsid, termomeetrid (10 tk)

Katse käik: A1-formaadis paber paigutada õue lauale. Märkida paberile laua asukoht. Lapsed valivad ümbrusest meelepäraste objektide, mõõdavad selle 1 m täpsusega, tähistavad selle lipukesega ning kannavad paberile mõõtkavas 1:100. Hiljem võib paigutada termomeetrid erinevatesse kohtadesse, fikseerida temperatuur, kanda asukoht ja väärtus ühisele plaanile. Analüüsi võiks teha oma vihikusse (õpetaja juhendusel).

Märksõnad: mõõtühik, mõõtmine

Ajakulu: I kooliastmes 1–2 tundi õues (vanematel + 1 tund klassis)



Lisa 2. Füüsikakatsed III kooliastmele

1. Mõisa aknaklaasid

Töövahendid: lainetav aknaklaas, laser (või muu paralleelset valgusvihku heitev seade), kriiditolm (või mõni muu tolmu)

Katse käik: Õpilased joonestavad valguskiirte käiku läbi klaasi ning leiavad töö käigus vastuse küsimusele: *Miks mõisa aknaklaasid lainetavad?*

Märksõnad: valguse peegeldumine, valguse murdumine, prisma, lääts, optiline tugevus

Ajakulu: 1 ainetund

2. Mõisnikud banketilaua ääres

Töövahendid: veinipokaalid, vesi

Katse käik: Klaasidesse valatakse erinev kogus vett. Õpilased otsivad mingi tuntud laulu ning püüavad antud lugu mängida, kasutades resonantsi.

Märksõnad: mehaaniline võnkumine, laine, võnkesagedus, võnkumise periood, amplituud, müra

Ajakulu: 1 ainetund

3. Mõisahärja vürtsilaev

Töövahendid: keedetud muna või toores kartul, vesi, läbipaistev anum, sool, segamispulk

Katse käik: Läbipaistvasse anumasse kallatakse vesi ning hakatakse järgemööda soola lisama, iga soola lisamise järel tuleb muna vette panna ning jälgida, mis juhtub.

Märksõnad: üleslükkejõud, tihedus, ujumine, uppumine, heljumine

Ajakulu: 1 ainetund

4. Mõisapõllu kivikoristus

Töövahendid: kang (või harjavars), raskem kivi (hea oleks, kui see kivi on raskem, kui suurem osa klassiõpilastest tõsta jõuab), väiksem kivi või puuhalg

Katse käik: Õpilased teevad joonise katseseadme kohta, tund toimub parimal juhul õues. Õpilased uurivad, kuidas on kivi kergem liigutada, kas kangi abil või ilma abivahenditeta ning millises suhtes on rakendatud jõud ja jõu õlg.

Märksõnad: lihtmehhanismid, kasutegur

Ajakulu: 1 ainetund

5. Mõisa ehitus

Töövahendid: liikuv plokk või jäigast materjalist ketas, millel on nõõri jaoks olemas soon (võib kasutada vanaaegset niidirulli), ja nõör (kui kasutatakse niidirulli, siis on soovitatav kasutada laiemat paela), statiiv (võib kasutada ka tooli seljatuge), koormis, dünamomeeter

Katse käik: Esimesena leiab õpilane dünamomeetriga kaaludes koormise kaalu (talle mõjuva raskusjõu), siis kinnitab koormise plokki külge ning leiab seejärel koormise kaalu. Kui kasutada isetehtud plokki, siis toimida järgmiselt: kinnitada nõör statiivi külge, kinnitada koormis jäigast materjalist ketta külge, asetada ketas nõõrile nii, et ketas saab nõõril liikuda, kinnitada nõõri teine ots dünamomeetri külge ning leida seejärel koormise kaal.

Märksõnad: lihtmehhanismid, kasutegur, dünamomeeter

Ajakulu: 1 ainetund



Lisa 2. Füüsikakatsed III kooliastmele

6. Jääkelder

Töövahendid: õpilased ise valivad vahendid jääkeldri ehitamiseks, jääkuubik

Katse käik: Õpilased valmistavad kodus jääkeldri maketi, kasutades koduseid vahendeid. Tunni alguses paneb õpetaja igaühe jääkeldrisse jääkuubiku ning tunni jooksul jälgitakse, kelle keldris püsib kuubik kõige kauem külmununa.

Märksõnad: termomeeter, temperatuur

Ajakulu: 1 akadeemiline tund kodust tööd ning 1 ainetund katse läbiviimiseks



7. Supi keetmine

Töövahendid: kalorimeeter, termomeeter, vooluallikas, lüliti, vesi ja stopper. Kalorimeetri, vooluallika ja lüliti asemel saab kasutada tavalist veekeedukannu

Katse käik: Esimesena ühendatakse vooluring. Kalorimeetrisse kallatakse vesi, mõõdetakse algtemperatuur, seejärel hakatakse võrdsete ajavahemike järelt temperatuuri mõõtma ning vaadatakse, kuidas sõltub temperatuuri muutus ajast konstantse energia korral.

Katse käik (veekeedukannuga): Veekeedukann ühendatakse elektrivooluvõrku, lisatakse vesi, mõõdetakse algtemperatuur ning edaspidi toimub temperatuuri mõõtmine võrdsete ajavahemike järel.

Märksõnad: soojuspaisumine, siseenergia, soojushulk, aine erisoojus, soojusülekanne, soojusjuhtivus, soojuskiirgus, konveksioon, sulamine ja tahkumine, aurumine ja kondenseerumine

Ajakulu: 1 ainetund

8. Elektrikatkestus

Töövahendid: sidrunid, vask- ja tsinkklemmid, juhtmed, diodid

Katse käik: Iga sidruni sisse torgatakse nii vasest kui ka tsingist klemmid, moodustatakse vooluring, nii et ka diodid on vooluringi ühendatud.

Märksõnad: elektriseerumine, elektrilaeng, elementaarlaeng, elektriväli, juht, isolaator, vabad laengukandjad, voolutugevus, pinge, vooluallikas

Ajakulu: 1 ainetund



Keemiakatsed mõisas

Kati Hiir, Kiltsi Põhikool

Antud ülesanded aitavad siduda keemiat mõisa eluoluga. Katsed lõimivad nii ajaloo kui ka keemia, muutes tunnid huvitavamaks ja mitmekesisemaks.

Õpiväljundid

Ülesande edukalt läbinud õpilane:

1. mõistab loodusteaduste ja tehnoloogia tähtsust igapäevaelus;
2. märkab keemiaga seotud probleeme igapäevaelus, keskkonnas ja praktilises inimtegevuses;
3. rakendab teadusuuringute põhimõtteid (probleem > hüpotees > katse > järeldused);
4. plaanib ja teeb ohutult lihtsamaid keemiakatsesid, mõistab igapäevaelus kasutatavate kemikaalide ja materjalide ohtlikkust ning rakendab neid kasutades vajalikke ohutusnõudeid.

Seos õppekavaga ja keemia ainekavaga

- Õpilane tunneb huvi keemia ja teiste loodusteaduste vastu ning mõistab keemia rolli inimühiskonna ajaloolises arengus, tänapäeva tehnoloogias ja igapäevaelus.
- Kujundab erinevates loodusainetes õpitu põhjal seostatud maailmapildi, mõistab keemiliste nähtuste füüsikalist olemust ning looduslike protsesside keemilist tagapõhja.
- Seotud keemia ainekava järgmiste õppesisu teemadega: keemia meie ümber, kemikaalide kasutamine laboritöodes ja argielus, aineklassid, metallide iseloomulikud omadused, anorgaanilised ühendid igapäevaelus, süsinikühendid.

Soovitused

Õpilased peavad katseid tehes kindlasti jälgima ohutusreegleid. Õpetaja peaks õpilastele ülesannet püstitades kasutama vastava mõisa ajalugu, kus tund toimub. Katse läbiviimiseks koostab õpetaja tööjuhendi ja õpilased protokollivad katse käigu. Katseid 2–4 on võimalik kasutada ka algklassides, kuid ülesanded tuleb sõnastada lihtsamalt kui III kooliastmele.



Kooliaste

III kooliaste (lihtsustatult osaliselt kasutatavad ka I kooliastmes)

Ained, kus ülesannet saab kasutada
keemia, loodusõpetus

Ainetundide arv

3 ainetundi

Õppekeskkond

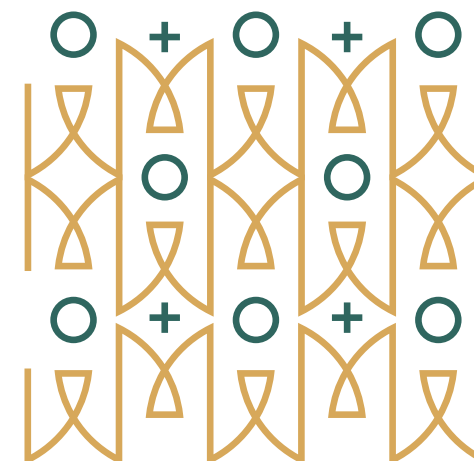
keemiklass, võimalik teha ka tavaklassis

Materjalid ja töövahendid

sõltuvad katsest

Märksõnad ja mõisted

aineklassid
süsinikühendid
metallid
laborinõud



Häälestus (0,5 ainetundi)

Õpetaja:

- meenutab õpilastele keemia ohutusreegleid, mida tuleb jälgida katseid tehes;
- tutvustab protokoll koostamist;
- tuletab meelde tunni teemaga seotud mõisted;
- püstib probleemi, millele õpilased hakkavad vastust otsima. See sõltub teemast, mida keemia tunnis käsitletakse (valida sobiv katse Lisast 1). Näidiskatsed on esitatud koos märksõnadega, mis tunni teema juures võib neid rakendada. Nt *Kiltsi mõisapreilile Charlotte Friedrika Julie von Krusensternile meeldib väga ennast peeglist imetleda. Ühel hetkel hakkas ta aga mõtlema, kuidas on tehtud sellised imeasjad nagu peeglid. Isa Adam Johan von Krusensterni sõnul on tegemist keerulise protsessiga, mida oskavad ainult vastavad meistrid. Isa lisas ka, et peeglite valmimisel mängib olulist rolli üks väärismetall. Aita Kiltsi mõisapreilil lahendada mõistatus, kuidas valmivad peeglid.*

Uurimine ja avastamine (1 ainetund)

Õpilased otsivad õpetaja püstitud probleemile lahenduse paaris- või rühmatööna. Lahenduse leidmiseks pakuvad õpilased välja oma ideid, võivad kasutada interneti ja raamatute abi. Soovitavalt võiks leida näiteid, kuidas antud protsessi tänapäeval kasutatakse. Õpilased koostavad esitluse oma tulemuste kohta.

Looming ja tegevus (1 ainetund)

Eelmise tunni tööde esitlemine. Võimalusel võiks iga rühm iseseisvalt katse läbi teha, kuid kui on vähe katsevahendeid, siis õpetaja teeb näidiskatse, kaasates pidevalt õpilasi.

Kokkuvõte: tagasiside, hindamine (0,5 ainetundi)

Õpetaja hindab protokoll ja õpilase esitlust probleemi lahendamisel. Õpilaste esitlusi võivad hinnata ka kaasõpilased.



Lisa 1. Katsed ja teemad

1. Peeglite hõbetamine (hõbepeegli reaktsioon)

Katseklaasi pesta kroomseguga ja loputada veega. Valada katseklaasi 2 ml 10%-list AgNO_3 lahust ja lisada 10 tilka 5%-list NaOH lahust. Seejärel lisada tilkhaaval 25%-list NH_3 vesilahust, kuni sade lahustub ja tekib värvitu lahus (vahepeal loksutada). Saadud lahusele lisada 1 ml uuritavat glükoosi. (NB! Katseklaasi loksutada ei tohi!) Katseklaasi seintele tekib metallist hõbedakiht (hõbepeegel). Kui seda kohe ei teki, hoida katseklaasi mõni minut kuumas ($\sim 70^\circ\text{C}$, mitte keevas!) vesivannis.

Märksõnad: metallid, süsinikühendid

2. Kääritamine (leib, piirituse tootmine, vein, õlu)

Katse sobib ka algklassidele.

Pärmseente abil kääritamine. Omavahel segada pärm, suhkur, vesi. Jälgida katse jooksul gaasimullide teket (CO_2).

Märksõnad: süsinikühendid, aineklassid

3. Kustutatud lubi (lubjapiim, mõrdisegu, värvid, hambaravi)

Katse sobib ka algklassidele.

Kaltsiumoksiidile lisatakse vett. Tegemist on tugevalt eksotermilise protsessiga, vett tuleb lisada kaltsiumoksiidile ettevaatlikult. Õpilased saavad katseklaasi katsudes öelda, millise reaktsioonitunnusega on tegemist (soojuse tekkimine).

Märksõnad: aineklassid

4. Hapendamine (köögiviljad)

Katse sobib ka algklassidele.

Suhkru kääritamine piimhappeks, mis takistab toitumise riknemist. Tehes köögiviljadega katseid, võib õpilastel lasta maitsta hapendatud köögivilja ja võrrelda värskega.

Märksõnad: süsinikühendid, kääritamine

5. Seebi tegemine

Seebi valmistamine rasvadest. Soovitav kasutada interneti-lehekülge <http://www.hinokad.eu/Seebi-keetmine>, kus on detailselt ära toodud seebi keetmise juhend.

Märksõnad: süsinikühendid, reaktsiooni tunnused, aineklassid



